

YÖN

HAFTALIK GAZETE

TÜSTAV

OKUYUCU'DAN YÖNE

Amerikan üsleri ve üs kumandanı

14 Kasım 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesinde «Adana Incirlik üssünde bulunan Hava Atış Bombardıman destek grub kumandanının, aynı zamanda Incirlik üssünün kumandanı olduğunu» açıklayan grub kumandanı vanlıs bevanda bulunuyor.

ÜS KUMANDANI:

Genel olarak üssün, harekât, eğitim, lojistik ve idari faaliyetlerinden sorumludur. Üssü sevk ve idareye yetkilidir. Bahsi geçen üs kumandanı:

1. Amerikan hava harekât birliklerinin ve teknik cihazların faaliyetlerinden haberdar mıdır?

2. Amerikan hava birliklerinin uçuş programlarını kontrol etmekte midir? Güneş batarken meydana havalanan U-2 tayyaresinin sabaha karşı meydana döndüğünde nerede uçtuğunu ve ne gibi vazifeler yaptığını farkında mıdır. Uçuş mürettebatı tarafından kendisine bilgi verilmekte midir?

3. Üs kumandanı bütün personelin eğitimi ile ilgili midir? Hazırlanmış bir eğitim programı var mıdır?

4. Üs kumandanı üssün her türlü ikmal maddeleri ihtiyacını temin etmekte midir. İktidar ve imkânları bir raporla üst makamlara bildirmekte midir?

5. Amerikan üsleri Türk Hava Kuvvetleri veya NATO'nun teftiş ve kontrolüne tâbi midir?

İşte bunları icra edebilen ve bu faaliyetler için karar verebilen kumandan, üs kumandanıdır. Incirlikteki Türk grub kumandanının ise böyle bir yetki, sorumluluk ve görevi yoktur. Grub kumandanı üssün dış çevre emniyeti ve eğitim atışları ile ilgilidir. Destek hizmeti görür. Meydandaki uçuş kolaylıklarının bir kumandanı iftîfade

eder. İzmir'deki Çiğli Amerikan üssü de aynı durumdadır. Karamürsel hava üssü tamamen bir Amerikan üssüdür.

Bahsi geçen Amerikan üssünde kumandan:

Bel kemerinde bir telsiz cihazı olan, Washington ve Pentagon'la irtibat kuran, harekât eğitim ve lojistik faaliyetlerden sorumlu kimsedir.

Nâhit Yıldız

Bir öğretmenden Eğitim Bakanı

1962-1963 öğretim yılında Gaz. Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünü bitirerek aynı yılın Haziran döneminde Erzurum-Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğine atandım. Halen şu güne kadar voksul milletimin bana gerek okutmak, gerekse doyurmak üzere verdiği paraları hak etmek için, bu ulusal ödeve devam ediyorum.

Görev aldığım ilk dakikadan itibaren kendimi yoksulluk, cezalet ve taassupla mücadele edeceğim inancı içinde buldum. Kemalist İlerici ve halkçı eğitim iş pedagojisi ulusumun uygarlaşması için vazgeçilmez yolum oldu. En genç en dinamik en enerjik iki yâşında köy çocukları ile el ele vererek geriliğimizin, uluğumuzun aşırlardır değişmeyen kaderimizin değişme koşullarını birer eğitim sorunu olarak aradım.

İşte ne oldu ise bundan sonra olmaya başladı. Tarihin akışı içerisinde bugüne kadar her türlü halkçı akımın karşısında olmuş çıkarıcı çevrelere bu kez de lekeli görevlerini yerine getireceklerdi. Ve getirdiler de. Ne dediler Çiltas'a: Ulusun bağımsızlığına, köklü sosyal ve ekonomik dönüşümlerde gördüğü için ihtilâle dediler.

● Gerçek demokrasi halk yâşınlarına dayanan, onun yararlarını hassas bir kiskançlıkla ön gören yani Anayasada ifadesini bulan sosyal tabanlı demokrasidir. dediği için tehlikeli fikirler taşıyor, dediler.

● Özgürlük sadece bir zümrenin tek bir çevrenin, yani sa-

dece kapitalistlerin özgürlüğü olmaz; özgürlük ancak demokratik düzen içerisinde, her türlü fikrin açıklıkla tartışılıp, doğru ya da yanlış fikrin ortaya çıktığı, fazilet düzeni içerisinde var olabilir dediği için, utanmadan komünist dediler.

● Demokratik, laik, sosyal hukuk devletinin hükümlerinde olduğu dönemde Bakanlıktan büyük bir Müfettiş isteyip, Tanrıya ve dine inanıp inanimadığını sordular.

● Köylünün perişan ve sömürülmesi olduğunu niçin söylediyim?

● Köylü vatandaşın halkım diye niçin bahsettiğimi.

● Basın Kanunu ve anayasa karşısında çıkan yayınları neden okuduğumu.

● Toplum ve dünya olaylarına dinsel açıdan değil, bilimsel açıdan aklın süzgecinden bakılmaması gerektiğini niçin söylediğimi Böylesine vatan hainliklerini ve de komünistlikleri niçin işlediğimi sordurttular. Tam vadi ay önce. Ak anım, dürüstlüğüme, iftîdesini halkçılıkta bulan, gerçek milliyetçiliğimi de Erzurum Adliyesinde Türk Savcısının önüne çıktım. Dört gün içerisinde skhk belgemi bana bildirdiler. Nurculuk, Atatürk düşmanlığı, halk istismarcılığı ile kendini tanıtmış Hürsöz Gazetesi yapılan tahkikatı gözelemek vemi isnatlarda bulunucu yayınına devam edince ikinci defa sınıftan yavrularımın başından alınarak Türk Savcısının önüne çıkarıldım. Bu kez de akladım.

Bakanlık Müfettişi gelince; kendisi bağımsız Türk Adliyesinin kararının ne olduğunu bildirdim. Tehlikeli diye vatanlandıkları konuşmalarının metinlerini Erzurum radyosundan alarak tahkikat evrakına eklemek üzere aynı Müfettişe verdim. Ayrıca sayısız hayli kalabalık olan arkadaş grubunun bu konuda ifadesine başvuruldu. Aradan vadi ay geçti. Hiç birsey çıkmadı. Adli makamlar zaten Bakanlık Müfettişliği gelmeden açık kararını vermişti.

Bir de baktuk ki, 14 Ekim 1965 günü elimize Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğinden Zonguldak - Ereğli Lisesi Türkçe Öğretmenliğine atandığımızı bildiren bir kararname sıkıştırıldı. Anıyamadım. Suçlu muydum? Yoksa ara yerde hürriyetlere düşman bir akım ve şikayet mi yonamıştı? Anıyamadım. Başarı mıydım? Asıl branşım elmden alınıyor, yani Ortaokul Türkçe Öğretmenliğine veriliyordum. Başarısız olamazdım çünkü çağın ortada mezun ettiğim öğrencilerin hayatta. Bu karar duyulurken, öğretmen ve öğrencilerle ve protestosunu ifade eden bir okul topluluğu şu anda mevcut ve ortadadır.

Sayın Bakan; sindiden geleceğimizi iyi tâyin edebilmemiz için cüretimi başlasayın. Size bazı sorular soracak aldığımız cevaplar; gör kendime bir yön tâyin edeceğim:

1. Öğretmen olarak Kemalizmi tâvizet, yani laikliği de dahil olmak üzere tümü ile savunabilecek miyiz? Cevap: İse sizden önce ele alınıp, mevsimsiz çıkan tâvinim haksız bir tasarruftur. Kapan ya da açık bir Kemalizm antipatisidir.

2. Komünizm hariç olduğu halde Anayasada hükümlünü bulduğu şekilde her türlü sosyal fikir ve cereyanlar takip edilip, tartışılabilir miyiz? Yoksa sadece kapitalizm ya da onun ürünleri örneğin kapitalizm, eğitim, kapitalist edebiyat, kapitalist iktisat kapitalist inanc, kapitalist düzen mi tartışmasız benimsenecektir? Cevap: Havir ise mevsimsiz tâvinim anti-demokratiktir. Gönderilmesi şerefi size aittir.

BASINDAN

KİM

İğdiş edilen çocuklar!..

Hava Kuvvetleri Komutanlığınca, komutanlık personeline yapılan bir tâminde, Kur'an kurslarına devam eden genç çocukların erkeklik husyelerinin tasla ezilerek öldürüldüğüleri sürülmekte. dir. Komutanlık Kurmay Başkanı Reşat Marter'in imzasını taşıyan ve birlik komutanlarının, köyünden, kentinden, baba ocağından vatan görevini yapmak için asker ocağına gelen binlerce genç taze dimağlarını aydınlatmak için yayınlanan bildiri, 25 Ekim 1965 gününün tarihini taşımaktadır. Bildiri'de, Dazkırı Kaymakamına atfen duyurulmasında fayda görülen korkunç gerçekler şöyle anlatılıyor:

«Kazaya yeni tayin olmuştum, kasabada dolayırken sokaklarda hasta kılıklı, yüzünün rengi sarıya, yeşile çalan uzun boylu halsiz gençler gördüm. Kendi kendime bunun bir nevi mahalle mahsus bir hastalık olabileceğini düşündüm. Merakımı yenemiyerek hükümet tabibini çağırdım ve sebebini sordum. Tabib, bana bunun yalnız Kur'an kursuna giden talebeler arasında görüldüğünü söyledi. Kendisine bunun Kur'an kursları ile alakasını söyleyince bu şu şekilde isbat etti.

Aynı gün, bu tip çocuklardan birisini odamıza çağırdık, doktor bu çocuğu pantolonunu ve klotunu çıkarmasını söyledi. Çocuk bu isteğe mukavemet gösterdi, sonra diğer kişilerin yardımı ile çocuğun ağzını sıkıca kapatıp zorla pantolonunu ve klotunu çıkardık. Gördüğümüz manzara şu idi:

Çocuk kendi husyelerini ibrisimle boğarak erkeklik hücrelerini öldürmüştü. Çocuk bu hareketi devam ettirip Kur'an kursunda hocasının hürriyet Türkiye'nin doğusunda mubah, batısında günah, erkeklikli öldürmezseniz ve dediklerimizi yapmazsanız ahirette seccadenizi cehenneme serersiniz.»

Hava Kuvvetleri Komutanlığının bildirisinde, Dazkırı hükümet tabibinin aynı kursa devam eden çocuklar arasında 10-11 tane sulu husyelerini iki tas arasında enerek erkekliklerini kördettiğini görmüş olduğu da anlatılmaktadır.

Korgeneral Marter'in de belirttiği gibi, vahim olayın gerçek a. macı, millî bekamızın mahvı için memleketli için ykmaktır ve Nurculuk okununun bilinen ikelerinden biridir.

Ama, bu tip düşmanlarla mücadele sadece Havacılarımıza, ya da Silâh Kuvvetlerimize mi düşecektir?

YÖN'ün Notu:

Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral Reşat Mater'in genelgesinin açıklanması üzerine, Babil'de Sabah gazetesi, Dazkırı'ya istihbarat Şefi Hasan Korkmazcan'ın göndermiştir. Bu gazete, erkekliği yok etme iddiasının Kaymakam Coşkun İrvah tarafından ortaya atıldığını, fakat Hükümet Tabibinin ve Başmakçı Kur'an Kursu Öğretmeni Hacı Hüseyin Özseri'nin bu iddiayı yalanladığını ileri sürmektedir. Bu konuda gerçek ortaya çıkarılmalıdır.

3. Şu şu şu yayınları okuyan sürülmez, vatanperverdir, büyük milliyetçidir, bunları bunları okuyanlar sürülür vatan haindir, komünisttir diye Bakanlığın bir ayırımı var mıdır? Varsa lütfen inceleyin, kaç tanesi benimle ilgili tesbit edilmiştir? Yoksa bu haksız tasarrufun izalesi için Türk demokrasisinin güven verici olup en ufak gölgeyi almaması için kararın haki yönünde değişikliği şerefi yine size aittir.

4. Bu memlekette kimin hangi inançta olduğu şahsen tahkik edilebilir mi, edinilemez mi? Hayırın Bakanlıktan gelen Müfettiş dini inançlarımızla ilgili soru tevcih etmiştir. Tabii gerekli cevap verilmiştir. Bunun da tashih şerefi size aittir.

5. Millî Eğitim de yönetmelik, kanun, genelge v.s. kuralları arasında öğretmenler sinemanın sol tarafında oturamaz diye bir kısıtlı var mıdır? Cevap: Hayırın Bakanlıktan gelen Müfettiş böylelesine bir soruyu sormuştur. Bunun da tashih şerefi size aittir.

6. Taassup gruplarının çıkarıcıları, mahalli politikacıların, sözlü ve polemik ile menur sürdürme devri kapanmış mıdır? Cevap: evet ise benimle ilk polemik girip parti kademelerinde sürdüren, parti'nin ismini vere-

miyeceğim bir partili Belediye Başkan Vekilidir. Meslek onurunun idesi yönünden bunun da tashih şerefi size aittir.

Yukarıda belirtilen haki durumundan ötürü uğradığım hak, sizden giderilmesini inanıp güveneceğimiz bir Bakanlık beklemek tabii bir hakkımdır. Aksi çıktığı takdirde, ulusumuzun ve büyük halk kitlelerinin yararlarını tâvizsiz, korkusuz, baskısızca savunabilmek için böylesine partizanlık kokan sınırdıme te, dirgin etme evlemini taşıyan tâvine evet diyemeyeceğimi belirtirim.

Sürgünler, ya da mesleğimiz elimizden alınacağı tehditleriyle, millî yararları savundurtmıvacaklarını umanlar varsa aldanıyorlar. Biz köylü evladımız Coşva alışıız. Hamallık yapar kur, ekme ver, gene de haksız tasarruflara evet demeviz.

Kemalizmi savunmak sadece para ile olmaz. Parasız da yapılabilir. Biz bunu ispatlıvacakız. Bu şartlar altında Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğinden ayrıca vemi tâvin edildiğim Ereğli Lisesi Türkçe Öğretmenliğinden istifade ediyorum.

Saygılarımla arz ederim.

Sait ÇILTAS

REKLAMINIZI GAZETE VE DERGİLERLE DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLAN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN HİZMETİNİZDEDİR.

Genel MÜDÜRÜK : Çarşoğlu, Türkocağı Caddesi No 1 İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telegraf adresi : BASINKURUMU

BASIN — 22899

HAFTALIK FIKIR VE SAN'AT GAZETESİ

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu — Mümtaz Sosyal — Doğan Ayvicioğlu İhtiyar Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Doğan Ayvicioğlu Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık T. A. Ş.

Yazı İşleri: Sümer Sokak No: 14/8 Yenışehir — ANKARA

Telefon: 17 89 89 — İstanbul Büro-su (Satış İlan ve Abone İşleri): Molafenar Sok No 32 Çarşoğlu — İstanbul Tel: 22 95 70 — Posta Kutusu No 512 İstanbul.

Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L. A3D aylık (26 sayı) 30.- T.L. 6c aylık (13 sayı) 15.- T.L. dır Yurt dışı abonmanlarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dir.

Beher sîtünde emtî, İLAN : ul 25- T.L. dir 68. rekli çıkacak ilâ ve reklamları kitap ünlere için özel indirimler yapılır İlan ve reklamların yayınlamasından ötürü hiçbir sorumluluk yüklenilmez.

BAKIŞ

Sağın solu, önü, ardı ve olacağı

Geçen yedi gün içinde Türkiye hareketi günler yaşadı. Başbakan Süleyman Demirel'in ve İmar ve İskân Bakanının sözlerinden cesaret alan halk, İzmir ve İstanbul çevresindeki arazıları kazma kürek parsellemeye koyuyordu. Ayasofya'nın camii yapılmaz yolunda basında açılma kampanyası se-miyordu. Anadolu'da kutamak sal-gunu başlamış. Devlet Bakanı Sezgin, Ayasofya'nın camii yapılması için zara-ken teşebbüs geçmesini ve dilve boka kampanyası zenci Clay'in başarısında müslimanközü büyük rolü olduğunu söylüyordu. Ankara Üniversitelerinden 40 öğretim üyesi Türkiye dış politika-sında hürriyetleri için savaşan millet-ler yanında bulunmamız gerektiğini a-çıklayan bir bildiri yayınlıyorlar ve Amerikanın Vietnam'daki tutumunu ve rivorlardı. Silvan'da beş bin kişi «Asâ-yiş isteriz» gerekçesiyle avaklanıyor ve hükümet konağını sarıyordu. Sovzun-lardan ve eskivadan bıkmış olan halk, Vali zelmedikçe dağılmadı ve Kayma-kamı Savcını hükümet konağına sok-madı.

Bu daha haftanın anlamını daha da belirtecek birkaç haber daha vardı. Afyon indirilen «Eşegin Gölgesi» pi-yesi dilvân sülüyordu. Ankara Gaze-teciler Sendikasının ortaya olan «Gün-dem» gazetesinde yayınlanan Babeuf va-zıları için Atilla Bartsinboğlu 7 yıl hap se mahkûm oluyordu. Elirazde tuttuğu nuz derzinin sorumlusu Doğan Avcioğ-lu ise bu dereinin vavını vüzünden 3-10 vıla mahkûm edilme talebi ile Aşır cezada ilk duruşmaya giriyordu.

Avni tün Hürriyet gazetesinin en mutena kösesinde üç sütun üzerine bir kocaman fotoğrafta İçişleri Bakanı ile Bekir Karabekir nası tanıştığını görülü-yordu. Haber anet şöyle idi:

«Türkiye'de herak irak olduğunu iddia eden Güler'in Mahmut Diadar, İçişleri Bakanı Faruk Sükan ile görüş-müştür. Sükan, Mahmut Diadar'a «Ma-yallah bu herakları nasıl bilmisün-ür? Türkiye'de en nası herak ortâ-zi siziniz gelmiş?» diye soruyordu. Ma-hmut Diadar, İçişleri Bakanına «Bey-fendi, herak kralığı benim hakkım-dır» demiştir.»

Ve tiratın yarın milyon oldu-ğuna her tün ilân eden Hürriyet Ga-zetesinin avni sayfasında genç gazeteci Atilla Bartsinboğlu'nun 7 vıla mahkûm olduğunu bildiren tek sütunluk bir ha-ber bile vaktü.

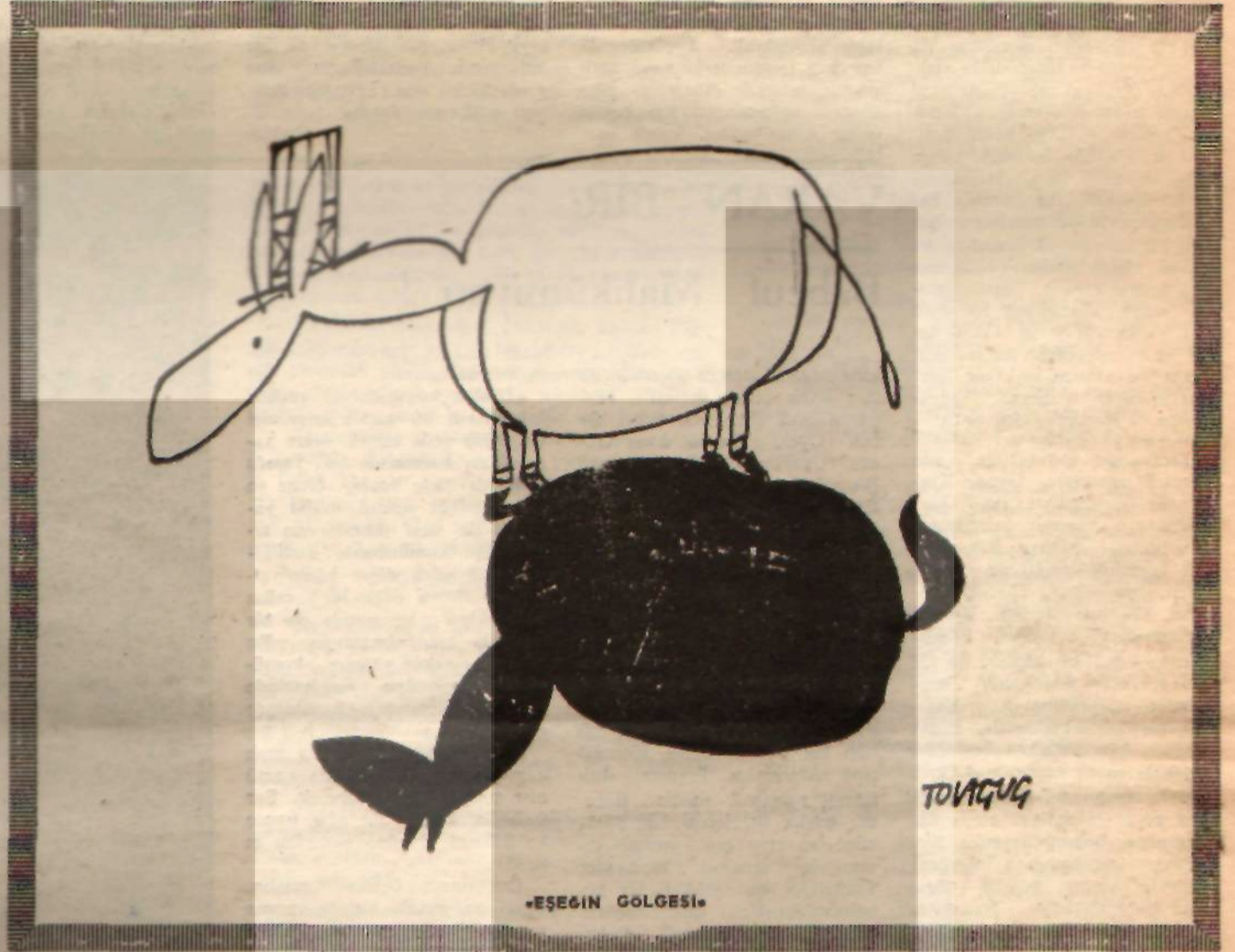
Ve avni gazetenin o günlük man-şeti şu idi:

«Türkiye, Hürriyetçi ülkeler ya-nındadır.»

OYUN: İKİ PERDE!

Gerçekte Türkiye'de oynanan o-yun daha önce de perdelerini açıp ka-paması bir oyundur. Sahane zala gecesi önceden sahneye konmuş ve şüphesiz ki çok daha elverişli şartlar altında oy-nanmıştır. 14 Mayıs 1950'de Menderes iktidarı Türk toplumuna hürriyetler va-adederek koltuğa oturmuştur. Toplum ile iktidar arasındaki balavnı uzun sür-dürecek her türlü şart 1950 Türkiye-sinde vardı. 1950 Türkiye'sinin sirtin-da bugünkü kamburlar vaktü. Ne bu-günkü dış ticaret açığı, ne 2014 yılına kadar sürecek dış borçlar, ne nüfusun bugünkü yoğunluğu, ne bugünkü eece konuğu dıvası ne döviz kıtlığı, ne dış politikada Kıbrıs dıvası, ne Amerikan ileri meslesi, ne sıra sıra vabancî şir-ketler, ne Yardım Konsorsivumu..

Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi aydınları sarmamıştı bile... Petrol sa-vaşı daha başlamamıştı. Sosyalist mu-

halefet memleketin temel meselelerini aydınla çıkarmamıştı. Fikir özgürlü-ğünün temel anlamlarında belirli gö-rüşlere yer vermemişti. Orda, Üniversite, Gençlik gibi kurumlar millet hayatının ylaşımında politikacıları heraklı ka-der vakımları, şerh ve dilvâde ile-miyorlardı. Pünlüme Teşkilatı şerh derün, pilla kavramı reddedilmişti. Toplu sülüyüne denem avni ad devlet-manmıştı. Grey vasaktı. «Sovyal devlet» denilince pek az kişi sövlenenin mân-nasını kavrayabiliirdi. Sendikalar ve sen-dikacılık denen sey ortalıkta görünmü-yordu. Memleketin ekilmemiş toprakla-rı kendilerini sürecek traktörlere hazır idiler. Kesilecek ve vakılacak orman-lar bugünlerden çok daha cömertlikle icraata sekti.

Bu kadar elverişli şartlar içinde Amerikan kapitalizminin tam desteği-ne kavuşarak, halkı ve aydınları da ar-kasına alarak, borçsuz harçsız bir Tür-kiye'de kayıtsız şartsız kalkınmaya bağ-lıyan Menderes iktidarının pembe yıl-ları ancak dört sene sürebilmiştir. Bu dört yıldan sonra gittikçe artan bir bi-çimde baskı olayları ağırlaşmıştır. 1956 dan sonra başdöndürücü bir hızla 1960 a doğru kavılmıştır. Gittikçe bozulan iktisadi durumun bu zidişte temel se-bep olduğuna şüphesiz vaktü. Eğer Men-deres gerçekten iktisadi durumu dü-zeltebilse ve gerçek bir kalkınmanın te-mellerini atabilse idi, faşist yönetime doğru zidişinde karşısına dikilecek o-lan kuvvetler 1960'daki kadar yoğun olmayabilirdi.

Menderesin kapitalist völden kal-kınma çabaları başarısızlığa mahkûm-du. Ve bu mahkûmiyet Menderes ikti-darının baskı tedbirleri almaya götü-recekti. Nitekim 1946-1950 döneminin hürriyet şampiyonu Menderes ve çev-

resi, kısa zamanda kısır bir çemberin içine düştüler. Gazetecilerin hapsedil-mesi, vavın organları üstüne çeşitli yol-dan yapılan baskılar, birbirini kovalı-yan ceza takipleri, sonunda Tahkikat Komisyonları, gazete savfalarının mat-basada kazınması, ve Sıkı Yönetim...

DEMIRELİN KADERİ

Süleyman Demirel 1965 Türkiye'si-nin 1950'ye göre çok elverişsiz şartları içinde kapitalist kalkınma yolunun li-derliğine atanmış ve kısa süre içinde iktidar mevkine geçmiştir. Hükümet güven oyu alalı daha bir ay dolmadığı halde geniş olaylar hiç de iç açacak gibi değildir. Menderes devrinde dört yıl süren balayının, Demirel iktidarın-da dört ay sürmesi daha şüphelidir.

Adalet Partisi iktidarı hesapsız va-adlerin ağırlığı altındadır. İç ve dış imkânlar sınırlıdır Memleket içinde hürriyetine ve haklarına sahip güçlü bir muhalefet vardır. Bu muhalefet ne istediğini 1950'den bu yana çok daha bi-linçle kavramıştır. Adalet Partisi ve or-da ilişkileri üstünde bulutlar kavnaş-maktadır. Buna rağmen daha iktidarı-nın birinci ayında Adalet Partisi gru-punda basına karşı tedbir istenmekte-dir. Ve bu tedbirleri isteyen çevrenin sözcüsü şunları sövlebilmektedir:

«Büyük milletimizin güven rey-i-le işbasına gelen iktidarımıza karşı sol kanatta bulunan basının vaptığı ya-yın, vatandaşların sabrını tasracak ve vahim olavıara sebebiyet verecek şe-killde gelişmektedir. (...) Millet hizme-ti için seçilen ve yemin eden millete

killerinin haysiyetlerinin korunması, devletin itibarının zedelenmemesi için hükümetten harekete geçmesini rica e-derim.»

Görülüyor ki daha ilk ayda De-mirel hükümetini Menderes iktidarının gittiği yola iten güçler kılmışlardır.

Bir yandan Türkiye'de bıyık şam-piyonlarıyla meşgul olan, ve dünyada boks şampiyonu Clay'in başarısındaki sebepleri araştıran, Ayasofya minarele-rine müezzin çıkarmak için uğraşan, İstanbul'a asma köprü kurmak yolun-da gayret sarfeden Demirel'in Bakanla-rı, «devletin itibarını ve milletvekille-rinin haysiyetlerini koçunmak» için ola-ğanüstü baskı tedbirleri almak zorunda kalacaklar mıdır?

Buna «Hayır» demek zordur. Buna rağmen şimdiden kesin ko-nuşmak lüzumu da vaktü. Şimdiden kesin olarak görünen köy şudur ki Demirel iktidarının alacağı her baskı tedbir ve Anayasa dışına kayan her hareketi sonu daha önceden belli bir yolda hızlanmak demektir.

Menderesin yolunda kalkınmak is-teyenlerin, Menderesin izinde hemen baskı tedbirleri istemeleri hayra alâ-met değildir. Adalet Partisinin iktisadi dâvalardaki talihsizliği ve çıkmazları Türkiye'de kapitalist kalkınma metodu-nun imkânsızlıktan doğmaktadır. Ama bu imkânsızlığın perişanlığında soğukkanlılığı kaybedip baskı tedbirle-rine gitmek isteyenler iktidardaki ka-delerini kendi elleriyle kısaltmış ola-caklardır.

İlhan Selçuk

GENEL KURMAY BAŞKANININ ZEHİR ZEMBEREK YAZISI:

Sunay, Hükümetten tedbir alınmasını istiyor

Eski Millî Savunma Bakanı *İsmail Sami*'nin *Yeni Dönem* dergisi, geçen haftaki sayısında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın ilgili dairelere gönderdiği *zehir zemberek* bir yazıdan söz ediyordu. Genel Kurmay, NATO kuvvetleri statüsüne dair sözleşmenin tatbikatıyla ilgili 6427 sayılı kanunun 4. maddesini uygulatılmayarak, Amerika'nın giriştiği geniş çaptaki kaçakçılığı önlemek üzere 1964 yılından beri Hükümeti zorlamaktaydı. Bu konuda bazı toplantılar da yapılmıştı. Fakat bir sonuca varılmamış ve İnönü Hükümetinin çekilmesinden sonra mesele uyutulmuştu. Sunay, Başbakan'a bu durumu hatırlatıyor ve «Millî şeref ve haysiyetimiz ile hükümler hakkımıza açık bir tecavüz mahiyeti arzeden» kaçakçılığın önlenmesini istiyordu.

Gerçekten kaçakçılığa son vermek amacıyla, Genel Kurmay'ın öncülüğünde 1964 Temmuzundan itibaren çalışmalarına girişilmişti. Maliye Bakanlığının koordinatörlüğü ile yürütülen çalışmalara, Dışişleri, Adalet, Gümrük, İçişleri, Ticaret bakanlıkları ve Devlet Planlama Teşkilatı temsilcileri ile Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri katılmaktaydı. Yapılan toplantılar sonunda, kaçak eşyanın mevzuattaki boşlukları ve 6427 sayılı kanunun 4. maddesinin uygulanmaması yüzünden piyasaya intikal ettiği anlaşılmıştı. Bakanlıklararası Komisyon, kaçakçılığı önleyecek tedbirler alacak, gerekli mevzuat değişikliklerini hazırlayacak, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri ise, 6427 sayılı kanunu uygulama tedbirlerini araştıraraklardı. Genel Kurmay, 6427/4'ün uygulanmamasının yarattığı aksaklıkları vesikalarla tesbit etmişti.

20 Ağustos 1964 tarihli toplantıda, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı temsilcilerinin Amerika'larla, 4. maddede uygulamak için müzakerelere girişmesi kararlaştırılmıştı.

A.B.D. temsilcileriyle yapılan iltisami nitelikteki ilk toplantıdan sonra, 12 Eylül 1964 günü asil toplantı yapıldı. Toplantıya NATO Dairesi, Genel Müdürü Pertev Subaşı başkanlık etti. Subaşı, kaçakçılığı önlemek amacıyla istihkak sahibi Amerikalılara, haftada 10 paket sigara ve ayda 5 şişe alkol derecesi yüksek içki verilmesini teklif etti. Kontrolü sağlamak için malların doğrudan doğruya Amerikalıların depolarına gitmesine son verilecek, mallar Denizcilik Bankası ambarlarına alındıktan sonra, Amerikalılara belli miktarlarda devredilecekti.

Müteakip toplantıda da PX mağazalarının ortak kontrolü, Adana'daki üs mağazalarıyla, İzmir'de malların denova giriş-çıkışının kontrolü ve Fatin Rüşü Zorlu'nun şifahi izniyle kurulan Askerî Posta Teşkilatının (APO) durumu gibi meseleler ele alınacaktı. Toplantı gününü, Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi tesbit edecekti. Ne var ki bu arada, Amerika-

lıları sigara ve viski tayına bağlamaya cür'et eden vatansever Pertev Subaşı, başka bir daireye aktarıldı. Ancak Genel Kurmay Başkanlığının meseleyi ısrarla ele alması üzerine, iki buçuk ay sonra 4 Ocak 1965'te Amerikalılarla yeniden toplantı yapılabildi. Toplantı, Amerikalı temsilcilerin nasıl kötü niyetle hareket ettiklerini göstermesi bakımından ilgi çekici oldu. Amerikalılar, kendi ver-

dikleri beyannamelere dayanarak hazırlanan viski, sigara, bira v.s. ithal miktarlarını dahi inkâr kalkıyorlar, köşeye sıkıştırılınca da «Evet ithal ettik ama, sonra bunların çoğunu Pakistan'a gönderdik» gibi çocukca laflar ediyorlardı. Ünlü Askerî Posta Teşkilatının da bir anlaşmayla kurulduğunu ileri sürüyorlar, ama anlaşma metnini getiremiyorlardı.

Teknik olarak haklıydı ki, Amerikalılar ne kadar kaçamak nokta ararsalar kurulumu yapacaklar ve isteklerimizi kabul zorunda kalacaklardı. Ne var ki Amerikalılarla yeni bir toplantı yapmak mümkün olmadı. 4 Ocak 1965'ten sonra bir daha toplanılmadı. Kaçakçılık eskisi gibi sürdü gitti. Sunay, KİM dergisinin deyimi ile, geçen ay Başbakanlığa gönderdiği «zehir zemberek» bir yazı ile, toplantıların yeniden

başlatılmamasını istedi. Yeni Hükümet, Orgeneral Sunay'ın yazısıyla kıptırdanır gibi olduysa da, imtiyazlarına pek düşkün Amerikalılar meseleyi oyalama yollarını aramaktadırlar. Ama Türkiye'de ancak YON'un başarabildiği büyük bir gazetecilik örneği olan Orta sayfa yazımızda okuyacağınız üzere, geçmiş çaptaki Amerikan kaçakçılığına daha uzun süre göz yummaya imkân yoktur.

VARAN BİR:

Babeuf Mahkûmiyeti !

Bu haftanın ilk günü, Ankara'da demokratik dönemin en ağır basın cezası verildi. Tevfik Ahiska (Başkan), Sabri Özbek (Üye), Hüseyin Avni Güneş (Üye)'den kurulu Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi, Basın-İş Sendikasının çıkardığı Gündem gazetesinin eski yazı işleri müdürü Atilla Bartın hoğlu'nu 7,5 yıl ağır hapse ve 2,5 yıl sürgüne mahkûm etti.

Bartınhoğlu'nun suçu, Başbakanlık Devlet Basımevi grevi sırasında, Prof. Sabahattin Eyüpoğlu ve Vedat Günyol'un çevirdikleri Babeuf'un kitabından «Oyalayıcılara karşı» başlıklı bir pasajı gazete sütunlarına aktarmaktır. Fransız ihtilâlinin romantik siması Babeuf, başka ülkelerde bir düşünür olmaktan çok, mertçe yaşayışıyla sempati toplarken, Türkiye'de en tehlikeli bir komünist ihtilâlcisi haline getirilmişti. Zavalı Babeuf, Robespierre'in devrilmesinden sonra hareketin gerçek lideri olan Buonarroti'nin başkanlığında kurulan Pantheon Kulübü'nün bir üyesiydi. Kulübün gizli Merkez Komitesi, Direktuar İdaresini devirmek ve 1795 Anayasasını kaldırarak demokratik 1793 Anayasasını geri getirmek istiyordu. Ama Kulüp üyesi Yüzbaşı Grisel, arkadaşlarını ihbar etti. Direktuar, genç general Napoleon'un Kulübü'ü kapatmak ve liderlerini tevkif etmekle görevlendirdi. Mahkeme, 26 Mayıs 1797'de Babeuf'ü ölüme mahkûm etti. Hükûmün açıklanmasından sonra Babeuf, koynunda sakladığı bir hançer ile intihara kalktıysa da başı rıya ulaşamadı. Kanlar içinde salondan çıkarıldı ve ertesi gün giyotinle kafası uçuruldu. Babeuf'un görüşleri daha sonra yayımlandı. Bunlar, eşitlik ve ihtilâl üzerine, tarihin çok eski dönemlerinden beri görülen romantik düşüncelerdir. Ne var ki 175 yıl önceki bu romantik düşünceler -ki Batıda okul kitaplarında yer alır-, Türkiye'de 141 ve 142 kapsantına girmektedir. Bartınhoğlu'nun sınıf arkadaşı bilirkişi Doç. Uğur Alacakaptan, Marks ve Lenin'den 3-4 nesil önce yaşayan Babeuf'ten aktarılan pasajda komünist propagandası görmüştür. Bir Anayasa Hukuku Profesörü, bir Ceza Hukuku Profesörü ve bir gazeteciden kurulu ikinci bilirkişi kurulu, dava konusu yazının T.C.K. madde 312'ye göre suç olduğunu kabul etmekte beraber, 141 - 142 suçunu reddetmişlerdir. İ-

kinci bilirkişi kurulu su sonuca varmaktadır:

«Dikkat buyrulacağı ve hile yoksulların bu savaşı komünist bir rejim tesis etmek üzere yapacakları hususunda bu yazıda sarıh bir ifade yoktur. Gene yazıda emekçi sınıfını ihtilâl yaparak bir sınıf diktatorvası tesis edip, komünizmin özelliğini teşkil eden diğer hususiyetleri de ihtiva eden bir rejim kuracakları hususunda da bir beyanda bulunulmamıştır. Bu itibarla mezkûr yazının komünist propagandası mahiyetinde telâkki edilebileceği kanaatinde değiliz.»

Ama Birinci Ağır Ceza Mahkemesi, Babeuf yazısında komünist propagandası görerek, Bartınhoğlu'nu 7,5 yıl ağır hapse ve 2,5 yıl sürgüne mahkûm etti.

Duruşmada Orhan Apaydın, güzel ve etraflı bir savunma yaptı. Bu savunmadan dava konusu yazıyı tahlil eden kısmı alıyoruz:

Dava mevzuu yazıda, yoksul halkın durumundan bahsederken bu soru düzeltilmesi gereken hükûmete karşı zor kullanılmak üzere şikâyet hakkının kullanılmasından bahsedildiğini bilemeyiz sayın savcı ueden dik kate almaz? Yazıyı bir kül halinde almak lazımdır. Sorusundan burasından cümleler çıkararak arzu edilen sonuca ulaşmak usulü hukukun müteber kabul ettiği bir yol değildir. Yazıda aynen şöyle deniyor:

«Diyorum ki bu durum artık sürüp gidemez eğer hükümet bu yürekler acısı durumu değiştirmenin yollarını aramazsa, ondan şikâyet hakkımız vardır. Hükümetin elinden bir şey gelmiyorsa, bu yolları aramamak ve onları göstermek haklarımızdır, diyorum.»

Babeuf'un iki asır önce yazdığı yazıdaki bu fikir bugünkü klasik demokrasinin vatandaşlara tanıdığı en tabii hak değil midir?

Orhan Apaydın

Atilla Bartınhoğlu
7,5 yıl hapis, 2,5 yıl sürgün

Savın iddia makamının yazıda bilhassa üzerinde durduğu pasajı tahlil edelim.

Yazıda aynen şöyle deniyor: «Sonra kalkıp iç savaşta söz ediyorsunuz! Sanki iç savaş yokmuş gibi... Sanki zenginlerin yoksullara karşı savaşı savasları en insafsızı değil!» Hele zenginlerin tepeden tırnağa silâhli, öbürlerinin ise korunmadan yoksun, oldukları bir zamanda. Sizler iç savaş istemiyorsunuz. Ve bunun için de emlak hakkın açtıktan, soğuktan ölmesini istiyorsunuz.» Yazar burada da bir iç savaşı teşvik etmiyor. Aksine zenginler tarafından yoksullar alevhine acılmış bir iç savaşta şikâyet ediyor. Ve «Olur mu öyle şey» demek suretiyle bu şikâyetini ifade ediyor.» O na bütün savasları verin daha iyi. Glâsın eşit silâhlarla gözünü oyanlara mevdan okusun.» Komünist doktrinde proleteryanın kendi ölücüyle diğer sınıflara karşı mücadelesi esastır. Yoksa hüküm kuvvetlerden ve sınıflardan mücadele imkânlarının verilmesi istenmez. Babeuf bu rada ona bütün savasları verin demekle öne sadece edebî bir cümle kullanıyor. Yazıda yoksullar zenginlere karşı savaş açmaları ve zenginleri ortadan kaldırmaları ve bu yolla bir diktatörlük tesis etmeleri gibi bir fikri müdafaa

tur. Aksine eğer böyle bir imkân verilirse bütün günün de dertleri son bulur demektir. Böylece Babeuf zor yoluyla bir sınıfın iktidarı ele alması fikrini bu yazıda müdafaa eder bir ifade tarzı kullanılmaktadır. Yazıda politika yapmanın yoksullar için imkânsızlığından bahsedilmektedir. Yazının bu kısmı sadece o zamanın Fransız gözönünde tutularak, durumun ağırlığından bahsetmek maksadıyla yoksulların son derece artmış olması sebebiyle yazılmıştır. Politika yapmak yerine ihtilâl yapmak fikri ortaya atılmamaktadır. Yazının başında olduğu gibi sonunda da hükûmete karşı şikâyet hakkı kullanılmakta ve «ates, alev bir yanardağ üstündeyiz. Siz tutmuş sabredin diyorsunuz. Sizin sabrınıza, soğukkanlılığınıza hayranım doğrusu, siz hiç yoksulluk nedir bilmediğiniz için yoksulluğa katlanın demek sizin için çok kolay.» demek suretiyle hükümet ikaz edilmekte, yoksulluğa bir an evvel çare bulunması istenmektedir.

Binnettece dava konusu yazıda kanunun kastettiği mânada bir proleteryan diktatörlüğü kurmak şeklinde herhangi bir tezin müdafaa mevcut bulunmamaktadır.

POLİTİKA ve ÖTESİ

GECEKONDU VE DOLMUŞ

Kafasını sokacak bir dam özlemi bizim halkımıza özgüdür. Onun içindir ki, büyük şehirlerin dolaylarını gecekondular doldurmuştur. İlgililer bunu teşvik etmemişler, tersine ellerinden geldiğince engellemişlerdir. Bu na rağmen de halk «gecekondular» yapmıştır. «Gecekondular» sözünü de halkımız bulmuştur. Türkçenin «gece» ve «kondur» sözlerini yan yana getirerek enfes bir kelime icat etmiştir. «Dolmuş» ve «gecekondular» dilin halk tarafından yapıldığını ileri sürenlerin belgesidir.

HÜKÜMET KÖSTEKİ

Başka ülkelerde halkın ev sahibi olmasını devlet destekler. Biz de ise halkın ev sahibi olmasını hükümetler kösteklemiştir. Halkın ev yapma isteği, büyük şehirlerin üçte birinin gecekondularla kaplı olmasından bellidir. Üçte bir sayısını Resmîler veriyor. Bana sorarsanız, göz kararı ile bakıldığı zaman, meselâ Ankara'nın beşte ikisi gecekonduda oturur. Geçende bir arkadaşla gecekondular semtlerini gezdim. Buraların başka bir yaşamı var. Kendi ekonomisini kendi kurmuş. Efi mezbahadan almıyor, tıpkı kasabalarda olduğu gibi kendi kesiyor. Çeşme asıyor. Sakata tını ayrı, etini ayrı satıyor. Çengeldekî et toz toprak içinde. Fiyatı da şehirdekinden 2-3 lira eksik. Bunu yaptırın sadece zorluklar değil, alışkanlıklar da. Camisi, okulu var. Camisinde ille de bir minare olacak. Yine kendine özgü bakkalları var. Bakkalında ne arasan bulursun. Bütün ihtiyaç cevap veriyor. Fırınlar şehir fırınlarından daha modern. Her aile 5-6 ekmeğe yettiğinden, ekmeğe itti na ile işiriliyor.

ELİN TERSİYLE İTMEK

Köylerde suyu uzak pınarlardan taşıyanlar, burada, yamaçlarında su bulabiliyorlar. Gaz yerine elektrik yakıyorlar. Çocuklarını yakındaki okula gönderebiliyorlar. Hele bir de iş bulabiliyorlar mı, keyiflerine diyecek yok. Çünkü, köyde iki bin lirayı zor doğrultan bir aile, eğer üç kişilik ise, yani çalışabilecek üç kişi ayda 900 — 1000 lirayı doğrultabiliyor. Geçim şartları köyün çok üstünde oluyor.

Halka karşı olan devlet yönetimi bu gecekonduya düşmandır. Gecekonduların şehirlerin yakınlıklarından kovulmasını ister. Belediye nizamları gecekondunun amansız savuşturur. Kazmalar ve baltalar gecekondularına çıkmıştır. Adamlar tabii ki, kırcaçaklar, kendilerine düşman olanlara düşman olacaklar. Demirel'in el yordamıyla:

«— Halkın mesken yapma arzusunun elimizin tersiyle itemeyiz...» demesi bundan..

SOKULAN KAZIK

Demirel'in «elinin tersiyle itemeyeceğini» söylediği gecekonducuya, Demirel'in «tapulu araziye saldırı var» cırtı karşısındır. Demirel'in

sözleriyle «kutsal mülkiyet» anlayışı arasında ki çelişme buradan gelmektedir. Biri arsaya alacak, spekülasyonla tabii tutacak. fiyat yükseldikçe satacak, öteki boş bulduğu arsaya bir gecede ve hem de bir kaç saat içinde «gecekondular» konduracak... Bu iki menfaat birbiriyle sürgit çatışacaktır.

Biri: «— Kutsal mülkiyete taarruz..» derken, öteki:

«— Benim gecekondum!..» diyecek. Çatışacaklar.

Demirel oycu olduğundan bunun farkında.. Onun için:

«— Tavşana kaç... Taziye tut...» diyor.

Emekli Sandığı'nın parçası, Sigortanın parçası gecekondudan yana değildir.

Kızılay'ın bağına dikilen gökdelen için bir arkadaşım:

«— Gecekondulara sokulmuş bir kazık..» diyor.

Emekli Sandığı'nın ve Sigortanın şu veya bu bankada yatan parasına ithalâtçı ve montajcı ile birlikte gecekonducu da sahip olmak ister. Sinemacılık, işhancılık, apartmancılık, bu paranın garnitürüdür. İyadamları ah, şunu bir tümden yiyebilirler.. Bire bilmem kaç fazizden kurtulurlarımız..

NECE KONUŞUR BUNLAR?

Halka rağmen devlet etmek için kolay.. Bugün CHP'nin vebal hanesinde ne yatıyorsa, halka rağmen devlet etme eğilimindedir. Halk biraz kendinden yana saydığı iktidarlara kul köle oluyor. Osman Kibar'ın İzmir gecekondularıyla sarmış dolaylı olarak bundandır. Ama, adama fırsat vermiyorlar ki... Yaptığı her iş tabana gövdenin çıkar çatışmasına dayanıyor. Hani Kibar'ın kimliğini bilmeseler, kolaydan adı komüniste çökten çıkardı. Petrolde öyle, gecekonduda öyle.. Biri tutayım derken, öteki ne yapıyorsun, bırak.. diyor.

Demirkıratın hayalyle seçim kazanmanın bedeli, köy yolları ile köy içme sularında. Buna biraz da enflasyonun ceplere doldurduğu parayı ekleyiniz, halkın zihninden zor katarsınız bu mit'i stz..

«— Ortanın solu mu desek?.. Yoksa demeden mi solcu olursak?..»

Bu aldatmacanın CHP lisidiri.

«— Halkın mesken yapma isteğini elimizin tersiyle itemeyiz...» de, yine aldatmacanın Demirellisi..

Halk binecek bir şey mi arıyor, dolmuş buluyor. Oturacak yer aramıca gecekonduyu... Bizlikiler ise halktan ayrı havanda su döğüyorlar. Halkla birlik olmasını bilen kazanacaktır. Bunun adı lotarya değildir.

Mehmed Kemal

Harbiyelilerin Affı

Affın şümü hakkında henüz kesin bir şey bilinmemektedir. İlgililer, 20-21 Mayıs olayları sanıklarının da affın şümü lüne alınması için çalışmalar yapıldığını belirtmektedirler. Tercüman gazetesinde Celâl Yardım ise, «sıza haberlerden anlaşılacağına göre» aff tasarısının siyasi suçları dışarda bıraktığını yazmaktadır. Her halükârda, başta Tabii Senatörler olmak üzere Parlamento'da 21 Mayıs affını gerçekleştirmeye azimli bir grup vardır.

21 Mayıs olaylarından ceza alanların 88'i, meçruten tahliye den faydalanmak suretiyle, normal olarak 6 Şubat 1966 tarihinde tahliye edileceklerdir. Bunlar 5 yıllık bir af, kısa sürede çıktığı takdirde 2-3 ay gibi çok kısa bir ceza müddetinden kurtularak afa yararlanacaklardır. 5 yıllık af, bu 88 kişinin dışında ancak 21 kişinin tahliyesini sağlayacaktır. On yıl lık bir siyasi af gerçekleşirse, yukarıdaki kişilerin dışında 6

kişi daha bundan yararlanacaktır. Geriye müebbet hapisle cezalı 24 kişi ile 15 yıl ceza alan 10 kişi kalmaktadır. Yalnız şu var ki, 21 Mayıs olaylarına katılanların aldıkları cezalardaki büyük farklara rağmen, suçlu luk bakımından aralarında çok az fark vardır. Ortalıkta fazla görünenler veya kolayca teşhis edilebilenler, aleyhlerindeki tanıkların fazlalığına dolayısıyla le yüksele ceza almışlardır. Bunun içindir ki adalet, genç bir siyasi affın çıkartılmasını gerektirmektedir.

21 Mayıs olaylarından ceza alan 149 kişiden ancak 21'i emekli aylığı alabilmektedir. Geri kalan 128 kişinin hiç bir yer den geliri yoktur. Bunlar Harbiye öğrencileri ve 21 Mayıs'ta teğmen, üsteğmen rütbesini taşıyan genç subaylardır. Genel bir siyasi af, bu gençlerin Şubat döneminde üniversiteye girebilmeleri imkânını hazırlayacaktır.

Üniversitelerin bildirisi

Ankara Üniversitesine mensup

40 kadar öğretim üyesinin, Atatürk'ün dış politikasına dönüşmesini isteyen ve Vietnam Millî Kurtuluş Savaşını destekleyerek Amerikan emperyalizmini tenkid eden bildirisi, aşğda Türk Üniversitelerinin yerlerini kurtarmak tayza da bunu Nâdir Nâdir'in deyimini ile «madrese kafah» birtakım profesörler anlayamadılar. Hiç değilse susabilirlerdi, susmadılar. Prof. Bâlent Nuri Esen, bir sürü bağlantısız ülkenin varlığını unutarak «dış politikada bağımsızlık olmaz» hükmetini savurdul S. B. F. profesörlerinden Cemal Mihçoğlu ile Doç. Safa Reisoğlu ise, «bildiri, üniversiteyi bağlamaz», diyerek bildiriyi tasvip etmediklerini belirtmeyi görev saydılar. Eğer üniversiteyi bağlasaydı, öğretim üyeleri bildiriyi şahıslar olarak imzalamak durumunda kalmazlar, bildiri, üniversitenin yetkili kurullarından geçerdi. Ama moda olan deyim ile «müesseseyi ve kendilerini «temize çıkarmak» için bir kısım sayın öğretim üyeleri «bizi bağlamaz» demeyi lüzumlu buldular. Bu bakımdan Doç. Safa Reisoğlu'nun sözleri, ibretle okunacak bir vesikadır: «Ankara Üniversitesinde bugün 447 üye bulunmaktadır. Her hangi bir konuda bu öğretim üyelerinden 5 ve

6'sı bir araya gelerek camia adına ve camianın tümünü bağlayıcı bildiriler yayınlarsa ne olacaktır? Böyle bir bildiriye yer alacak prensipleri beğenmeyenler de, birincisinin tam aksi bir bildiri yayınlarsa ortak karışacaktır. Bu da kamu oyunu yanıtıcı sonuçlar verebilir.. Bunun içindir ki üniversite hocaları, önemli yurt ve dünya sorunlarında ortak hareketlerden kaçınarak, Sfenks sükütu içine gömülmelidir.

Dışişleri Bakanı vekili Faruk Sükan'ın bildiriyeye cevabı da akıl, mantık ve ciddiyet hudutlarının dışında kaldı. Sükan, «Hürriyetçi Batı Camiası» diyordu. Ama «sömürgeci» olan da bu Batı Camiası idi. Dış politikasının «Atatürk ilkelere tamamen uygun bir şekil de yürütüldüğünü» ve «politikamızın hürriyet ve istiklâl fikrine dayandığını» söyleyen Sükan, Atatürk'ün Batı sömürgeciliği ve emperyalizme uğraştığını farkında değildi. Vietnam, Kongo, Dominik meselelerinde susan bir ekibin sözcüsü fütursuzlukla şunları söyleyebilmektedir: «Biz Türkiye olrak bir tabiiyet politikası asla gütmeyiz. Biz, daima millî menfaatlerimize göre, hürriyet ve istiklâl için çalışan ülkelerin yanında bulunmuşuzdur. Bu husus da programımızda gayet açıktır.»

Demirel ise, bildiri hakkında kendine özgü acayip düşünce sisteminin ve üslubun yeni bir örneğini teşkil eden bir cevap vermiştir. «Önce biz neyiz? Biz hükümetiz. Bunu bilin, düşünün. Türkiye demokratik bir ülkedir. Herkesin söylediği şeyi vizeden mi geçireceğiz.»

Perişanlık ortadadır. Bu perişanlığın ortasında, Ankara Üniversitesi'nin bir kısmı genç öğretim üyelerinin yayınladıkları bildiri, bir ümit ışığı olmuştur. Bu ışık, İstanbul Üniversitesi'nin 80 öğretim üyesinin tasvip bildirisine daha da kuvvet kazanmıştır. Vietnam Harbi'nden yana Amerikan kapitalistlerinin ağır mallı idari ve ideolojik baskısı altında bulunan Amerikan Üniversiteleri dahi Vietnam Harbine karşı ayaklanırken, Atatürk Türkiye'sinde üniversitelerin susması, gerçekten utanç verici bir olaydır.

CHP Meclisi Bildirisi

On gün süren CHP Meclisi toplantısı, idareli maslahatçı klâsik bir CHP bildirisi ile son buldu. Bil

Turhan Feyzioğlu Genel Başkan da oturur..

diride, «ortanın solu» sözü geçiyor, hemen ardından «ortanın solu» deyimini unutturmak için çaba gösteriliyordu! CHP, «ağır sağdan ağır sola kadar her türlü eğilimin çatıştığı bir ortamda, ortanın solunda bir parti olarak seçime girmişti..» Ama CHP-bundan sonra, «ortanın solu»nun unutturulmasını isteyen Feyzioğlu'nun belirttiği şekilde, «Temel Hedefler, İleri Türkiye ve 1963 seçim bildirgeleri» ışığında yürüyecekti. Halbuki yarın Türkiye'sinde söz sahibi olmak isteyen bir CHP'den, artık kurtulamıyacağı «ortanın solu» sloganını sistemleştirme si beklenirdi. Ama bunu yapabilmek için İnönü'nün açtığı yoldan öteye gitme cesaretine sahip genç liderlere ihtiyaç vardı. Ne yazık ki CHP, İnönü'nün ilerisine gidebilecek genç ve cesur liderlerden yoksundur. Bu sebeple Parti Meclisinde ne İsa'yı, ne Musa'yı memnun edebilecek, kaypak bir orta

yol politikası görüşü hâkim oldu. Ulus'un eski Genel Yayın Müdürü Seyfettin Turhan, moda geçmiş bu oportunist davranışı «ortanın solundaki orta yol» deyimine gayet iyi belirtmektedir. Bu ürkek yola giren CHP, öyle görünür ki, en büyük çabasını TIP'ten farklı olduğunu ispata harcayacaktır; TIP ağırdır, CHP ağırlığın panzehiridir. TIP özel sektör düşmanıdır, CHP ise özel teşebbüs dostu devletçidir. TIP Amerikan düşmanıdır, CHP ise akıllı Amerikan dostudur v.s v.s..

Bu davranış, CHP'yi sahte bir reformculuk edebiyatından öteye götürmez. Bu sahteçlikle, Kurultay'da en büyük oy toplanabilir, Genel Başkan dahi olunabilir, ama CHP içi boşalmış ihtiyar bir çınar gibi yıkılmaktan kurtarılamaz.

Senatör Koçaş'ın açıklaması

Sayın Avcıoğlu, Bir kaç ay evvel YÖN'de, Evvelce Başbakanlıktan sorduğum «İKİLİ ANLAŞMALAR» konusunun uyutulduğuna dair bir yazı çıkmış, bir gazeteci arkadaşın sorusuna cevaben, «bu hususun uyutulmadığını, uyutulamayacağını, konu üzerinde çalıştığımızı» bildirmiştim. Bu cevap bazı gazetelerde de çıkmıştı.

Millî Meclisinde hükümet programı görüşülürken, Cumhuriyet Senatosunda da gündem dışı bir konuşma yaparak, bu husustaki çalışmalar hakkında bilgi vermiştim.

Buna rağmen, 19 Kasım tarihli YÖN'de «Amerikan Üstleri meselesi» başlıklı yazı da, «Senatör KOÇAŞ çeşitli ısrarlar sonunda sorusunun cevabını istemekten vaz geçirmişti» şeklinde bir tefsiri hayretle okudum.

Bahis konusu önergeyi, küçük hesaplarla veya sansasyon yaratmak için vermediğimi, bu için mutlaka ele alınmasını ve millî menfaatlerimize ve günün şartlarına göre ıslah edilmesini temin maksadı ile verdiğimi; esasen ben konuyu ele almadan evvel bu mevzuada en ufak bir faaliyet ve neşriyat yapılmamış olduğunu biliyorsunuz. Bu durumda, ısrarlar veya başka sebeplerle davanın tabkından vazgeçmemin bizim hizmet an layışımız ile bağdasamayacağı muhakkaktır.

Esasen 4 üncü koalisyon hükümetinin ilgilileri de bu mevzu hassasiyetle benimsemiş ve tekliflerimi aynen kabul ederek faaliyete geçmişlerdi.

Derginiz okuyucularının yanlış zehaplara kapılmaması ve bu kadar önemli bir millî davada ümitsizliğe düşmemeleri için durumun tazyih edilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Şuna itimat buyurunuz ki, biz ancak, inandığımız, memle kete faydalı olacağına kanaat ettiğimiz meseleleri Parlamento'ya getirir, ondan sonra da hiç bir suretle, hiç bir ısrar, tazyik, tehdit veya vaa'dle bu teşebbüsümüzden vazgeçmeyiz.

Bu vesile ile saygılarımı sunar, bu açıklamamı neşrederek yanlış anlamalara mani olursanız müteşekkîr kalırım.

Sadi KOÇAŞ
Senatör

YÖN'ün notu: Sayın Sadi Koçaş'a açıklamasından dolayı teşekkür eder, sebep olduğumuz yanlış anlaşılma için özür dileriz.

Şu Adalet Gazetesi!

Dava da etseniz, Ankara'da yayınlanan Adalet gazetesini kuyruklu yalan imalatından vazgeçirmek mümkün değil. Gazete, Sovyetlerin TOTSIS grevinin desteklediğini, Sovyet Büyükelçisi'nin Mercedes marka otomobilyle grevciilere kumanya dağıtıldığını bile yazabilmişti. Adalet'in son bir kuyruklu yalan, Frankfurt (Husus) mah

reçli bir haberdir: «öğrendiğimi göre, bu marksist faaliyet, Alman Sosyalist Partisi tarafından finanse edilmekte, Yön dergisi yazı işleri müdürlerinden Seyfi Özgen ile eski Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in de bu faaliyetle ilgili oldukları söylenmektedir.»

İşçilere hoca ve imam gönderen Ecevit, Almanya'da komünist propaganda yapıyor. Yön'ün ise başından itibaren tek bir yazı işleri müdürü almıştır. O da Doğan Avcıoğlu'dur. Seyfi Özgen diye Yön'ün de yazı işleri müdürü ne zaman, ne de mensabı yok. Ama Adnan'ın bile bile kuyruk la «vatanı» için hayvanlar var. İşçilerin mensabı da değildir.

S. Atalay ve F. Güley'in açıklamaları

«CHP'de Ortanın Solu Kokuyun» yazımız üzerine, CHP Meclisi üyelerinden Sırrı Atalay ve Ferda Güley, sözlerinin şu şekilde düzeltilmesini istemişlerdir:

SIRRI ATALAY — Vatan- daş çalışsın, uğraşsın, her yerde bir şeyler yapılsın diye dert yanıyor.

FERDA GÜLEY — Biz bir sınıf partisi değiliz. Kayıtlı - kayıtsız milyonlarca mensubu ve sempatisini olan bir kitle partisiyiz. İçimizde tüccar, fabrikatör, geniş toprak sahibi, esnaf, işçi, ilâ... her sınıf vatan- daş var. Üstelik bu servet ve toprak sahibi olanlardan mü- him bir kısmı teşkilatımızda parti başkanımız veya parti i- darcemiz. Sen tutup meselâ bir ilde kürsüye çıkacaksın, A.P. aksini söylediği halde, «vergi- ri açıklamaya, servet beyanna- mesi almağa devam edeceğim, geniş toprak sahiplerinden faz- la topraklarını alıp topraksız köylüye dağıtacağım» diyecek sin, kendisine aşırı sol kanat tarafından bütün servet sahi- plerinin vergi kaçakçısı, tefeci olduğu yolunda durmadan pro- pangandalar ve telkinler yapı- lan halk da bir sana, bir de ya- nında duran varlık sahibi senin parti başkanına bakıp söyledik- lerine inanacak. Bundan da ö- nemlisi, sabahın akşamı ken- disine vergi kaçakçısı, toprak ağası denilen ve vazılan tüccar veya büyük toprak sahibi başkan ve partililerin de seç- im günü sandığa gidip C.H. P.'ne oy atacak ve attırarak...

Bu seçimlerde 3 yıl 3 aylık iktidarımızda yaptığımız pek çok hizmetlerin nisbetince oy almamız şöyle dursun, domuz oylarımızın eriyip elimizden ak- masının ve bu kadar büyük bir yenilgiye uğramamızın ciddi ve beklentiden biri de benim ka- nunlarca budur. Biz parti ola- rak servet ve toprak sahipleri- ni değil bütün halkı, fakat da- ha fazla işçiyi, köylüyü, mil- letimizi tuttuk. Halbuki bu züm- rede toplanan halk bugün tes- kilatsızdır, güçsüzdür, yönetilen tabiidir. Üçyüz metre topra- ғыn altında çalışan maden iş- çisi kendi sosyal ve ekonomik sınıfının oyunu; işçi o'yunu de- ğil, köydeki babasının anası- nın oyunu atar. Programımız, seçim beyannamemiz karma e- konomi prensibi üstüne bina e- dildiği ve iktidarımız da bu prensibi tabii ettiklerimiz halde iş ve servet sahiplerine muhtaç oldukları emniyeti veremedik, bu usulî kararımıza aldığımız manzaranın içine düştük. Halbuki bu zümrede toplananlar dün de bugün de teşkilâtlidir, güç- lüdür, yönetici tabiidir. Ben seçimleri niçin bu kadar ağır şekilde kavbettimize değil na- sil olup da 134 sandalyevi kur- tarabildiğimize şaşıyorum...)

Asma köprü meselesi

Asma köprü meselesi ile ilgili olarak Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Nezih Devres'ten aldığımız mektubu aynen yayınlı-

yoruz:

Sayın Gazetenizin 19 Kasım 1965 tarihli sayısının 4. sayfa, 2 inci sütununda şabımla ilgili olarak yayımlanan haberde yanlış vardır. Şöyleki: Morrison fir- masının daveti üzerine Portekiz'e gitmiş değiliz.

Hakkat şudur: Daimi Komite- nin bir üyesi bulunduğum Mil- letlerarası Köprü ve İnşaat Cemi- yetinin Rio de Janeiro şehrinde Ağustos 1964 te yapılan büyük kongre-ye Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştım. Portekiz'in baskenti Lisbon'da Tage nehri- nin iki tarafı arasında karayolu u- laştırması sağlamak maksadı ile inşa edilmekte bulunan ve şim- diki halde Avrupa'nın en büyük açıklıkta orta açıklıkta 1027 me- terdir) asma köprüsü olacak olan köprü için yapılmakta olan çalı- şmaları görmek için dönüş yolu- mum üstünde bulunan' Lisbon'a uğradım.

Esasen United States Steel ad- lı Amerikan şirketinin esas taah- dü altında Morrison şirketi bir Portekiz'li şirketle birlikte bu işte tali müteahhit olarak çalış- maktadırlar - yapılmakta olan bu asma köprü ve inşaat müh- endisliği bakımından büyük ön- em taşıdığından bir çok mühen- dislik teşekkülleri bunun inşaatı- nı görmek için Lisbon'a gitmek- tedirler. Nitekim, Milletlerarası Köprü ve İnşaat Cemiyeti Dai- mi Komitesi' asma köprü inşaa- tını da incelemek fırsatından faydalanmak düşüncesi ile, Ey- lül 1965 te Lisbon'da toplanmış- tır.

Davetli bulunduğum bu topla- nıya Ankara'daki işlerimden dolayı katılmadığımı bilvesile arz ederim.

Bir devlet memuru sıfatı ile adımın her hangi bir polemik- e karıştırılmaması istemediğimden durumu taviz eder haberini uyg- un göreceğiniz bir şekilde tav- hihini saygılarımla rica ederim.

Nezih Devres

YÖN'ün notu

O tarihteki Morrison temsil- cisi, Morrison'un yaptığı Liz- bon köprüsünü yetkililere gös- termek istemiştir. Ve Morrison, yarı sömürge dönemden kalma köprü işletme imtiyazını alma şartıyla (Galata Köprüsünü es- kiden bir yabancı şirket işlet- di, köprüden geçiş paralıydı) asma köprü'nün inşasına tâlipti. İş verildiği için, mesele üz- erinde şimdilik daha fazla dur- mak istemiyoruz.

Tiyatroda Özgürlük

TOTSİS ve Devlet Tiyatrosu yö- neticileri arasındaki toplu sözleş- me müzakereleri sürmektedir. A- ma sözleşme işi olup olmadığı konusunda taraflar belli bir anlaş- mayla vama değeriştir. Kültür- lete öğretmen üyeleri ve bakanlık temsilcilerinin katıldığı bir kurul toplanmış, toplantıda sanatçıların işçi sayılmaları gerektiği görü- lülmüştür. Son Yargıtay kararının hukuki değerini ise, bu sayımızda Türk-İş Hukuk Müşavi- ri Orhan Apaydın incelemektedir. İşçi-memur tartışmaları uzarken, sanatçılar arasındaki huzursuz- luk da sürüp gitmekte, sahnedeki sanatçıların gerginliği belli olmaktadır. Meselemin en kısa sü- rede sonuçlandırılması zorunlu gö- rünmektedir.

Bu tartışma sürüp giderken, İst- anbul'da da «Egeğin Gögesi» o- yunu yasaklanmış. Eserin yazarı Haldun Taner'in avukatı Burhan Apaydın, oyunun Sulh Ceza Mah- kemesi kararı ile sahneden kaldı- rılmasına itiraz etmiştir. Apaydın, itiraz dilekçesinde şöyle demek- tedir:

«Ne Amerika'nın tenkidli, ne de toplum menfaatlerini şahsî çıkar- ları için sömürönlere tenkidli, as- lâ suç olamaz. Türkiye Amerika' nın peyki ve Amerika Türkiye' nin söz söylenemez efendisi de- ğildir ki, Amerikan politikasını ten- kid suç olsun.

Öte yandan üç-beş çıkarıcının Türk halkının menfaatlerini sömü-

TOTSİS GREVINİN GERÇEK HUKUKİ YÖNÜ

Orhan Apaydın

Devlet Tiyatrolarında ilan edilen grev olayı guzerden beri kamu oyunu meşgul etmektedir. Grevin dayandığı sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler bir tarafa bırakılmış, olayın daha çok hukukî yönü tartışma konusu yapılmıştır. Yargıtay Yedinci Ceza Dairesi'nin Ankara Savcılığı'nın usulî bir işlemi sebebiyle ileri sürdüğü mütalâalar ise, konunun kesin bir sonuca bağlandığı şekilde takdim edilmek istenmiştir. Lehte ve aleyhte yapılan bütün bu tartışmalar hukukî meselelerin gerçek mahiyeti- ne, kamu oyununun ve hattâ işçilerin büyük bir çoğunluğunun vakif olmanmasından çıkmak- tadır. Yürürlükte olan mevzuata ve mahke- me kararlarına göre san'atçıların hukukî du- rumları nedir, kurulmuş olan sendikaların çalışanları temsil kabiliyeti var mıdır, san'atçıların toplu iş sözleşmesi ve grev hakları mevcut mu- dur, tiyatrolarda grev yapılabilir mi ve nihayet Yargıtay'ın son mütalâasının sonuçları ne- ler olabilir? Sayın okuyucuya ana hatları ile açıklamakta fayda görürüm.

Yürürlükte olan mevzuata ve mahkeme kararlarına göre san'atçıların hukukî du- rumu:

a) Yürürlükte olan mevzuatımıza göre, Devlet Tiyatrosu san'atçıları memur statüsü içinde değildir. Bilindiği gibi, statüer durum, akdî durumun zıddını ifade eder. Devlet Tiyatroları 5441 sayılı kanun ile kurulmuş tüzel kişiliği haliz bir kurumdur. Bu kanun'un 5 inci maddesine göre, «Devlet Tiyatrosu san'atçılar- ını ile mütehassıs hizmetlileri, Yönetim Kurulu kararı üzerine Genel Müdürlük aralarında yapılacak bir yıl süreli sözleşmelerle hizmet almırlar.» Kanun'un bu hükmü, san'atçıların durumunun akdî olduğunu açıkça göstermek- tedir. Hizmet akdî, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun tanımlaması gereğince işçi niteliğini ifade eder. Bu durumları ile işçi niteliğini haliz kamu hizmeti görevlisi olan san'atçılar, Anaya- sanızın 46 ncı maddesine göre, işçi sendikası kurma ve 47 ncı maddesine göre toplu sözleş- me ve grev haklarına sahiptirler. Anayasanın tanıdığı bu hakların önlenmesi mümkün de- ğildir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu da Devlet Tiyatrosu san'atçılarını kapsamı içine almamıştır. Bu kanun'un birinci maddesine göre «Bu Kanun, Devlet Kamu Hizmetlerinde görevlendirildiği asli ve süreklî görevlerde çalışan, genel veya katma bütçelerden veya bunlara bağılı döner sermayeli kuruluşlardan veyahut ke- falet sandıklarından aylık alanlara uygulanır.» 5441 sayılı Kanun'un 12 ve 15 inci maddelerine göre ise Devlet Tiyatrosunda çalışanlar özel bütçeden aylık almaktadırlar. Devlet sade- ce bu özel bütçeye yardımcı bulunmaktadırlar. Bu sebeple, 657 sayılı Kanun'un Devlet Tiyatrosuna uygulanması imkânsızdır. Gerçekten, 657 sayılı Kanun'un tasarruflarında 5441 sayılı Kanun tamamen ilga edilen kanunlar arasında gösterilmemektedir. Sadece, 3656 sayılı Ka- nun'a tâbi olanlar hakkındaki maddenin ilga edileceği tasrih edilmiştir. Kanun koyucu bu esası değiştirmiş değildir.

b) 274 sayılı Kanuna göre, İşçi Sendika- larının hukukî varlıklarını tayin konusunda çık- kacak uyuşmazlıkların görülmesi ile yetkili ka- za mercii İş Mahkemeleri ve Yargıtay 9 uncu Hukuk Dairesidir. Yetkili Yargıtay 9 uncu Hu- kuk Dairesi ise, 5036 esas, 7183 karar sayılı

ilâmı ile Devlet Tiyatrosu san'atçılarınin huku- kı durumuna kesin olarak tesbit etmiştir. Yük- sek Mahkemenin bu konudaki kararı özet ola- rak şudur:

«Süresi belli olsun veya olmasın hizmet arzeden kimse ile bu hizmete kabul eden kim- selerin karşılıklı irade beyanlarının birleşme- sinden meydana gelen sözleşmelerin özel hu- kuk alanına giren hizmet sözleşmesi olduğun- dan tereddüt edilemez. Hizmetin kamu hizme- ti olması ve verilecek ücretin yasa ile düzenlen- miş bulunması, sözleşmenin niteliği ve bu sözleşmelerde hizmet kabul eden kimsenin hukukî durumunu değiştirecek unsurlardan değildir. Bu düşünce de 5441 sayılı yasaya özüne ve sözüne veya yasasının gerekçesine de uygundur.

O hâlde Devlet Tiyatrosu San'atçıları ile Genel Müdürlük arasındaki sözleşmenin bir hizmet sözleşmesi, Tiyatro san'atçılarınin da 274 sayılı yasa bakımından işçi olduğunun kabulü zorunludur. İşçi niteliğinde bulunan ka- mu hizmeti görevlilerinin sendika kurma veya kurulan sendikalara üye olma haklarını engel- leyen herhangi bir kanun hükmü bulunmadı- ğından, anılan san'atçılar bakımından sendika- nın kapatılmasına karar verilmiş olması yasa- ya aykırıdır.»

Danıştay'ın, san'atçılarla yapılan muke- velelerin idarî bir işlem olduğu şeklindeki içti- hadı açıkladığımız hukukî durumu değiştire- cek özelliği taşımamaktadır. Kaldı ki, işçi ni- telikli tayin konusu, 274 ve 275 sayılı kanunla- rın uygulanmasında idarî kazanım görevi ve yetkisi içinde bulunmamaktadır.

Tiyatrolarda grev yapılabilir mi? 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun 20 ncı maddesinde grev yapılmıyacak işyerleri arasında (eğitim ve öğ- retim kurumları) da gösterilmiştir. Bu madde ile kastedilen kurumların okullar olduğu geç- ci komisyon sözcüsünün açıklamasından anla- şılmaktadır. Kaldı ki, 5441 sayılı Kanun'un Hükümet tasarruflarında tiyatroların eğitim fonk- syonunu ifade eden madde, tiyatroların eğitim kurumları olmadığı gerekçesi ile, Meclis tara- fından çıkarılmıştır.

Kanunların bu açık hükümlerine rağmen Devlet Tiyatrolarının 275 sayılı Kanun'un an- ladığı mânâda bir eğitim kurumu olduğunu id- dia etmek, hukuken mümkün değildir.

Yargıtay Yedinci Ceza Dairesi'nin kararı Anayasanın 139 uncu maddesi gereğince Yargıtay Adliye Mahkemelerince verilen karar ve hükümlerin son inceleme yeridir. Kanun- larla belli istisnalar dışında Yargıtay ilk mah- keme gibi hüküm tesis edemez. Aynı zaman- da bütün mahkemeler gibi Yargıtay da kendi- sine intikal etmeyen konularda re'sen karar vermek yetkisine sahip değildir.

Adalet Bakanı, Savcılığın tiyatroların bir eğitim kurumu oldukları gerekçesi ile Sulh Ce- za Mahkemesinden aldığı grev hâllerinin top- latılmasına ait kararı usubüz gerekerek yazılı emir yoluyla Yargıtay'a basıyormuştur. Yargıtay bu konu dışında karar verme yetkisine sahip bulunmamaktadır. Anayasa ile tesbit edilen yet- ki dışındaki içtihadı hukuken yok telâkki et- mekten başka bir yol mevcut değildir.

San'atçıların hukukî durumları üzerindeki tartışmalardan çok, grev olayının sebeplerini teşkil eden sosyal ve ekonomik sebeplerle özel- likle san'at özgürlüğü davasına eğilmek gerek-

ren hareket ve zihniyetin hicvet- mek suç değil, alkışlanacak hare- kettir. Anayasamız sosyal devlet prensibini kabul etmiştir. Çıkarıcı lar toplumun menfaatlerini çiğne- yerek onun emniyetini tehlikeye düşürmektedirler.

Egeğin Gögesi'nde ise buna kar- şı bir tez mevcuttur. Asıl suç, böyle bir rapor vermekle bilirlki- şî istemştir. Bilirkişli, çıkarıcı ile sermayedarı karıştırıyor. Çıkarıcı, sermaye kuvvetini âlet ederek, halkı sömürmektedir. Sermayedar ise, sermayesini, kendisini ve toplum menfaatlerini gözeterek kullanmı- ştır.

Anayasanın 36'ncı maddesinde «Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olmaz» denilmektedir. Eserde ise bu tez işlenmiştir.

Apaydın, dilekçesini şöyle bitir-

«Sosyal bir devlette toplum men- faatlerini hiçe sayan çıkarıcı zih- ziyeti teşhir ve hicvetmek bir sa- natçının ödevidir. Sosyal bir dev- lete; çıkarıcılar dokunulmazlığa sahip olamazlar. Bu olayla Türk Adliyesi tarih karşısına çıkmakta- dır.»

Burhan Apaydın, gazeteclere bu konuda, «Namık Kemal'in Va- tan ve Sillistre'nden beri ilk de- fa za bataba, bu olayla tiyatroya gir- miştir» demştir.

Yazar arkadaşımız Refik Erdur- an'ın Milliyet'teki sütununda, YÖN'ün geçen sayısındaki görüş- lerimize yönelttiği tenkidleri de, bu bahsî bitirmeden, cevaplandı- mak isteriz:

Sanatçının toplu sözleşme yo- luyla tiyatro yönetiminde söz sa- hibi olmak demek, sanat işlerinin

yürütülmesine el koyması demek değildir. Bunu, işin niteliği ve tarafların anlaşması tayin eder. Bu sebeple Refik Erduran'ın «Sen- dika ve toplu sözleşme yoluyla hükümetin tiyatroya sansür kur- ması» görüşünü anlamaya imkân yoktur. Sansür bugün, genel mü- dürü destekleyen Kültür Müste- şarı Adnan Ötügen, Devlet Baka- nı Cihat Büğhen ve Millî Eğitim Bakanı Dengiz Elyle kurulmuş yo- lundadır. Sendikayı sansür aracı olarak görmek, buna karşılık «Dev- let Tiyatrosundan sol eserleri to- mizledik» diye övünen bir Kültür Müsteşarına dayanan Genel Müdürü sansüre karşı teminat say- mak, uzun açıklamalara ihtiyas gösteren bir görüştür. Erduran arkadaşımızın, fikirlerini açık se- çik ortaya koymasını beklemekte- yiz.

MODERN KAPİTÜLASYONLAR ve AMERİKAN KAÇAKÇILIGI

PX yoluyla Türkiye'ye yılda 27 milyon paket Amerikan sigarası sokuluyor!...

PX imtiyazları ve «Biteks» rezaletleri, yurdumuzdaki Amerikalılara Türkiye Devletinin egemenliğini ayaklar altına alarak tanıyan ve dünyanın başka yerinde eşî emsali bulunmayan modern kapitülasyonların sonucudur. Çoğu zaman yazılı anlaşmalara bile dayanmayan bu durum mutlaka değiştirilmeli ve Türkiye, kaçakçılık cenneti olmaktan kurtarılmalıdır. Aşağıda, askerî ve sivil bütün resmî makamlarımızı bile hayretten hayrete düşüren bu kaçakçılığın son derece ilgi çekici bazı örneklerini bulacaksınız:

KAÇAKÇILARIN CENNETİ

Okullarımızda çocuklarımıza okuttuğumuz tarih dersleri, Kanuni Sultan Süleyman'ın haşmet devrinde lütfen verdiği kapitülasyonların daha sonra Osmanlı İmparatorluğunu ne durumlara soktuğunu be lirten acıklı satırlarla doludur. Yabancıların Türk toprakları üzerinde kendi postahaneleri bulunduğunu, konsolosluklarda çalışan yabancı mahkemelerin kendi usullerince adalet dağıttığını okuyunca küçücük çocukların yürekleri ezilir. Bilmezler ki günümüzün Türkiye Cumhuriyeti, geçmişteki bazı devlet adamlarımızın cömertçe davranışları ve Amerikalı dostlarımızın kurnazlıkları sayesinde çok daha fecî bir kapitülasyon ağına içindedir.

İlk bakışta, Amerika'lılara tanınan imtiyazlar açısından Türkiye, koskoca bir «serbest bölge»yi, bir «serbest liman»ı anıdır. Ama, biraz daha yakından incelenince görüldü ki bu imtiyazlar bir serbest bölgede veya limanda yabancıları tanıtmış olan hakların da fersah fersah ötesindedir. Bazı ülkelerin kendi açılarından benimzedikleri ekonomik politikaya uygun olarak kurulan serbest bölge ve limanların rejimlerinde bile yabancılar için kısıtlayıcı çeşitli hükümler vardır. Meselâ, Lübnan'daki Beyrut serbest limanında yabancıların perakende satış yapmaları ve gümrüksüz tüketim malı ithal etmeleri yasaktır. Oysa, Türkiye'deki Amerikalılar, Türk toprakları üzerinde kendi aralarında ve Türk lere harıl harıl perakende satış yapmakta, diledikleri malı diledikleri zamanda ve diledikleri miktarda ithal edebilmektedirler. Ankara şehrinin Sıhhiye semtindeki PX mağazaları önünde beş dakika durabilen bir Türk vatandaşının utançtan yerin dibine geçmesi gerekir.

Amerikalılar, bu imtiyazlarını sürdürmek için Türkiye Büyük Millet Meclisinin 6427 sayılı kanunla tasdik ettiği bir anlaşmaya dayandıklarını söylerler. «Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Kuzey Atlantik Andlaşmasına taraftar Devletler kuvvetlerinin Statüsüne dair sözleşmenin tabikatına müteallik anlaşma» gibi dolambaçlı bir ifade taşıyan bu anlaşma, aslında Türkiye'deki Amerikan kuvvetlerinin faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla gütmektedir ve NATO üyesi devletlerin ABD ile imzaladıkları kuvvet statüsü andlaşmalarından pek farklı değildir. Ama, sorumlu devlet adamlarımızın millî egemenlik yönünden hovardaca davranışları, kontrolle görevli idare mekanizmamızın gevşekliği ve nihayet durumdan faydalanmasını çok iyi bilen Amerikalıların kurnazca davranışları bu andlaşmanın uygulanmasını ve buna dayanılarak çıkarılan ikili sözleşmeleri tam bir kapitülasyon rezaleti şekline sokmuştur. Böylece, Türkiye, biraz da kendi ihmali yüzünden, muazzam bir kaçakçılık faaliyetinin merkezi haline gelmiştir ve bu kaçakçılık yüzünden kaybettiklerimiz turizm yoluyla kazanmayı umduklarımızın kat kat üstündedir.

AMERİKAN POSTALARI

Meselâ bir Amerikan Postası meselesi vardır ki, yakından incelenmesi aklı başında her Türkü galeyana sevk edebileceği halde, resmî makamlarca-benüz halledilememiştir. Artık yavaş yavaş herkesin öğrendiği gibi, Türkiye'deki Amerikalıların mektupları ve posta paketleri Türk PTT'sinin elinden geçmez. A.P.O. (Army Post Office) adını taşıyan Amerikan askerî posta servisi, Türkiye'de bulunan resmî görevli bütün Amerikalıların posta işlerini yürütür. Bundan faydalanmak için askerî makamlar emrinde çalışmak da şart değildir. Çeşitli sivil yardım heyetlerinde çalışanlar, büyükçe miktarda mensupları, Türkiye'deki Amerikan propaganda merkezlerinin görevlileri, A.I.D. memurları, Türk posta idaresine on para ödemeksizin bu APO'dan faydalanırlar. Adres olarak da askerî posta kuşu adresi kullanılır. Amerika'nın Türkiye'deki propaganda veya yardım işlerinden birinde çalışan bir memur düşünün. Kendisi veya ailesinden herhangi biri Amerikadaki ahablarına hiçbir resmî nitelik taşımayan bir mektup yollayacak olsa, yapacağı şey gayet basittir: Mektubu ya Sıhhiyedeki Amerikan postahanesine gidip atar, yahut da dairede bu işle uğraşan görevliye verir, ödediği ücret de Amerika'nın herhangi bir şehirden başka bir şehire kadarki ücrettir ve tabii, Amerikan parasıyla ödenmektedir. Amerika'dan buradaki ahablarına mektup yollayacak olanlar da zarfın üzerine Ankara'daki adıyla yazmazlar, gönderdikleri kimsenin adıyla görevine bir de askerî posta kutusunun numarasını ilâştirip New York'a kadarki posta masraflarını ödemekle yetinirler. Zarfların üzerine de «Ankara» değil, New York yazılır. Ondan sonrası APO'nun işidir.

Ama, asil önemli olan mektuplar değil, bu APO sayesinde Türkiye ile Amerika arasında mekik dokuyan paketlerdir, zira, paketleri de, mektuplar gibi, Amerikan postası taşıyor ve Türk makamlarının bunlar üzerinde herhangi bir kontrol yetkisi yoktur. Amerika'da buradaki antikacıya gider, binlerce lira tutarında gümüş mal alır, paketlenip rahat rahat Amerika'ya gönderir. İsterse, Amerika'dan dilediği malı, dilediği miktarda yine bu posta vasıtasıyla getirebilir. Tabii, bu arada «Türk ahabları»nın istekleri de karşılanır! Bütün bunlar olup bitirken Türk gümrük makamlarının haberi bile olmaz, çünkü bahis konusu olan «Amerikan askerî postası»dır. Türk resmî makamları PX'lere gelen malların miktarını az çok bildiklerinde, APO yoluyla gidip gelen mallar hakkında hiçbir resmî bilgi yoktur ve kaçakçılığın başlıca kaynağı olarak bu posta faaliyetleri gösterilmektedir. Hattâ, merkezi Atina'da olan bir «antika eşya kaçakçılığı sebekesi»nin de APO sayesinde icra-yı faaliyet ettiği bilinmektedir. Türkiye'ye gizli sokulan kürkler ve Almanya ile Japonya'daki Amerikan askerî postaları vasıtasıyla getirilen optik malzemeleri de bu yoldan gidip gelmektedir.

Nasılca gümrüğün eline geçen kaçak sigara ve viskiler.

İşin acıklı tarafı, bu derece aşikâr bir kaçakçılık kapısının hiçbir resmî metne dayanmadan devam edip gitmesidir ve bundan en çok şikâyetçi olan da doğrudan doğruya Türk askerî makamlarıdır. 1965 yılının ilk günlerinde ilgili bakanlıkların temsilcileriyle bu konuda yapılan bir toplantıya Amerikan temsilcileri de çağırılmış ve APO'nun hangi andlaşmaya dayanılarak yürütülmekte olduğu araştırılmıştır. Amerika'lılar «bu konuda karşılıklı bir anlaşma var» demişlerdir ama, Türk Dış İşleri Bakanlığının dosyalarında buna dair hiçbir bilgi çıkmamıştır. Bunun üzerine Amerikan temsilcileri «eski Dış İşleri Bakanlarından birinin verdiği şifahi izniden bahsetmişlerdir. Ama, bu şifahi iznin bile verildiğini gösterecek herhangi bir vesika halâ Türk makamlarına gönderilmiş değildir.

BİTEKS'LERİN KAYNAĞI

Hiç şüphe yok ki Türkiye'de artık açıkça yapılan «Amerikan malları satışı»nın başlıca «aşikâr» kaynağı «PX» denilen Amerikan mağazalarıdır. Çikletten sinema makinesine kadar her çeşit malın satıldığı bu mağazalar, bir nevi «Ordu Pazarı» olarak Amerikan Silâhlı Kuvvetleri nin tarihinde eskidenberi mevcuttur ve başlangıçları ta kızılderiiller zamanına kadar çıkmaktadır. Ordu mensuplarıyla kızılderiiller arasında eşya değiş - tokuş edilen yerler oldukları için bunlara «Post of Exchange» (Mübadele Postası) veya kısaca P. Ex. denirdi. Teşkilât zamanla genişledi ve dünyanın dört bir tarafındaki Amerikan kuvvetlerinin maddî ihtiyaçlarını karşılayan muazzam bir mağazalar sebekesi haline geldi. Tüketim malı imal eden büyük şirketler de bu geniş satış imkânından faydalanmaya çalıştıkları için daima sistemin genişletilmesi yolunda gayret sarfetmekte, mümkün olduğu kadar çok kimsenin bu yetkiyi kullanabilmesi amacıyla Amerikan resmî makamları üzerinde baskı yapmaktadırlar. PX'den alışveriş yapmak, değil mahalli satış yerlerinden, hattâ Amerika'daki dükkânlardan alışveriş yapmağa nispetle de son derece kârdır. Bu kârı gös termek için, malların üzerine yapılandırılmış olan Amerika'daki satış fiyatları muhafaza edilir, bunların yanına, mukayese imkânı vermek amacıyla tenzilatlı fiyat etiketi yapıştırılır. PX'den mal alıp bunu dışarıda satmak isteyen Amerika'lı, bu ikinci etiketi söküp birincisini muhafaza ederek, kendi ödediği fiyatı yüksek göstermek ve böylece kârını arttırmak fırsatını da kaçırmaz.

Olsa olsa, nihayet, askerî görevlilere tanınması bir dereceye kadar «mazur» görülebilecek olan PX imtiyazı, Türkiye'deki uygulamış şekliyle Amerika'daki mutad usulleri de aşmış, asker, sivil, sekreter, memur, resmî görev gören bütün Amerika'lıların ve bu arada CIA ajanlarıyla propagandacıların da faydalandıkları bir hak haline gelmiştir. Hattâ, TUSLOG'da mukavele ile çalışan İngiliz ve Alman uzmanlarının da bu mağazalara giriş kartı elde edebilmek imkânları vardır. Bu arada Amerikalıların «Türk sevgisi» hakkında bir fikir verebilecek ilgi çekici olaylar da cereyan etmiştir. Mukaveleli İngiliz uzmanlara PX giriş kartı verildiği halde, Kıbrıs bağımsızlığına kavuşmadan İngiliz pasaportuyla gelip mukavele ile TUSLOG'ta çalışan Türk asıllı bir Kıbrıslıya bu hak tanınmamıştır! PX kapılarında Türk ve Amerikan askerî makamlarının müsterek giriş kontrolü yapmaları yolundaki Türk

teklifleri de muntazaman reddedilmektedir.

İngiltere'de, Fransa'da da PX'ler vardır. Ama, oradaki mal bolluğu yüzünden bu mağazalar birer kaçakçılık yuvası haline rahatça gelememekte, aksine o ülkelerde imal edilen malların bazı kolaylıklarla Amerika'lılara satıldığı yerler olarak çalışmaktadır. Türkiye'de ise, resmî belgelerden de anlaşılacağı gibi, PX'lerde Amerikalılara satılan ve Türkiye'de imal edilmiş olan eşya, sadece, Amerikalıların «bilmece yüzüğü» dedikleri gümrüğe imal edilmiş yüzükler ile Eskişehir İle taşından yapılmış beyaz pipolardan ibarettir. Buna karşılık, ekme ve süt de dahil olmak üzere Amerikalıların bütün yiyecek maddeleriyle her türlü oyuncak, giyim ve tüketim malları bu mağazalardan karşılanmakta, Türkiye'de yaşayan 20 bin kadar Amerikalının Türk ekonomisine bıraktıkları, hizmetçi ve gece kulüplerinde konsomatris masraflarından öteye geçmemektedir. Bunlar da «karşılık paraları»dan veya aşağıda açıklanacak başka kaynaklardan bol bol karşılandığı için onbinlerce Amerika'nın Türk ekonomisine sadece olumsuz etkileri olmaktadır. PX'ler yoluyla Türkiye'ye getirilen malların miktarı her türlü tahmini aşacak kadar yüksektir. Yine resmî makamların tesbit ettiğine göre, yalnız 1 Temmuz 1964'den 30 Haziran 1965'e kadar sadece İzmir limanına 94 milyon 978 bin 844 liralık PX malı getirilmiştir ki bu miktar normal bir şehrin ihtiyacına yetecek kadar çoktur.

SIGARA VE VİSKİ KAÇAKÇILIGI

PX'lerdeki kaçakçılığın Amerikalıların prestijini sıfıra indirecek şekilde aşikâr hale geldiğini gören Amerikan makamları giriş kartı sahiplerine bazı kısıtlamalar ve kontenjanlar koymuşlardır ama, bunların hiçbirini yürütmemiştir. Binlerce ton tutan PX malları APO gibi hava yoluyla değil, İstanbul, İzmir ve Iskenderun limanlarından gemilerle Türkiye'ye sokulduğu için, Türk resmî makamlarının elinde, hiç olmazsa «miktar» olarak bazı rakamlar mevcuttur ve bu rakamlar yapılan kaçakçılığın genişliğini açıkça ortaya koymaktadır. Gerçekten bizzat Amerikalıların verdikleri bilgilerle tutulan resmî kayıtlara göre, 1964

yılı içinde PX'lerde Amerikalı personele satılmak üzere, Türkiye'ye 27 milyon paket Amerikan sigarası, 20 milyon teneke kutu bira ve 210 bin kilo viski sokulmuştur. Türkiye'de mevcut Amerikalıların sayısı olarak ifade edilen ortalama 20 bin rakamının içinde çocukların da bulunduğu ve herkesin mutlaka sigara tiryakisi olmadığı düşünülerek, cömertce bir tahminle bu miktarın yüzde 40'ının sigara tiryakisi olduğu kabul edilip bir hesap yapılırsa, bir günde insan başına en az 2.5 lira girmektedir. Adam başına bir paket sigara üzerinden yapılan ortalama hesaplar yıllık normal tüketim miktarını 2.920.000 paket olarak gösterdiğine göre, geriye kalan 25 milyon küsur sigara paketi karaborsaya intikal etmektedir. Otel resepsiyonlarında, gece kulüplerinde ve BITEKS'lerde bir paket Amerikan sigarasının fiyatı 5 liradır. Demek ki aradaki mutavassıtlara bol bol kâr payı da bırakarak, bunları PX'den 1.5 liraya alıp dışarıya satan Amerikalının cebine paket başına en az 2.5 lira girmektedir. Bu duruma göre, sadece 1964 yılın da yalnız sigaradan 62,5 milyon liralık kaçakçılık yapılmış ve bu miktar Türk Lirası Türklere cebinden çıkıp Amerikalıların cebine girmiştir.

Biralarda da aynı şekilde geniş bir kaçakçılığın bulunduğu muhakkaktır. Resmî kayıtlardaki miktar tamamiyle Amerikalılar tarafından tüketilecek olsaydı, çocuk çocuk bütün Amerikalıların günde en azından üç kutu bira içmeleri gerekirdi! Ancak, Türk piyasasına aktarılan bira miktarı sigaralara nisbetle azdır. Biralarda çoğu PX imtiyazlarından faydalanmayan özel sektörcü Amerikalılara, petrol teknisyenlerine vesaireye aktarılmaktadır. Bunun da Türk bira satışını azaltarak «dolaylı» bir kaçakçılık olduğu aşikârdır. Ayrıca, Ankara tepelerinin kuytu gazinolarında ve Türkiye'nin bütün lüks eğlence yerlerinde «Alman birası» diye satılan biralara hep bu PX kanalıyla eide edilmiş mallardır.

İlk bakışta, kaçakçılık yoluyla elde edilmiş olan Türk liralasının Türkiye'de çeşitli hizmetler karşılığında kullanılacağı ve işide kalacağı düşünülebilir. Yalnız unutmamak gerekir ki Amerikalıların Türkiye'de Türk lirası ihtiyaçları karşılık pa-

raları fonundan Amerikan makamlarına ayrılan paylarla bol bol karşılanmaktadır ve Amerikalıların Türk lirasına ihtiyaçları yoktur. Kaçakçılıkla elde edilen paralar yine başka bir kaçakçılığın beslemekte, A. P.O. yoluyla Türkiye «dışına» mal kaçırma için kullanılmaktadır. Böylece Kars' taki antika gümüşlerden Kapalıçarşı'daki tarihi eserlere kadar yükte hafif pahada ağır ne kadar mal varsa Türk gümrüklerine uğramadan dışarıya akmaktadır. Zaten Amerikalılar Türkiye'den ayrılrken satmadıkları mallar üzerinde yapılan gümrük muayenesi de pek sudan olmaktadır. Son günlere gelinceye kadar bu kontroller çıkış kapılarında değil, Amerika'lıların malları ambalaj edilirken onların evlerinde «ahbapça» yapılmaktaydı. Nihayet Gümrük ve Tekel Bakanlığı son günlerde yayınladığı bir karar ile, ancak albay ve daha yukarı rütbedeki Amerikalıların gümrük muayenelerinin evlerde yapılabileceğini, öbürlerinin çıkış kapılarında kontrol edilmesini bildirmişti. Bu kadarlık bir kayıtlama bile Amerikalıların Ankara'ya itiraz heyetleri yollamalarına sebep olmuştur. Bakanlığın kararından sonra, NATO mensubu hiçbir Amerikalı eşyasını çekmemiş ve dışarı çıkartma talebinde bulunmamıştır. Bütün ümitler Ankara'daki temasların sonucuna bağlanmıştır.

DOLARLAŞAN TÜRK LİRALARI

Bütün bunlardan başka, Türkiye, en fazla döviz sıkıntısı çektiği yıllarda bile, Amerikalıların Türkiye'de elde ettikleri fazla Türk liralalarını otomatik olarak dolara çevirmek yükümlü altına da girmiştir. Bu şekilde dolarlaşan Türk liralasının başlıca kaynağını ev eşyası ve otomobil satışları teşkil etmektedir. 1950 - 1955 yılları arasında, otomobiller de dahil olmak üzere, Amerikalıların beraberlerinde getirdikleri eşyanın hiçbirini giriş beyanına tâbi tutulmamış, çıkışta da bunların satışından elde ettikleri Türk liralaları 2,8 TL karşılığında bir dolar verilmek suretiyle resmî kurdan dolara çevrilmiştir. Türkiye'nin bu hovardalığı bazı kişilerin iki üç otomobil birden getirip satmalarına yol açtığı içindir ki, nihayet 1955'de otomobil ve ev eşyasının gümrük beyanına tâbi tutulması kararlaştırılmıştır. Ancak, Türkiye'nin o sıralarda çekmekte olduğu mal darlığı ve halktaki özenti eğilimleri yüzünden, beyana tâbi mallar bile astronomik rakamlarla müşteri bulmuş, ayrılan Amerikalılardan bunları satın alanlar Hazineye bir miktar gümrük resmî ödemek zorunda kalmışlardır. Böylece Hazine biraz gelir sağlamıştır ama, dışarıya çıkarılacak döviz miktarına henüz bir tahdit konmadığı için, Amerika lıların ellerinde biriken milyonlarca Türk lirası yine resmî kur üzerinden dolara çevrilmiştir.

1959 yılında, Amerikalıların satış sonucunda elde ettikleri Türk liralalarını dolara değiştirme imkânı, ev eşyası ve otomobil için yirmibeşer bin liradan 50 bin lira olarak sınırlandırılmıştır. Ancak her işin bir yolunu bulan kurnaz Amerikalılar, satışlarını, «ayrılırken teslim» şartıyla ilk geldikleri aylardan itibaren taksitle yapmışlar ve 50 bin liralık limitin üstünde kalan bu «carî gelir»lerle Türkiye'de ev ki-

rası vesaire gibi masraflarını karşılamışlardır.

Halen uygulanmakta olan rejim de budur. Çıkış kapılarındaki kayıtlara göre, Türkiye'de görevli Amerikan personelinden yılda ortalama 2.000'inin çıkışı yapılmaktadır. Bunların herbirinin 50 bin liralık satış hakkı olduğuna göre, bir yılda açıktan ve serbestçe yapılan satış aşağı yukarı 100 milyon TL civarındadır ve bunun bedeli döviz olarak yurt dışına çıkmaktadır.

GENERALIN EMRİ: «ÇAKTIRMAYINI!»

Türkiye'de Amerikalılara tanınan bu uçsuz bucaksız imtiyazlar, kısa zamanda bütün Avrupa'daki Amerikan kuvvetleri arasında şayi olmuş ve Türkiye'ye nakil talepleri ilk yıllardan itibaren hızla artmıştır. Öyle ki, bir ara, Ankara'daki Amerikan Askerî Yardım Heyeti (JUSMMAT) kumandanlarından biri (General Dewey) kendi personeline yayınladığı bir emirle satışları kimseye habir verilmenden yapılmasını ve bütün işlerin sessiz sedasız yürütülmesini istemek zorunda kalmıştır. Ama, buna rağmen Türkiye'ye geliş güzel mal sokulmuş ve satışı devam edip gitmiştir. Bu arada bol sayıda sokulan «av tüfekleri»nin sayısı Türk makamlarının da dikkatini çekmiş, bunların kısa zamanda Türklere intikal ettiği lüks avcılık kulüplerindeki böbürlenmelerden anlaşılmıştır. En sonunda Bakanlar Kurulu'nun 6/5258 sayılı kararnameyi yürürlüğe girip de av tüfeklerinin gümrüklerden çekilmesi İçişleri Bakanlığının müsaade şartına bağlanınca Amerikalılar feryadı basmışlar, muhtelif bakanlıklardaki «uzman»ları vasıtasıyla Türk hükümetini sıkıştırmağa başlamışlardır.

Bugün halâ birer menkıbe gibi ağızdan ağıza dolaşan tatlı kâr hikâyeleri vardır. Vaktiyle Etlik Askerî Depolarında «uzman» diye çalışan Edwin Beckelhymer adlı bir sivilin 1957 yılından itibaren arka arkaya getirip sattığı Cadillacların hikâyesi henüz dillerdedir. İki yıl Türkiye'de kaldıktan sonra ev eşyalarını ve otomobillerini satanlar, dışarı çıkıp mukavelelerini yenileyerek tekrar gelmekte, askerseler Türkiye'ye yeniden atanmanın yollarını araştırmaktadırlar. Bazılarının Türkiye'de elde ettikleri kârlarla burada ticarethane sahibi oldukları bile vakidir. Dışkapı'daki otomobil tamirhanelerinden birinin muvazaa yoluyla bir Amerikalı adına işletildiği, meşhur seyahat acentalarından bir tanesinin böyle kârlarla zenginleşmiş bir Amerikalının ortaklığına dayandığı söylenir.

MÜESSESELEŞEN KAÇAKÇILIK

Amerikalılara ait binaların kapılarında «DET 29, DET 30» gibi müfreze numaraları görüp de bunun ifade ettiği anlamı sökmemeyen Türk çoktur. Gerçekten, bu müfrezeler, yerine göre, çok çeşitli işler görmektedirler. Bazıları üslerle ve atom silâhlarıyla ilgili buldukları için «müfreze» adına yarayan işlerle uğraştıkları halde, bazıları da gümrük, ulaştırma, APO, PX, okul, kütüphane, sinema, kilise ve gece kulübü gibi işlerle meşgul olur. Türk adli makamlarının eline düşmek tehlikesi geçiren suçlu Amerikalıların kurtarmak görevi de bunlara aittir. İşte, Ankara'daki 30. müfreze ile İstanbul'daki 29. müfreze bu çeşit «müfreze»lerdir. Amerikalıların Türkiye'ye giriş çıkışlarıyla ilgili formaliteler de buralarda yürütülür. Zamanla, bu «müfreze»lerin çevresinde «tercüman», «gümrük takip memuru» falan gibi adlar la «acıp tipli Türklere türemiştir ve dolaylı olarak işler bu «acıp tipler» eliyle ayarlanmaktadır. Bunlardan Tercüman Ahmet'in hikâyesi halâ unutulmamıştır.

İstanbul'un eski ve meşhur komisyoncularından olup 1952 - 1958 yılları arasında Tuzla Uçaksavar Okulundaki Amerikan Eğitim ekibine atanan «Tercüman» Ahmet'in gerçek görevi bol masş, harcırah ve komisyonlarla Ankara'ya gelip Amerikalılar adına iş takip etmek, onların yüksek dereceli bir memuru gibi her yere girerek otomobil ve ev eşyası satışlarını yönetmek olmuştur. Tercüman Ahmet'in 1958 yılında bir trafik kazası sonunda ölüştü, bazı surları da ortadan kaldırdığı için aralarında bazı generaller de bulunan Amerikalıların adeta memnun etmiş ve bu memnuniyet bazılarının ağızdan bile kaçmıştır.

Tercüman Ahmet gibilerinin Amerikalılara öğrettikleri usullerden biri de, Tür-

kiye'den ayrılrken giriştekenden ayrı bir çıkış kapısından çıkmaktır. Giriş gümrüğü yapılan yerden çıkış yapılmayınca, beyan nameli mükelleflerin gümrük kontrolleri hayli zorlaşmaktadır. Gümrük teşkilatını zin yetersizlikleri de bu çeşit dolambaçlı oyunları adeta teşvik etmektedir. Bir misal olarak şunu göstermek mümkün: 1955 - 1958 yılları arasında Türkiye'ye sokulup da sahipleri halen Türkiye'de gözükken, yani ni çıkış veya satış işlemleri yapılmadan kalan 500'e yakın otomobil beyannameesi vardır. Bunların akıbeti TUSLOG'un meşhur DET'lerinden sorulunca, «sahipleri Amerikaya gitti, beyanname açık kalmışsa bundan siz sorumlusunuz, bize ne?» cevabı alınmaktadır. Yalnız bu işten Hazine'nin ortalama 5 milyon lira gümrük kaybı vardır.

GEÇİKEN TEPKİ

Kıbrıs meselesinin hayırlı taraflarından biri de, Amerika karşısındaki politika dolayısıyla hükümetin bütün bu rezaletler üzerine dikkatle eğilmesine yol açmış olmasındadır. Nitekim, Kıbrıs işinin kızıştığı 1964 Haziranında Başbakanlık bu me-

Gümrüğe uğramıyan bavullar içi kaçak eşya dolu

seyle ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını görevlilerden istemiştir. O zamandan beri ilgili bakanlıkların ve Genel Kurmay temsilcilerinin katılmalarıyla yapılan toplantılar, Amerikalıların baltalamaları yüzünden uzadıka uzamaktadır. Amerikalılar, bazan, ortaya serilen rakamları inkâr yoluna sapmakta, türlü bahaneler uydurmakta. Bu arada acıp işler de olmakta, konuyu biraz derinliğine kurcalayan yüksek memurlar, tıpkı Başbakan İnönü gibi yerlerinden ovnatılmaktadır.

Mesela Dışişleri Bakanlığında NATO Da İresi Genel Müdürü Pertev Subaşı PX ve APO konuları üzerinde ısrarla durup gerekli tedbirlerin alınmasını savunduktan bir müddet sonra, aynı Bakanlık içinde daha pasif bir göreve getirilmiş, mevcut durumun düzeltilmesi için girişilen temaslar da öbür bakanlıkların ilgisizliği yüzünden askıda kalmıştır. Şimdiki halde, meseleyle ilgili ciddi incelemeleri yapan, Türk Devletinin egemenlik hakkını ve şerefini kurtarmak için didinen, öbür makamların vurdumduymazlığını gidermeğe çalışan tek merci Genel Kurmay Başkanlığıdır. Bürokrasimiz ise Babiâli'nin eski âcizliğinden hiç farklı olmayan bir tutum içindedir. Türkiye Amerikalılar için artık bir «serbest bölge» değil, «sahipsiz bölge» olmuştur.

Bavullar dolusu kaçak eşya «Biteks»lere akıyor

PETROL ŞİRKETLERİNİN ROYALARINDAKİ TÜRKİYE

Shell Şirketi, «Petroleum Press Service» dergisinin Kasım 1965 sayısındaki bir yazıyı çevirerek, beyin yıkamak için Türkiye'deki ilgililere geniş şekilde dağıttı. Ancak fazla saf insanları ikna edebilecek olan bu yazıyı, yabancı şirketlerin zihniyetini belirtmek bakımından aynen yayınıyoruz:

MODASI GEÇMİŞ TAVIRLAR

Gelişmekte olan bölgelerde iktisadi terakki ekseriya milletlerarası özel yatırımlara karşı düşmanca takıntılı tavırlarla kösteklenir. Gerek petrol işinde gerekse diğer endüstrilerde bu tavırlar yüksek kademe şirket idarecilerinin karşılaştıkları en çetin problemlerden biridir.

«KUCAK AÇMAK GİREK!»...

Daha iyi bir maddi yaşamın hemen herkesce arzu edildiği bir dünyada hususî müteşebbislik önündeki imkânlar hursuz tetâkki edilebilir. İhtiyaç duyulan malları istihsal etmek üzere büyük çapta ticarî teşkilâtın kurulmasında kendisi uzmandır. Kendisi iktisadi gelişmeye zarurî olan sermaye ve iş gücünü bir araya getiremezse tetâkki edilebilir. İhtiyaçları kıt olan gelişmemiş memleketlerin, bu itibarla milletlerarası özel yatırımları kucak açarak kârsızlamaları icap eder.

Onlar her zaman böyle yapmazlar. Filhakika, onlar ekseriya bu yola manialar koyarlar. Böylece kendi iktisadi gelişmelerini geciktirirler. Bu pa radiksal hareket, geçen ay Jersey Standard'ın İdare Meclisi üyesinden ve reis muavinlerinden biri olan Mr. David Shepard'ın Colombia Üniversitesinde yaptığı bir konuşmaya konu teşkil etmiştir. Milletlerarası şirketlerin müdürlerinden bir gruba hitap ederken kendisi milletlerarası özel yatırımların karşısına çıkan üç maniye işaret etmiş ve bunların nasıl aşılacağını anlatmıştır. Nasil sürdürülmüş fikirler sadece petrol endüstrisinde değil, diğer sahelerde de çok daha geniş bir kütlenin alâkasını çekecek mahiyettedir.

DEVLETÇİLİK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI

Bütün milletlerarası müesseselerin, hassaten petrol şirketlerinin üzüntü ile vakit oldukları bir problem, Mr. Shepard'ın devletçilik dediği rejimin gelişmesidir. Bir memleketin hususî petrol şirketleri, kendisini zararlarını amme fonlarından karşılayabilecek gibi bir avantaşa sahip olan bir devlet müessesesi ile rekabete mecbur görürler. Bir diğerinde ise, Devlet, arama ve istihsal gibi petrol endüstrisinin bütün bir sektörünü uhdesine inhisar ettirir. Yine diğer birinde, Devlet bu endüstrinin bütün safhalarında hemen hemen inhisar durumunu muhafaza eder ve özel şirketlere hususiyetle arzeden bazı malların memleketi verilir. Yine bazı hükümetler, yabancı petrol şirketlerine ancak teşebbüslerine Devlet'in arz ve talebiyle ortak olmaları için teşvik etmekte oldukları tanır.

Amme mülkiyeti petrol endüstrisinde de mübher ve hattâ umumiyetle ticaretten sermaye çıkarma endüstrilerine inhisar etmez. Geçenlerde ya-

pılmış olan bir etüd göstermektedir ki, altı başlıca Lâtin Amerika şirketindeki 30 en büyük teşebbüs içinde yüzde 60'ından fazla sermaye yabancı sermaye devletindedir.

Ticarî rekabetten tecrit edilmiş fakat umumiyetle siyasî tesirlere maruz olan bu çeşit amme müesseseleri ekseriya rasyonel değildirlir. Diğer taraftan, hususî şirketler keyfi olarak piyasanın nfuayyen bir hissesine inhisar ettirilebilirler. Sermayeye el koyma raddesine varan nisbetlerde vergilendirilebilirler, bunlara ithal permileri verilmeyebilir, fiatları ve fiyatları kararname ile tanzim edilerek bu işte kalmaları güç veya imkânsız kılınabilir.

Devletçilik tarafından milletlerarası yatırımcı için yaratılan problemler diğer bir olayla bütün kötüleştirilir. Buna Mr. Shephard «ksenotobi» veya «yabancı düşmanlığı» demektedir. Yabancılar karşı işbirlik her memleketinde az veya çok bulunursa da bunların tesirleri az gelişmiş ülkelerde pek acı bir şekilde hissedilmektedir. Bunun neticelerinden biri şudur ki, devletçiliğin keskin kenarı bilhassa yabancıya karşı tevhîh edilme temayülündedir. Yabancı sermaye ekseriya mahallî şirketlere nazaran çok daha fazla tahditler ve bürokratik gecikmelere maruz kalır. Havada devletçilik kokusu varsa, mahallî müesseseden ziyade yabancı müessesenin buna maruz kalması çok muhtemeldir. Tecrübe göstermiştir ki en büyük yabancı şirket bile, iradeler doğrudan doğruya çarpıştığı zaman en küçük bir hükümetle boy ölçüşemez.

«ALDATILMIŞ UNİVERSİTELİLER»...

Bu davranışlar millî şuur içinde derin bir şekilde kök salmıştır. Mr. Shephard'ın görüşüne göre bunlar bilhassa çoğu memleketin müstakbel önderleri olan üniversite talebelerinin düşüncelerine tesir eder. Bu genç entellektüeller hususî işadamlarının ve bilhassa büyük yabancı yatırımcıların, fakirleri merhametsizce istismar eden bir ri olduğu hususundaki Marksist görüşü kabule ekseriya hazırırlar. Onların gözünde yabancı (bilhassa Amerikan) sermayesi sadece kısa vadeli kârlar peşindedir. O milleti istismar etmektedir, hükümetin alâkasını bozmaktadır, hükümetin aşırı-accim seviyesinde tutan bir sosyal yapısı muhafazayı kendisine hedef tutmaktadır. Bu gibi yanlış fikirleri silmek ekseriya son derecede zordur.

Avrîca hususî sermaye ve teşebbüsün milletlerarası hareketi ne bir öncülü mania da, bir çok gelişmemiş memleketlerdeki mahallî müesseselerin vasfını teşkil eden ovusukluk ve fazla an'nenestliktir. Yani, hususî ticarî ve sınaî müesseselerin ekserisi henüz içinde bulunduğu, müz devrin ihtiyacıyla ayak uydurmuş değildir. Bu hâdis-

AMERİKAN GÖZÜYLE TÜRK YÜRSEK MEMURLARI

Bir Türk idarecisinin kişisel özellikleri şöyle sıralanabilir:

«İnsiyatî yoktur. Acillik fikri henüz gelişmemiştir. Bu hâl onu bareketsizliğe, tasvip edilmiş bir programı kuru kuruya uygulamaya, sür'atin her derecesine rızaya götürür. Yeni metodları benimsemesi ve hele onları uygulamayı çok yavaşlar.

«Son derecede merkezîyetçidir. Yetkileri aşağı kademelere devretme isteksizliği elle tutulacak kadar aşıkardır. Bu durum, bir kararın alınmasını bir takım ön muamelelerin yerine getirilmesi ve bir takım formalitelere bağlanması sonucunu doğurmaktadır. Bu temayül, herşeyi mevzuat zaviyesinden inceleyen etkili bir teftiş mekanizması ile desteklenmektedir.

«Bilgi alışverişinde çok zayıftır. Lüzumsuz bir ketumiyet havası içindedir. Gerek bilgi istemek ve gerekse bilgi vermek hususunda son derece isteksizdir. Kendisinden bilgi isteyenlerden derhal şüphe eder. Muhtelif kademelerdeki idareciler astlarını ehliyetli olarak kabul ettikleri için fikirlerini almak ihtiyacı ve lüzumunu duymamaktadırlar.

«Statikocudur. Cemiyette en yüksek prestij gruplarından birini teşkil etmektedir. Hürmet edildiği kadar korkulmaktadır da. Bu prestij mevkilerine oturmak her vasat üniversite mezununun emeli ve hayalidir. Bu sebeple kendilerine bu yolu açan bazı fakültelere aşırı tehcüm olmaktadır. Ana'anevi idareci tipi, kudretli, dürüst, bağrımtan hoşlanan ve hattâ gerekirse dayak atmaktan çekinmeyen bir insan olarak tasvir edilir. İdarecilerin kendilerine son derece itimadı vardır. Bunun için de gururludurlar ve hata kabul etmezler. Bu elit zümre, kapalı bir sınıfın mutlak temayüllerini benimsemiş görünmektedir. Bu temayül aralarına başkalarını almamak ve kendilerini savunmak temayülüdür.

Belli tahsîl müesseselerinden mezuniyet şartı, hizmete alınmada belli grupların tercihi gibi usuller idarede ilerlemeyi ve gelişmeyi tahdit eden usullerdir. Üniversite diploması bir tahsil belgesi olmaktan daha çok bir fetişdir. Mevzuat, üst mevkiler için üniversite diploması şartını vazetmekle kalmamakta, fakat aynı zamanda bir çok önemli mevkileri üç tahsil branşına tahsis etmektedir: Siyasî ilimler, hukuk, iktisat... Bu kabil tahditler üst kadroları elit zümre için muhafaza etmekten başka bir maksada hizmet etmemektedir.

«Resmî mahremiyetin mânâsını öğrenememiştir. İdareci ile beş dakika müdahalesiz konuşamazsınız. Bir taraftan evrakı okur, 'm-zalarken, diğer taraftan da sizinle meseleleri münakaşa etmesi normal sayılır. Böyle bir durumda meselelerin esasına nasıl ve ne derece nüfuz edebileceği sorulmaya değer.

«Batañ olacağına inanır. Safiyi mümkün olduğu kadar benimsemeye çalışır. Yerli uzmanlara zaman zaman dudak bükürken, yabancı uzmanların ileri sürdükleri fikirlere itibar eder.

«Öğrenme ve gelişme isteği vardır. Maaşlı bir arzularını zahmetli ve sıkıntısız olarak tahakkuk ettirmek niyetindedir. Onlara göre gelişmeye muhtaç olan, eğitim tâbi tutulması gerekenler mahiyetinde bulunan kimselerdir. Kendilerine gelince, eğitilmese de olur. Hattâ çoğu zaman bir eğitim programına tâbi tutulan idareciler için böyle bir eğitime tâbi utulduklarını anlamazlar, hattâ buna hayret bile ederler...»

BÜ BİR GÖRÜŞÜR

Su yukarıdan beri kişisel özelliklerini sıraladığımız Türk idareciyi tipi, Vali, Kaymakam, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı çapındaki idareci portresidir. «Üniversite mezunu, yüksek kademeleri işgal eden bu idareci elit zümrenin dışındakileri kapsamamaktadır. Esasen yüksek kademe idarecileri ile alt kademe amirleri arasında dağlar kadar fark vardır. Bunların çoğunun orta okul veya daha aşağı derecede tahsilleri olup en üst kademeye tımanma imkânları yoktur. Bu iki grup arasında

gerek kabiliyet ve gerekse görünüş bakımından büyük farklar vardır.»

«Bir genelme yapmak gerekirse, Türk idarecisinin devrimci bir kafa taşımadığı sonucu çıkarılabilir.»

«Ancak on yıldan fazla zamandır Türkiye'de faaliyette bulunan Amerikan Yardım programı bir zamandan beri meyvelerini vermeye başlamıştır. ÖNEMLİ MEVKİLERİNDE AMERİKA EĞİTİMİ GÖRMÜŞ BİR TÜRKÜN BULUNMADIĞI BİR BAKANLIK, YA DA BİR İKTİSADİ DEVLET TEŞEBBÜSÜ HEMEN HEMEN KALMAMIŞTIR. Bu kimseler hâlen, balandıkları teşkilâtta ilerici kuvvet vasfını taşımaktadırlar. Kısa zamanda genel müdürlük veya müsteşarlık mevkilerine geçmeleri beklenir. AID bütün gayretlerini bu gruba tevhîh etmelidir...»

BİR AMERİKALININ GÖRÜŞÜ

En üst kademe Türk idarecileri için verilen bu haklı ve haksız hükümler, hemen noktaya virgüline kadar, AID'ın Türkiye'de üç yıl süreyle teftikler yapmış bir personel uzmanının raporundan alınmıştır. Mr. Podol adındaki bu personel uzmanı, özellikle Kamu İktisadi Kuruluşları yöneticileri üstünde yaptığı incelemelerden sonra, AID'ya verdiği raporu şöyle noktalamaktadır:

«Geniş ölçüde Türk idarecilerini andoktrine etmek lazımdır. Burada bilhassa orta kademe idarecileri üzerinde durmak yerindedir. Zira evvelce de belirtildiği gibi bu gibi kimselerin büyük kısmı üniversite mezunları olup yeni fikirlere en yakın olanlardır. Gaye yeni fikirleri aşlamak ve yeni davranışlar kazandırmaktır. Bu grubun, on yıl gibi kısa bir süre içinde yüksek sorumluluk mevkilerine geçecekleri düşünülürse, bütün gayretlerin bu kimseler üzerinde toplanması makul görülmektedir.»

Türkiye'deki incelemelerini tamamladıktan sonra gene AID uzmanı olarak, yüksek fikirlerinden istifade edilmek üzere Nepal'e gönderilen Mr. Podol'un Türkiye'nin üst kademe idarecileri için verdiği bu hükümlerin yanı başında, alt kademe idarecileri, şefler, şube müdürleri, daire müdürleri, kısım amirleri için verdiği hüküm de şudur:

«Alt kademe idareciliği perişan durumdadır. Astında bu grubun yaptığı işlere idarecilik demeye de insanın dili varmıyor. Bu kademe de islahat ve gelişme fikirleri aramayın. Bugünkü şartlar içinde gerçekten iyi bir idareci olmak imkânsız gibi bir şeydir. Teknik kabiliyet ve bilgileri olsa bile yetkisizlikleri ve politik dokunulmazlıklar iyi bir idareci olmalarını engellemektedir. Önemli kararlar vermeye yetkileri yoktur.»

BEYİN YIKAMA

Mr. Podol'un raporunun ortaya koyduğu acı tañlı bazı gerçekler vardır. Bizce bunların başında gelen gerçek ise, Amerikanın meşhur AID teşkilâtının, Türkiye'ye yardım, idarecileri islah kisvesi altında nasıl bir manevra çevirmeye çalıştığını, çalışacağını ve nereye varmak istediğini ortaya koymasıdır. Mr. Podol'a göre, on yıla kadar, idarenin bütün üst kademeleri, Amerikalıların arzularına göre beyni yıyanmış kişilerin eline geçecektir. Artık ondan sonra da Amerika için Türkiye'nin Filipinlerden, Alaskadan, Dominikten farklı bir yanı kalmayacaktır.

1963 yılında AID'ya verilen ve Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünde pek kıymetli bir ders notu olarak okutulan, yakında da kitap olarak bastırılmaya hazırlanan bu raporun memnuniyet uyandıran tek yönü de, 1963 yılında henüz Amerikalıların Türk idarecilerinin tam istedikleri kılığa sokamadıklarının itiraf edilmesi ve daha bir on yıllık gayret gösterme ihtiyacını duyduklarını belirtmeleridir.

İlhami Soysal

beynelmîlel müteşebbisî iki bir birine zıt olan şekilde rahatsız eder. Kendisi mahallî iş adamları tarafından fazla kiracı, fazla rekabetçi, fazla dinamik, fazla modern olmakla itham edilebilir. Diğer taraftan hususî teşebbüsün mahallî düşmanları kendisinin eski model, eski kafalı kapitalistleri ile bir tutulabileceğini kabul ederler. Böylece o, bir grup tarafından modern oluşundan dolayı ve diğer bir grup tarafından reaksiyoner oluşundan dolayı nefret edilme yeni mümtaziyetine sahip olur.

Yabancı memleketteki yatırımcının mahallî firmaları iş sahasından çıkarmaya çalışması mevzu bahis değildir. Aksine, onun hakikî menfaati, bunların kuvvetlenmesine ve modernleş-

mesine yardım etmektir. Zira bu suretle, kendisinin ki de dahil olmak üzere bütün ticarî müesseselerin toplu tarafından kabul edilmesini kolaylaştıracak atmosferin yaratılmasına yardım eder. Bu birkaç şekilde yapılabılır. Bunlar, daha müte rakkî teknoloji ve işletme metodları ile çalışan firmaların rekabeti tesirle alışkın oldukları

usullerinin dışına çıkmak mecburiyetinde kalabilirler. Ekseriya dışarıdan gelen sermayenin mahallî mallara ve varlımları hizmetlere karşı muvazam talep ta yesinde mahallî firmaların imkânları artar. Yine diğer bir faydalanma imkânına masal olarak da Latin Amerika memleketlerinde nakhal vâdeden orta ve küçük çaptaki işletmelere sermaye ve teknik bilgi temini için 120 Avrupa ve Kuzey Amerika şirketinin kurduğu bir yatırım şirketi olan ADELA nakhalabilir.

PEŞİN HUKÜMLERİN YENİLMESİ

Bununla beraber yabancı yatırımcıya karşı peşin hükümler baki. Belki bunların yenilmesi için atılacak ilk adım, bazı zamanlarda ve bazı yerlerde yabancıya karşı gösterilmiş olan ıgbarın pekâla muhik bulunduğunun kabul edilmesidir. Mr. Shepard demistir-ki:

«Bugünkü yatırımcının çok eski zamanlarda bazı ticarî imparatorlukları kurmuş olanların topladığı ıgbarın bir kısmını tevarüs etmeyi beklemesi icap eder. Bu şahısların toplama karıştı ödevleri hakkındaki telâkikleri bugün sizin veya benim dü şüncelerimizden çok uzaktır.» Milletlerarası teşebbüslerin gelişmekte olan memleketlerde büyük yardımlar yapabilecekleri bugünde, geçmişin hayaletlerinin kötü bir tesir yapmakta olması üzüntüye şayan bir hâdisedir. Modern işletmecinin yapacağı en az şey, yabancı toprakları tavis ve hareketlerinin bu hayaletlerin kuvvetini yenilemek olmayıp onları koymak olmalıdır.

Şurası açıktır ki, yukarıda bahsedilen modası geçmiş tavirlere karşı bütün huzla hissî bir şekilde hücum edildiği takdirde netice alınması ihtimali azdır. Takip edilecek politika, mevcut şartlar içinde yapıcı bir şekilde çalışmak ve bir taraftan da fırsat çıktıkça azar azar bu şartları ıslah etmeye çalışmaktır. Jersey Standard'ın Reis Muavininin kanaatine, böyle pragmatik ve akıselime davanan bir tavir, modern işletmecilerin halkın istediği daha iyi hayatı temin edebilmek hususunda ki rakipsiz kapasiteleri ile birlikte sonunda dünyaya uzun zamanadan beri arız bulunan devletçilik ve yabancı düşmanlığı akımını tersine çevirmek için en iyi ümit kavnağıdır.

AYDINLARIN UFKUNU GENİŞLETME

Akılsemine dayanan bu hareketin bir vechesi, talibelerle ve entellektüellerle çalışmanın yol larını sabırla aramaktır. Bu su retle «onların ufuklarını ve ke za kendi ufuklarımızı genişlet meye ve onların katı düşünceler larını deşıştırıp, onların ve bizim hakiki menfaatlerimizin ne derece mükemmel bir şekilde ulaşabileceği» hususunda onları ikna etmeye çalışmak lâ zımdır. Her ne kadar bu sahâda çok yaratıcı çalışmalar yapılmışsa da, daha da yapılacak çok şey vardır. Ve bu hususla alâkah olarak, milletlerarası şirketleri idare etmek gibi güç bir işi üzerine almış bulunan herkesin Mr. Shepard'ın şu ikazına kulak vermesi yerinde olur: «Daş temaslar sahasındaki hakikaten önemli olan iş, bizimle zaten mutabik olan kimselerle karşılıklı takdir cemiyetleri kurmak değil fakat bizimle mutabik olmayanlarla karşılıklı mü samaha cemiyetleri» şeklinde isimlendirilecek olan şeyi kurmaktır.

KÂR SAIKİ

Ehemmiyetle ele alınması icap eden ve derinlere kök salmış bulunan yanlış kanaatlerden biri şudur: Hususî iş adamının amme menfaatine hizmet etmesine imkân yoktur. Zira

SÖMÜRÜCÜLER

Demir sömürücüleri... Kömür sömürücüleri... «Sömürücüleri» diye bir piyes yazmak isterdim... Kolay oturdu Demirel... Örnekler yüzümü zü, gözümü zü süngüleyor. Demirel, amaaa... çok güç gerekiyor çekmek için... çok!.. Çek şu süngüleyen örnekleri Özel sektörün sömürücüleri nin metotları, belki daha hoyrat, daha brütal, daha açık hiç olmazsa... Hakkı gördüğü için kendini...

Özel sektörün sömürücüleri bir cins keçil.. Ormanlarda boyun boyun uzanarak, yeşermiş likleri yokeden, yeşillikleri sah raya çeviren, obur, doymaz keçi cinsi... İstediyin kadar, sağa, sola, gecekondulara büyüklüğünde yazılar serpiştir, «Ormansız vatan olmaz» diye. Keçi, keçidir!..

İş sahasıyla hiç mi hiç ilgim yok!.. Yok ama, bildiğimden bilmediğimi çıkarıyorum!.. Bil diğim başka saha!..

İş sahasındaki sömürücüleri arasında bir «paylaşma» var herhalde:

Sen «A» müessesesinde, ben «B» müessesesinde!

Çıngar da çıkıyor bazen... Çıngar güdüm süz bir şahlanmadan, güdümlü bir prensip şuurundan çıkıyor:

Kömür sömürücüsü, demir sömürücüsünün sahasına el atmak istiyor. Veya tersi!

«A» müessesesinin, gedikli sömürücüsü, «B» müessesesine el atmak istiyor veya tersi... Bundan, çıkıyor, bundan değil mi?.. O zaman gel vatan, gel millet... Gel «zedelenen, memleketin yüksek menfaatları»... Gel «ekonomide rahneler»...

İş sahasıyla hiç mi hiç ilgim yok ama, bildiğim sahalardan bilmediğim sahalara çıkıyor:

Biliverim ki, herşeyin bir sömürücüsü var bizde... Felâketin sömürücüsünden hamam nalını sömürücüsüne kadar!.. Sen de bilvorsun değil mi Demirelci? Benim bildiklerim, Devlet müesseselerindeki «resmî sömürücüleri» Ve bozuk dü zende, bütün Üsküdarları aşacak kadar at oynatıyorlar. Özel sektörüküler bunların yanında «gucuk» bebek ka lar, bütün paldırkıldırılıklarında ve bütün debdebelerinde

RESMÎ SÖMÜRÜCÜLER

Herşeyin bir sömürücüsü var dedik. Alalım resmî müesseseleri, alalım bakışlıkları... Senli gibi konuşsun Demirelci: — «Bakanlıklarda dürüst insanlar yok mu?.. Vazari!.. Öyleyse...»

«İvlevse» si şu:

Bakanlıklarda Sayın Başbakanım, son derece dürüst, son derece acılı, son derece haklı yenmiş, kabiliyetleri törpülen-

kendisi kâr saiki ile hareket eder. Filhakika hayli değişik saikler, bütün toplumun faydası için imtizaç edebilir ve etmekte dir. Konferanşçı modern mü teşebbisi istirdiyeye benzetmiştir. İstirdiyenin güzel inçiler meydana getirmesinin sebebi, bir kum danesinden rahatsız olmasındır. İş adamı için «kum danesi» piyasalar ve kârlar için rekabettir. Onun incisi birçok şeylerdir: İyi mallar, adilâne fiatlar, kıymetli işler, vergi gelirleri ve kârların ilerideki büyüme için tekrar yatırılması. Mr. Shepard şöyle demistir:

İstirdiye san'atkar olmadığı gibi melek de değildir. O imkân bulursa sâkin, rekabetsiz bir şekilde para kazanmayı tercih edebilir. Fakat bu rahat istirdiye yatakları ticaret dün-

SÜLEYMAN DEMİREL'E

«Ufak uyarmalardan»

Nimet Arzık

miş insanların yanında:

a) Ek görevlerin sömürücüleri var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

b) Fazla mesainin sömürücüleri var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

c) Yurd dışı yolculukların sömürücüsü var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

d) Satın almaların sömürücüsü var. Kim?

Gene Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

a) İş yaptırma sömürücüleri var. Kim?

Gene Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

ğ

g)

Daha nice niceliklerin sömürücüsü var, ve bunların arasında «nizaz» bir dayanışma... Demirel bana zıdlanacağına, dediklerime azıcık dostane bir kafa tutumuyla bak!.. Onun için hükümetler gelip geçer, ve keçiler ormanların dallarını gövdeye gönderir kıtır da kıtır... Hükümetler «reform» der, «reorganizasyon» der. Keçiler de «kıtır kıtır»...

Ey dürüst memurlar, ey dürüst kalmış idareciler, keyfiyet bu değil mi? Siz de bu değilmez Hasan, Hüseyin, Ahmed, Mehmed'lerin, ömrünüz boyunca haksızlığın ve hisman u nramadınız mı?... Siz de yemediler mi kıtır kıtır?... Terfi edebileceksen ettiniz mi?... Çocuklarınızı okutabileceksen okutabiliyorsunuz mu?... Kıyık bir palto bile vaptıramıyorsunuz var... Ama Hasan Hüseyin'in paltosu inçilerden... Altında da otomobil de var. Banyosunun beviz sarımsı bebeniyor da, pembe mermer yapıyor, pembe ve sıvaz... Halbuki, derecesi sizin derecesinin iki derece dönünde. Maası da öyle!.. Ey dürüst kalmış memurlar ve idareciler, yalan mı söylüyorsunuz?..

ÇINGAR

Burada da bazı çıngar çıkar Sayın Başbakanım!

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin'in dışında yeni bir kabiliyet türer... Yarınma kabiliyetli değil... İş kabiliyetli değil, sömürme kabiliyetli!.. Yeni bir keçi... Orhan meselesi!

Orhanın gözü apaçiktir ama, hiçbir sömürücü grubuna dâhil değildir henüz. Hiçbir sö-

mürme kontenjanından payını almamıştır. Payını almaya kadar, patırtıydı, küürtüydü, döğüşü, devam eder... Öyle değil mi dürüst kalmış idareciler, dürüst kalmış memurlar.. Kaç çıngarın seyircisi kaldınız?..

Veya... Pay sahipleri yepyeni bir kontenjana el atmak isterler...

Veya... Patırtı dışardan gelir:

Bir komisyon veren, başka bir komisyon veren atlatmıştır da...

Yoksam, sömürme konusunda, namustan gelen, vicdandan tepen, prensipten fırlayan ihbar mübhar patırtı falan nâdirdir!..

Herhangi bir âdil müessesede, neden hep:

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin «ek» li çalışır da, diğerleri «eksiz» çalışır?

Neden boş kadrolara adam alınmaz da, hen Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin'in vekâletine muhtacı bu kadrolar?

Neden temsilcilikler, murakımlıklar, seneler seneli el değİstirmez?

Neden hep ayı ve değersiz isimler ortalarında hâkimdir?

Çünkü, bunlar bu bozuk düzenin «resmî sömürücüleri» dir.

Çünkü bunlar icabında kursuz kıldır.

Yoksa, işlerin aksaklığı meydana!..

Bu Ahmed, Mehmed v.s.... nin yeri tutulmaz ihtisası mı var. Yooo!..

Bunlardan başka mütehasas Türkiyede hiç mi yetişmiyor?

Yooo!.. NELER YETİŞMİYOR...

Bunlardan başka tatlı gecik görevlere, Evropaya gönderilecek vak mı?

Vaaaar...

Neden bu hikâyeler hep yarım düzina kişi arasında döner?

Başbakanım, Başbakanım, düzen bozuk da ondan. Düzelmemesinde çıkarıcıların çıkarları var da ondan. Nizazı dayansına var da ondan...

Bu davranışınm ötürü, sömürücüleri birer kaledir. Yıkamazsın!.. Kendin yıkılsın!.. Düzen onların vanımadır. Düzen onlarıdır. Düzenin değışmesi gerekmektedir.

Pırlı pırlı insanlar var Demirel, amma «keç» ler onları her iktidara köfüledikleri gibi,

sana da kotulıyecekler. Onları senden, seni onlardan soğutacaklar. Neler uydurmayacaklar Rabbim!.. O Bakanlık odatarına süzülen, o ağızları yürek şekilde, el uğuşturucuları, ceket düğmelevicileri, o karısını yüksek makamın karısıya ahbab, çocuğunu yüksek makamın makamı daimi hosekçi edenleri çok gördük çok «öreceğiz. Çünkü düzen bozu» Düzen bozukluk istiyor.

Niyetin, stediği kadar iyi ola, hen de tepede olsam, zevşerdim. İdarei maslahat voluna giderdim. Sen?.. Hanî doktorlar bazı insanın gövdesini açarlar, ve hemencik kapatırlar. sıfaya gidemiveceği için...

Onların bazılarıyla da hesabımız var vatandaş olarak...

Kıyamette öreceğiz bu hesabı!.. Çoğu, kendisi sömürüyor. Para çalışsı değil!.. Amma daha kötü bir şey vardır. Göz yumuyor sömürücülere!.. Verlerinde tutunabilmek için!..

Sömürücü gruplarının kudretini ölçmüç... İlmî büyü!.. Sömürme konularını da iyi etüd etmiş... Sömürme divizyonlarını da iyi yapmış...

Başkaldıran olursa, onu bir sömürücü grubuna iyi yamasını biliyor. Onca idarecilik bu çöküm!

Baktı ki sömürücüleri azdı.. Onları karşı karşıya bırakmasını biliyor. Sonunda adalet dağıtıp barıştırmak için, ağaların aşiretleri çarpıştırması gibi... Böyle yapanlar zaten «memuriyet ağaları»...

Üstün idareci rahat!.. Sömürme kombinezonlarından garip şekilde meydana gelmiş garip desenli halımlar üzerinde, maestro edasıyla, rahat vakur, şaşılmamış adamlarla beş aşı beş yukarı dolasıyor...

Ama kendisi calmaz, gerçekten calmaz, o baska... Bu tip ben ce en tehlikelisi!

İşte Demirel reorganizasyon yaptıracağı, kişilerin bazıları bu cinsten... Vallahi bunlara yaptıracağın, ruhun bile duymadan bunlar sana soulacaklar!

Nâçiz vatandaş, bu sömürme «güzergâhını» bunca ezber bilmemeliydi di mi? Ezer ortam normal olardı bilemezdi!

Nâçiz vatandaş, bunca umutsuz olmamalıydı değil mi?.. Amma, bu bozuk düzen, bu sömürücünün hâkim olduğu düzen ona bu havin bilgivi, bu umutsuzluğa açıldı!

Nasıl düzeltimci düşünüyorsun Demirel, nasıl düzeltilecektin?... Düzenin bozuk olduğuna, sömürücünün düzeni olduğuna, kabul etmiyorsun ki?.. Halbuki senin bu kötülüklerde katığın yok henüz!..

İhtî ile münasebetleri hakkında ki bu problemler bugünün yüksek kademedeki iş idarecilerinin enerjileri ve kabiliyetleri üzerinde gittikçe artan talepler yaratmaktadır. Başka yerlerde olduğu gibi petrol işinde de bunlar bir teşebbüsün kaderinin tâ yininde tıpkı kâr ve zarar hesabı kadar kat'î bir rol oynava bilirler. Bunlar normal ticarî problemlere nazaran daha gizli ve karışık ve elektronik hesap makineleri ile halledilmez.

Bunlar, Mr. Shepard'a göre milletlerarası iş idarecilerinin önde gelen problemleridir ve olgun bir muhakeme ve en yüksek devlet adamlığı vasıfları ister. Devrimizde beslenen ümitlerden bir çoğunun tahakkuku bu meselelerin başarılı bir şekilde halledilmesine bağlıdır.

yahta kalmasının şartlarının sadece piyasada muvaffak olmak tan ibaret olmadığını bilir.

Bunun için muhakkak ki personelinin, halkın ve hükümetin müesseseye karşı iyi niyet beslemesi şarttır. Böylece, işinin ilerlemesi nisbetinde ve kendisinin teşkilâtçılık ve önderlik kabiliyetleri nisbetinde mezkûr diğer kıymetleri nazarı itibara almaya çalışır. Halkın eğitimi ve refahı ile, şehirlerin durumu ve kırların güzelliği ile alâkahdar olur. Bunları vaparken saiki tamamilen diğerkâm olmamakla beraber yine de amme menfaatine hizmet etmektedir.

«GİZLİ VE KARİŞİK PROBLEMLER»

Milletlerarası şirketin hükümetle, halkla ve mahallî iş mu-

Macaristan İzlenimleri: 1

Bıyıklı Kalkanlı Anıtlar,
Büyük ve Küçük Balıklar...
Fakir Baykurt

Münih treni taşınmaz bir yılın. Ödedi lokomotif terliyor. Güney Yugoslavya topraklarından yukarı çıkıyoruz. Sürüklenir gibiyiz. Kızgın temmuzun son günü. İçerde, otursan olmuyor, uzansan olmuyor. Çıkip dolanmak istiyorum. Vagonun baktısı Çekoslavak bayan İngilizce bilmiyor. Sattığı tenekeleciiler için her para geçiyor. Komşum Bulgar Georgi Kan çef, gençliğinde iki yıl öğretmenlik yapmış. Sonra dış ülkelerde ulaşım ve ticaret öğretmeni olmuş. Şimdi Polonya'da görevliymiş. İzinli gelmiş, dönüyor. İçinde dize, durmaz bir Türkçe konuşma isteği. Otuz yıl önce konuşmuş da... Sonra boşvermiş, ama başka yabancı diller öğrenmiş. Almanca, Rusça, Sırpça... «Ben biliyor beg... beg dil fazla! Babası ona demiş ki. «Ne kadar çok dil biliyorsun, olursun o kadar yüksek...» Yol uzun. «Lâzım şimdiki konuşmak Türski.» Elinde Fransızca'dan çeviri bir kitap var, Rusça. «Bu kitap dine... dine...» Bulamıyor aradığı sözcüğü. «Eğer çürütüyor saçmaları.» Sonra buluyor. «Dine karşı bir kitap.» Din derken kitna «masal» geliyor. «Bilirdim yüz, üz tane Türski masal, ünlütüm ünlütüm.» diyor. «Türski masallar çok acildir.» diyor. «Değil acil, başka bir şeydir.» Yardım ediyorum: «İğnelidir.» «Hah iğnelidir!» diyor. Derken, iğneli birini anlatmaya kalkıyor.

Öğleyle ikindinin yaman sığırt. Bir işkenceye katlanır gibi ucağa bir masafa katlanıyorum. «Bir padişah... Bir berberi var onun. Kırk yıl saç traş ediyor sakal. Sonra aktına gelmiş demiş ki, padişahım, hep kulların gelir onbaşı, olur yüzbaşı. Gelir yüzbaşı, olur binbaşı, onbinbaşı... Ben ep yerimde sayarım. Beni de yükselt, gönder bir yere...» Edirne valisi Ölmüş o sıra. Yollamış padişah Berber Aliyi Edirneye. Hemen git, ölenin cenazesine yetiş, demiş. Berber Ali hem konuşmuş, hem saçmış. Nasıl böyle birden vallî oldum?... Gelmiş Edirneye. Cenaze hazır. Durun demiş kulağına bir şey söylemek isterim onun. Söylemiş: «Hey paşa, ölü paşa! Varasın öteki dünyaya. Bizim anayı kaynanayı göresin. Diyesin onlara ki nasıldır dünyanın halı...» Gölüyorum, güzel diyorum. Güzel diye yakayı kurtarıp öteki vagonlara geçiyorum.

Bir iki vagon geçiyorum. Kamış kargı sepetler, yılanlı bavullar. Sepetlerin ağzını bozlerle örtüp ölmüşler. Bazılarında gazete kapamışlar. Gazeteler Türkçe. Anadolular yayılandan bıyıklı çıktı elzemek kemikli, tarayışız içgiler. Gecelikleriyle yataklara uzanmış ötekli hanımlar. Emekli genel müdürler belki. Belki bankaların, şirketlerin, özel teğebbüsün Avrupa görevlileri; yataklı, kuşetli gözbede. Kimisi üzümlü, armut yiyor; kimisi uyuyor. «Ses... Akbaba... Foto-Roman» okuyanlar var. İki vagon geçiyorum böyle karış sepetli, tahlia bavullu, «Ses... Bu vagonlara giriyorum.»

Birden değişiyor görüntü. Sa zı tıyış, sakallı, pırlıklı gençler. Kısa pantolon, kısa gömlek. Sert çantalarına yaslanıyorlar. Fotoğraf makinelerinin çıkışı sesleri. Kız erkek, sarıya Çekmişler sevgiilerini gözdelemlerine. Kitaplarını açmışlar, okuyorlar. Almanca, İngilizce, Fransızca kitaplar, okuyorlar, konuşuyorlar... Ya da, vermişler sevgiiler omuz omuz, pencereden muregal Tito'nun Yugoslavyasına bakıyorlar. Mızır ve yonca ekili topraklar hâli eski bir geometri içinde. Yer yer Bulgaristanı andırın genis okenekler, geniş bağlar... Ama çok

seyrek. Küçülmüş, küçülmüş, inadına küçülmüş tarlalar... Arada bir geçilen köylerin evleri eski. Saz saman kerpiç evler bile var. Kuruculuk yeni başlamış gibi bir şey. Karşıdan bir iç tren geliyor. Üstünde «AID» örgütünden el sıkışan iki bileği: Bir Sam Amca-biri Tito... Gün indim, iniyorum derken Belgrad'a girdik. Yüksek, çok yüksek yapılar, basık yoksul kulübeler... Daha karışıklıktan kurtulmamış bir Yugoslavya, göz ucuyla...

Belgrad istasyonunda en çok o Avrupalı, gözlüklü gençler. Termoslari, su kablari ellerinde. Dol duracaklar. Komşum Kançef'le bu luyuyoruz yeniden. Kenti dolanmaya çıkıyoruz. Dükkanlarda sıvii ve başbozuk resimleri Tito'nun. Vitrinlerde bol sıfır etiketler. Ayskabbalar 7-8 bin dinar. Yazı makineleri 120-130 bin... Tito parasının sıkıntılı günleri. Fiatlar, yabancı paraları fırlayıp fırlayıp gidiyor yukarı. Tepelik yerinden bir parka dalıyoruz kentin. Uzaklarda güzel bir günbatımı yine «Baki!» diyorum yol arkadaşına, bürokrat mı ne, ilgilenmiyor. Kocaman Moskova Oteli önünde Washington biçimi dondurmaçılar, kafeteryalar. Bir dükkan kilim keçe satıyor. «190.lık bir etiket birinin üstünde. Sarı rengi bir fon. Bu fonda uçan teller, turnalar... Üsküp kiliymiş. Gösteriyorum Kançef'e. Kilimle de ilgilenmiyor. Atlayıp geçiyor Acem hahırlarına... Dar bir caddeye giriyoruz. Bir tahta evin avlusundan bir genç adam çıkıyor. Genç bir kadını kucaklamış. Karşı kaldırıma geçip genç kadını bir arabaya atıyor. Sürüyor arabayı. Kançef dürtüyor koluna. Sonra ciddileşiyor: «Değildir fena. O kuzn pağda kırık... kırık». Evet, bacağı kırık galiba diyorum.

Dönüp istasyona geliyoruz. Gençler dalmışlar birbirlerine. Vagona çıkıp Kançef'in kitabını karıştırıyoruz. 120.000 tane basılmış bu kitaptan. Inciden parçalar alıyor ele. Alay ediyor parçaları. Az sonra trenimiz kıpırıyor. Tito'nun ekili, yeşil örtülü topraklarına karanlık çöküyor. Güneş gitti ama sıcaklık bitmedi. Derken gümrük, pasaport yokla-macıları. Sert sert adamlar. Gece yarısından sonra Macar topraklarına girecekmiz. Açıp pencereyi, yatıyorum. Açık bakıyorum ki, terleme, tepinme olmasın. Ama gece yarısından sonra bir değışin hava, bir yağsun. bir yağsun!... Yatak yorgan ıslanmış yanı yerine kadar. Ortalık üzütecek kadar serin. Çekoslavak bayan bir yüzüne bakıyor, bir ıslak yatağa; basıyor kahkahayı.

Söyle bir sabah, saat 05.00'ü. Budapeşte garına girdik. Ağustosun ilk günü, titriyorum. Ne yap-malı, nasıl şimşalıydı? Derken, Andras İlyes beliciler uzaktan. Geleceğim günü biliyordum. Bavulu arabaya koyup ottele geliyorum. Dereden tepeden, programdan konuşuyoruz... O gün pazardır. Her yer kapalıydı. Öğleyle kadar dinlenip uyuyacak, uyancaaktım. Eğer öğlemeden geçmezse ertesi günü bir pardeyi bakcaktık. Andras İlyes ayrıldı. Yıkayıp temizlenip a-geçtiye indim. Garsonlara, «Bir sıcak çorba.» diyecek oldum. «7.30 dan önce yok.» dediler. «Bir bardak çay!» «O da 7.30 da...» Merhaba Macar düzeni dedim içimden. Çay çorbaya hoşverip çıkıyorum yatmaya. Uyumak en iyisi diyorum. Ama o da mümkün ol-madı sonunda. 302 numaralı odam, tam caddenin üstünde ve tam du-rağın başında. Oh!... 302 numara-bana tıyışların, dış bağlarının ta-çını aradık bir kafa kadar Buda-

peşte kentinde.

Öğleden sonra İlyes geldi, oğlu Bela ile. «Önce bize gidelim, mahalleyi görelim.» dedi. Çıktık İstasyondan Geçip güneye doğru açıldık. Düzgün ana caddeler, ara caddeler. Yüksek apartmanlar, tek katlı, bahçeli evler. Birkaç mahalle geçtik. Hava yine bulutlu, ortalık yine soğuk. Andras İlyes, olup bitenleri anlatıyor: «Sekiz on yıl önce buralar gece-kondu doluydu. İstasyondan bu yanda sağlam ev yoktu. Yıktık, yerine bunları yaptık. Yeşil boş-lukları büyüttük...» Yeşil boşluk-lar büyümüşü. Blokların önü, yanı, evlerin kapı peneceleleri çok sık traş ediyorlardı. Bulgaristan'da çok çiçek, çok şirin evler gör-müşüm. Macaristan daha başka bir alem. Al kırmızı, sarı çiçek-ler. Yağmurun da yardımıyla so-kaklara süt dök yala. Ne toz var, ne tükrük. Caddeler yamasız, yır tıkaş asfalt. Alt katı dükkân, ke-mer, dağ gibi bir bolکم önünde durdu. Bela'yı aramıza alıp çiktik. Andras İlyes'in öğretmeni o-lan eşi kapıyı açtı. Okullar tatil-di. Ama afsan bir Bela vardı ev-de. Bir sınıfın ettiğini ediyordu a-nasına. İlyes gilin bir buçuk oda-sı vardı. Ayrıca mutfak banyo-tabii. İnce bir hesapla, ince bir zevkle döşemişler her yer. Yer-den yer kazanmağa çalışmışlar. Burası için bizim parayla ayda 90 lira veriyorlar devlete, İstima pa-rası da bunun içinde. Gaz ile e-lektriğe de 30 lira gidiyormuş. Bir çocukları daha olursa iki oda-lı bir yere geçebilirlermiş. «Bu sıkıntılarımız geçici.» diyor İlyes. Sonradan konuştuğum arkadaşlar da aynı şeyleri söylediler. «Bir barınak sıkıntımız vardır. Ama uy-gulanması başlamış planlarımız da vardır. Nedenise iki yıldır işle-rimiz ters gidiyor. Bir yıl kuraklık oldu, umduğumuz ürünü ala-madık. Bu yıl da çok yağmur yağ-dı, başa bahçeyi zarar verdi.» İlyes'e, «Bu blokların yerindeki ge-cekondular kaçır odaydı?» diye sordum. «Hakkında, onlar da bi-rer, birer buçuk odalıydı.» dedi. Kırklar ucuzdu. Eşinin aylığı 700 lira tutuyordu bizim parayla. On-dan daha fazla da kendisi alıyor-du kendi içinden... Bu sıkıntı ge-nel bir sıkıntı değildir ülkede. Budapeştenin 2.000.000 nüfusu var 10.000.000'lük Macaristanda başkent nüfusu fazladır, bu nüfu-su barındırmak zordur elbet.

Birer kahve içip çıktık hep bir likte. Bela, göge göge sığıyor ö-nümüzde. Sağlık merkezinin ö-nünden geçtik. Yeni anlayışa heykeller koymuşlar merkezin bahçesine. Duvarlarına kabartma-lar... Bela'nın okuduğu ana oku-lunu gördük. İki tane de ilk oku-lu vardı, mahallenin. Hem gezi-yor, hem sigara içiyorduk. Bir ara sigaram yanı yana sonuna geldi, İmariti nereye atacağım bilemedim. Gecirdim ellinde bir süre. Nâ okullar ne kadar aydın-lık, ne kadar iç açıcı yapılar! Okulların da yanı çiçek çimendi. Avrupa demek çiçek demek miydi yoksul? Çiçeklere dalmış giderken, bu sefer heykeller, heykeller gör-ülüyor. Açık açık çocuk heykel-leri bir sürü. Neden kırmıyorlar bunları, neden örtüyorlar? Yok-sa heykel demek mi Avrupa? Okullar çağın gerisinde kalmamış. Endüstri gelişmiş Macaristan, in-giltere'ye televizyon aparatı yapı-yıp satıyor Yoksa insanı, ayyağı işlemek demek mi Avrupa? Dün-trende gördüğüm gençleri düşün-düm. Bizim dışındaki dünya kerkene bir hima içinde almış-başını gidiyor. Buluş Östüne bu-luş... Yapıp yapıp satıyor Güne-rini arna gibi parlatmış, ne olup-

Macaristan sanki bir anıtlar ülkesi. Köy, kent, her yer anıt...

bitiyor bu geniş dünyada, araştı-rıyor, gözliyor. Doymak bilmez bir merak gençlerinde. Koca yaz-ları kavak gölgelerinde, kapalı kahvelerde geçirmiyorlar. Masa futbolu diye, Amerikan piyango-su diye vakitleri gâvur etmiyor-lar. Gençler iki üç, hatta dört ya-bancı dilin kuyruğunu tutmuşlar. Bildiklerini bir fakülteyi yetmez görüp ikincisine başlamışlar. Bel-ki Avrupa demek, «merak.» de-mek hepsinden çok. Macaristan-dan yılda 1.500.000 insan dışarı gidiyor, tatil geçirmeye. Pijama-sını takıp balkona oturmuş, komşu suyla tavla oynayan bir tek insan görümlüyor evlerde. «Zaman ö-lürmek.» ne demek? Yapacak o kadar işi, eğlencesi var ki, vakit yetmiyor yapmaya... Ak'la kara kadar farklı iki «dünya», neme-lâzımı.

Mahalledeki gezintiyi bitirip kentlin içerlerine dalıyoruz. Lu-mumba Caddesinden geçerek Kah-ramanlar alanına, oradan da Özgürlük alanına geliyoruz. Alanın kimi yerlerini yenilemişler. Bıyıklı, biçaklı, kalkanlı anıtlar. Kamçılanmış atlar, arabaları u-çuruyor. Parlamento yapısını da yeniliyorlar. Onun da önünde bı-yık, biçak, at koşturan anıtlar. Bir yanda kolunu kaldırmış La-yos Kognut. Büyük devlet adamı. 1848 devriminin öncüsü. Bir yan-da romancı Mor Jokai, bir yanda ozan Ady Başka bir yerde Josef Attila, bir yerde Petöfi. Uzaklar-dan bakıyorsun, parlamento yapı-sında bir yıldız, parlıyor. Her dönemin anıt anlayışı değişik. Modaları geçip gittiği halde bir-çokları yerleşmiş, kıpırdamıyor...

Andras İlyes, derin iç sokakla-rya sürüyor arabayı. Budapeştenin yaşlı yapıları, Belinin önünde du-ruyoruz. Asansör var. Çıkıyoruz. İlyes'in mimar kızkardeşinin evi. Enişte soğuk. On yıldır oturdukları odaları bedava ediyorlar. El-lerinde fleşka, boya. «Maggul» ol-dukları için bizimle gezmeye çı-kmıyorlar. Bela'yı halasından a-yırıp iniyoruz aşağı. Tramvaylar yerin bazan üstünden, bazan al-tından gidiyor. Eski opera yapısı-yı yıkımlar. Oradan bir metro başlatılacak. Operayı da başka yere yapacaklar.

Dört beş tane «merkez-i olan koca bir kent» Budapeşte. Tuna, geniş yatağı içinde yayılana yay-lana kentli ikiye bölüyor. Bir ya-karı Peşte, bir yakarı Buda. Altı vedü sözü de yakayı birbirine bağ-lıyor Köprülerin venisi var. Sakis var. Geçip Buda yata-sında dalmıyoruz sıcaz. Buda rakamı eski bir görüntü için

de. Ama yünk değil. Kurtuluş Sa-vaşının olduğu yerler. Dev görü-nüklü kiliseler, kemerler... Mar-garet köprüsünden geçerek Tu-na üstündeki adaya geliyoruz. A-dı da Margaret Adası. İrmağın üs-tünde, ama ufak tefek bir tümsek değil. Yüzlerce otomobile geli-yorlar. Otomobil eğrekleri (park lan) var. Ağkhava tiyatrosu var. Oyun yerleri, spor alanları var. Yenilen içilen, dans edilen, kol kola, omuz omuza gezilip tozulan yerleri var. Enikonu geniş, güzel bir ada. Çiçeği, çimeni, ağacı bu-ranın da tam. Öyle da kafabalık. İğne alan yere düşmez dedikleri gibi. «Hava güzel değil.» diyor İlyes. Bir de hava güzel olsa... Bir gazinoya oturalım dedik, bir ta-ne boş yer yok. Baylı bayanlı ge-lenler, başlarını döndüre döndü-re yer bakıyorlar. Biraz da biz bakandık. Tentenin altından bir masa boşaldı, oturduk. Bakı-nanları görünce oturduğu simi-yor insanın içine. Gelenler bur-a-yı dinlenmeye geliyor. Ama biraz çabuk çabuk dinleniyorlar gibi bir hava seriyor insan... Az sonra yağ-mur başladı. İlyes'in lanımı, «Şan-sımız varmış.» dedi. Açıkta otu-ranlar, pistte dans edenler borul-dular. Bazısı naylon yağmurluğu nu giydi, bazıları şemsiyesini açtı. Şemsiyesizler tenteye sığındılar. «İsmarladıklarımız gelse de, yeri-miz boşaltacak.» dedim İlyese. «Başka yerler var, aldırma; ora-lara güleler de olur...» dedi. Be-la, pastasıya dondurmasıyla oynu-yor. Biz konuşuyoruz. Çevremizde her sınıftan insan. İlyes, çat pat Türkçe biliyor ama, daha iyi o-lan İngilizcesini kullanıyor: «İşç-i-lerin durumu, öğretmenlerin du-rumundan iyi. Öğretmenlerin du-rumu eskiden iyiydi. Devrimden sonra hıyaya getirildiler. Bu yüz-de, biraz kademli olanlar mirri-damir durur. Gençlerin işi iyi. Kız-erkek arkadaşlık serbest. Alleler toleranslı. Fiatlar da neuz sayılır. İş dersen, herkese yetecek ka-dar var. Ama bir nokta var, biraz değışik: Herkes, bir okul bitir-dim, yetiverin demez. Sekiz saat-lik işini bitiren haydi okula. Ge-ce gündüz! Yani bir insan iki in-san olur. Bu yüzden genel bir yorgunluk var yurdumuzda. Ta-sıttan taşıtı koştururlar. Bir tuz, bir acile. Bu sıkıntıyı dört beş yıl daha çekeceğiz. O zaman bun-başka bir seviyemiz olacak. Bİ-yük köçük birçok sorumlulukla-yüksek öğrenim görmüşler geç-ecek.»

İlyes'ten halk üstünde dış prop-agandaların etki derecesini soru-yorum. Söylüyor: «Hür Avrupa

Radyosu var örneğin. Ama buna engel olunamaz. Önemi yok. İnsanların bir kısmı böyle yayınlara mesguldür. Bir kısmı da sokak ta anlatılan fıkralara kulak verir. Ama hayat durmaz yerinde. İçinde, karşı kuvvetleri bulunmayan toplum olur mu? Şans ilerleri lerindir. Dirençleri kıra kıra yol alır onlar.

Akşam oluyordu kalktığımızda Kentin ışıkları yanmıştı. Vitrinler çöcek açmış gibiydi. İlyes gili uğurladım. Gürültülü odamın bulunduğu otele geldim

Ertesi gün saat 10.00 sıralarında Judit Polgar'la buluştuk. Gezi boyunca çevirmenlik olacaktım. Daha önce M. C. Anday'a çevirmenlik etmiş bizden. Bayan Judit iki yıl Amerika'da okumuş. İngilizce öğretmenliği yapmış. Derken çevirmenlikte karar kılmuş. İlk söde, edebiyatı çok sevdiğini, Anday'dan «Hiroşima» şiirini bellediğini anlattı hemen. Bir şiir de benim belletmemi istedi. «Firsat olursa belletirim.» dedim. Kalktık, Kültürel İhtiyaçlar Enstitüsü'ne gittik. D. Lando Lindner'le gezi programını tartıştık. (Höbaba türbesini, bilmem nere kaleini çıkardık. Bir köyde üç gün kalıp kooperatif güçlerini ve halkı görmek, çabuk çabuk çok yer dolaşmak yerine, sabah akşam bir yerde kalıp biraz derinleşmek istediğimi bildirdim. Vakitimiz bel yazını da sanat ve kültür çevresinde, bazı kurumları dolaşarak, sanatçıları tanıyarak geçirmek istiyordum. Dr. Lindner, ince, kibar bir adam. Bir köyde üç gün kalmanın gereğini anlamadı önce. Sonra güçlüklerden söz etti. «Ne gibi güçlükler?» diye sordum. «Ya tıp kalkacak yer, örneğin. Rahat edemezsiniz diye korkuyorum. Bu dapeşte'ye yakın bir köyde sabah gidip akşam gelmez daha iyi olurdu.» Arzumu tekrarlama, bu na böyle bir olanak sağlamaya çalışacağımı söyledim. Sonra Budapeşte'deki kültür ve sanat kurumlarını dindik sıraya. Ama hiç olmazsa bir iki turistik yer görmek istemesi miydiniz? Tiyatrolar kapalı. Şu sıra bir kültür şenliği yapılıyor ama yerli uzak. Balaton gölünün göremek örneğin. Gelen konukların hepsi bu göle hayran kalmış. Ayrıca, ev sahibi olarak ülkenin güzelliklerini göstermekten hoşnutluk duyuyorum. Balaton gölünü de aldık programa. Vakit kalırsa grip yümek de mümkünmüş. İki gün sonraya koyduğumuz bu gezi, tam bir günümü almıştı. Uzun yoldu. Dr. Lindner içimden geçenleri anladı galiba. İki gün içinde güzel bir sürpriz hazırladı. Yazları Balatonfüred'de oturan romancı Ernő Urban ile bir buluşma ayarladı. Ernő Urban konularını köyden ahyordu. Şimdi 42 yaşındaydı. Birkaç hafta önce Dr. Lindner'le birlikte Cezayir'i gezmişler. Dr. Lindner, Urban'ın gözlemelliğini övdü. Gittiği yerler hakkında önceden uzun incelemeler yaptığını söyledi. Şimdi haftalık «Hayat ve Edebiyat» gazetesinde Ernő Urban'ın Cezayir izlenimleri çıkıyor. Böylece, istediğim gibi bir program çıktı ortaya. On günüm vardı. Dolu dolu geçecekti onu da...

Balaton'a gideceğimiz gün bir araba buldu Enstitü bize. Şoför Balin Süç'ün kullandığı arabaya yerleşti Judit Polgar'la birlikte. Saat 9.00 sırasıydı. Sanattan edebiyattan, müzikten, resimden, neden açarsan aç Bayan Judit'ye, bilgisi var. Konuşuyor. Şiirler okuyor. Ülkenin o yanına «Tuna aradı» diyorlar. Biraz engelbeli. Tarlaların geometrisi de iyice düzelmemiş henüz. Köyler iyice yenileşmemiş. Arada bir yerde durup kahve içtik. Başka bir yerde resim çektik. Eski sokakları dolaştık. Yol arada bir köylerin kıyısından geçiyordu. Şoför Balin, bir köy gösterdi. «Burada bir büyük ozan doğdu, romanlar da yazdı.» dedi. Bir fıkraya varmış köyle ilgili. Geliş gidenlerden biri sormuş. «Sizin burda bir büyük adam doğmuş, öyle mi? Köylüler saf saf başlarını sallamışlar güya: «Yooook, büyük adam doğmuş, ufaacak bir bebek doğdu.» Judit, ülkeyi köy kent diye ikiye böl

menin yanlış olduğunu söylüyor birden. «Bölüntü yaparsak, çizgi, köyün de, kentlin de ortalarına geçmeli. Yani, iyileri köyleri bölmeli.» Judit'de böyle parlak görüşler, Balin'de böyle hoş fıkralar; yolculuk tatlı geçiyor.

Özleye doğru Balatonfüred'e geldik. Kendi evinin su yolunu açmakta olan bir işçi Ernő Urban'ın evini gösterdi bize. Biraz banyarda bir ev. Şişirici, küçük bir bahçesi var. Ceviz, şeftali, armut ağaçları. On yıl önce satın almış Urban bu şirin evi. Önce odaları doluşturdu. Karısı ile 22 yaşındaki büyük kızı başkentte oturuyormuş. Yanında küçük kızı Agnes var. Agnes de odasını gezdirdi, boyah şeker, çikolata sundu bize. Çıkıp balkona oturduk. Biraz serin yine. Sırtına bir kazak geçirdim. Ernő Urban, üç yıl önce Çin'e gitmiş. Çin sigarası koydu ortaya. Sonra Çin fincanlarında kahve. Agnes bahçeye gitti. «Gel gel gell.» diye çağırdu az sonra. Gülüştürüp kalktık. Köyde bir yer. İçinde kurumuş otlar. Derken bir kırpi. Kırpi bekleyenmiş ki. Babası birkaç dakika sonra kalkanıp kumpasları aldı. «Ben meter yalıt bir yazarm, ama yine de beşgülden.» Önce paprudi. Macar ların hoşlandığı. «Semi Allah yolunda» anlamına bir deyimmiş. Güldük. 1954'de Nâzım Hikmet gelmiş. Üç gün konuk olmuş bu evde. Çevirmensiz Fransızca konuşmuşlar. 1953'de Prag'da, Neval'in cenazesinde tanışmışlar. Sonra çeşitli konferanslarda beraber bulunmuşlar. Ayrıca Nâzım, Urban'ın Budapeşte'de oynayan ilk oyununun galasına gelmiş. Bir arsa içeri gittik yine. Yazı masasında ağaçtan bir köylü heykeli, küçük. Duvarda safı beyaz bir Gorki. Duvarlarda iki Çin resmi... Yazarıktan başka bir iş yapmıyor Urban. «Nesbabaç» gazetesinde röportajlar yazıyor ara sıra. Maas alabilmesi için gazeteye ayda 15-20 sayfa yazı yazması gerek. Bazen bir yerlere gelip serri röportajlar yapıyor. Eline 4000 forint kadar geçiyor. Bizim parayla 1600 lira kadar oluyor. Ondan sonrası kitaplarından. Genel olarak köylere, mezemenin kaynağına gidiyor. Kış aylarında da oturup yazıyormuş başkentte. Hep çalışıyormuş, çıkmıyormuş dışarı filan... Kalktı, basılmış üç kitabını getirdi.

Kitaplarının biri «Büyük Serüven» adlı bir roman. İlk baskısı ciltli olarak 8000 imiş. İçinde 80 run var.» diyor. Sorun'uz olsa 4000 basarmış. Gelecek yıl 4000 lik bir ucuz baskısı yapacağız. Gösterdiği ikinci kitap «Aitas Duman» adını taşıyor. Kahraman bir tarım kooperatif müdürü. Birinci baskı 8000, ikinci baskı 33000. İkinci kitap geçen yıl beşinci köy hikâyeleri. «Bir Şeyin İki Yüzü» ya da Parmak Kezme Öyküleri gibi bir ad var. İlk baskı 8000, ikinci baskı 20.000. İkinci de ciltli, «pahah». Oynanan oyunu «Hıyar Ağacı». Pek tutmamış Macaristan'da. Dışarda daha çok iş görmüş. Hongarofilm bülteninde «Firtına» adında bir film senaristi olarak da adını gördüm Urban'ın.

Hep köy sorunlarını ele alan meslektaşları yaptıklarını ayrıntılarına dahiyorum biraz. Sonra ki tabandaki hikâyelerde bizim konu ilginç. Kooperatiflerin ilk günleri. Katılmak istemiyen köylülerden biri, inza için eline verilen kalemi almayla kafası aransa, diklemesine koyup düşünüyor. Sonra düşünmeyi bitirip imzalıyor. Eve varınca imza atan parmaklarını kesiyor keserle. Sırf kendi anladıkları sebeplerden bazı insanlar işiçer üzer parmağını kemiş başlangıçta. «Bunlardan bazılarıyla tanıştım köylerde. Hallerini içime almıştım biliyorum. Benim hikâyede parmaklarını kesen köylü kooperatifin müdürü oldu sonunda. Bin yılda değişmeyecek köyler on yılda değişti. Daha da değişecekler. Sırrı sebebi, kooperatifler. Kolay olmadı, ama oldu...»

Kız Agnes bir ara gündü, yine gitti. Ernő Urban kocaman bir dosya buldu geldi. «Hıyar Ağacı»

oynadıktan sonra çok mektup almış okurlarından. Bir tanesi bir yaşlılar evinin müdürüymüş. Kadınmış. İştin atmışlar. Mahkeme lere düşmüş. Sebep? Daha önceki müdür bey içkiçiymiş. Kalantör yöneticiler gelir, yer içer, kızlarla kadımlarla pahalı aşk geceleri yaşarlarmış. Bayan müdür paydos çekmiş bunlara. Toplumun yaşlılara ayırdığı parayı korumak istemiş. Ama başı derde girmiş. «Para devletin yöneticiler devletin, sana ne oluyor?» diyorlarmış. Ernő Urban konuyu ele almış. Toplumcu müdürü savunan yazılar yazmış. Yüzerce tanıkla konuşmuş. Elindeki bu üç yüz sayfalık dosya çıkış ortaya. Romancı habire sıkıştırıyorlarmış. «Yeni bir oyun yazacağım, buruk bir güldürü olacak. Bakınca görünme yen sebepler var altta. Bu nedir? İnsanlarımızın kusuru mu, düzenin kusuru mu? Kuvvet insanları neden bu hale getiriyor? Anayasa ne diyor? Macaristan'da, ya da dünyada doğruyu anlatmak mümkün değil mi? Yazarm görevi ne? Yürüyen yarıda insanların bir kısmı yemeyi bırakıp gitmiş mi? Bu dünyada ölme var. Toplumcu müddürün yüksek olanlar var. Ama insan değil, kâğıt çoğu. Kâğıtın mozayikler. Kâğıt, öyle bir devlet forsu ki, insanları ve hayatı yiyor. Ama bizim toplumda kâğıdın değil, insanın forsu yürüme li. Lenin, 1924'te dört ciltlik kitap yazdı. Toplam olarak 30 cilt kadar yazısı var. O, dünyanın bu yükü iyimseriydi. Neden kimse Lenin'i okumuyor? Lenin, «Dünyaya kuram getirmek kolay, iş başarmak zor. Bürokrasiye savaşta herkese şans verelim.» derdi. Ama sade çiftçiler, işçiler değil, leri toplumlular bile bu şans kullanmıyor. Sadece propaganda yeter mi? Niçin hiçbir bürokrati asmiyor. Propagandanın gücü mü üstün, insanın gücü mü? Lenin bu soruya karşılık veremeden öldü. Şimdi durum onun gündünden daha zor Makinalaştık. Bir atasöz, söyle doğruyu, kafanı kırısın, diyor. Toplumcu müddürün ve benim çok olduğumuz nokta şu: Memurların % 90 dan fazlası iyi yapmak istiyor, fakat kötü oluyor. İnsanlar kendi yaratıkları, fakat söz geçiremedikleri bir makanzmanın oyunağı halinde. Bürokrasi, işi hava dolu bir top. Yazarm görevi bu topu işlemlerle değil değil etmek, küçültmek, söndürmek. Bu dosyadaki büyük yöneticilerden biri bana sordu: Sen başbakan olsan ne yapardın? İki hafta süreyle, PTT dahil, bütün dairesleri kapardım, dedim. Yüksek yönetici, bu kâğıtları yakabilir miyiz? diye sordu. Haydi yalım bu kâğıtları. Ama önceden kopyalarını çıkaram. Söylediği cümle, tıpa tıp hükümlerdi.

Bahçeden koparılmış bir taneek sebzeli kuzu etiyim. «Burada» dedi. İşin parti sekreterleriyle her hafta bir köye giderim. Köylüler, gazeteden bilirler beni. Ama daha önce bir yazar görmemişler. Oturup üç dört saat tartışırız. Bana kalplerini açarlar. Geçen hafta 700 nüfuslu «Ököl» köyündeydim. Camii bir köydür. İki insandan birinin adı Türkçedir. Bu dosyanın içini anlattım onlara. Çok duygulandılar. «Bu gerçeklerin hepsini yaz aman.» dediler. Yaşlı bir çoban çıktı. «Ama yazdıktan sonra ayagına bir taş bağla, Balaton gölünün ortasına bırak kendini.» dedi. Çobanın dediğini yapmıyacağım. Oturup oyunuma yazacağım. Belki kolay oynamağacak, ama mut-la-ka, mutlaaka oynayacak. Ciddi sorunlarla yükümlü olanlar oynatmanın zorluklarını iyi biliyorum...»

Çevirmen Judit ikide bir saatinde bakıyor. Şoför Balin de ilerde bir yerde bekliyor. Balaton gölünü göreceğiz. Toplaşıp birkaç resim çekiyoruz. Urban, resme girsin diye kızını çağırıyor. «Görüşmemiz kısa oldu, sen hiç konuşmadın.» diyor. «Konuştuklarımız iyiydi.» diyorum kısaca, Türkiye'de görüşürsek o zaman ben konuşurum. Gülüyor: «Körler bile ayrılırken «görüşelim» derler; Türkiye'de, ya da Macaristan'da, yine görüşelim...» diyor. Ayrılıyor-ruz.

Göl kıyısına iniyoruz. Balaton da ünlü bir kalp hastanesi varmış. Judit, İngiliz Sağlık Bakanını getirmiş birinde buraya Çadır çadır. Çadır her yer. Birlerce insan. Eth, neşeli, sağlıklı. Dalıp dalıp çıkıyorlar suya. Müthiş güzel bir hava. Işıklı... Radyo yağmurlu olacak diyordu sabahtan. Olmadı... Işıklı... Ağaçlar yükselmiş yükselmiş. Çiçekler doldurmuş her yer. Ağaçların dibinde bankalar insanlar. İkizler ikizler. Kollarını atmışlar birbirlerinin omzuna. Ötelerde ip atlayanlar, top oynayanlar. Suda kurgun gibi giden motorlar, kayıklar...

Hindistanın Nobel alan ünlü ozan Rabindranat Tagor, gelip kendine baktırmış burdaki hastanede Macarların çok ilgisini görmüş. Epeyce kalmış, iyileşmiş... Balaton başka güzel. Hastalar hastaneye yatmasa da iyileşir diye bir inanç geliyor insana... Arabayı sürüp dolaşılıyorz göl kıyısında. Çadırsız, ama yine de insanla dolu bir yerde soyunup suya girmek yuzdum on dakika kadar. Ah vakitlilik! Ah denizlerden, güzel sulardan uzakta, hoş geçen günleri insanlara, köylülerin, köylü kadınların, Tenleri ömürle, rinde güneşe, deniz ve göl suyuna değmeyen kadınları köylerini!

Süre süre Thany yarımadasına çıktık. Büyük bir göl burası. Ama Van, Burdur, Eğirdir kadar değil. Büyük araba vapurları işliyor bir yanından bir yanına. Sayılmıyacak kadar çok kamp ve dinlenme sarayı var çevresinde. Ve sonraki bir yazımda değineceğim, 200 den fazla gece kulübü ki yaz gelince başkentten barlarında kadın kız kalmıyormuş... Thany yarımadası yüksek bir tepede. Tepenin en güzel yerlerine gazinolar dızmışlar. Ağaçdaki göle insanlara bağlara, ayçiçeği tarlalarına uçaktan bakabilir bakıyorsun. Rüzgâr üföü üföü esiyor. Dünyanın yedi iklim dört bucağından türlü renkte, türlü zenginlikte insanlar gelmişler, oturacak yer bulamıyorlar. Bu gazinodan ötekine gidip geliyorlar. Yeşil ya da mor, duman gibi içki bardakları ellerinde. Türü tatta dondurmalar küllahlar da. Arada çay içenler, su içenler var. Dürbünlerle gölü tarayanlar, teleobjektifle resim çekenler... Buralar, dünyanın İstanbul kadar, Marmaris, Fındıklı, Arhavi kadar güzel yerlerdir. Ve bakılsa saydığımız yerler ne güzel olurdu, ne çekerdik insanları biner biner!..

Saat 20.00 de başkentte olacağız. Araba vapurunu bekleyip karşıya geçemedik. Geldiğimiz yoldan dönmeğe başladık. Balatonfüred'e gelince arabayı durdur-

duk. Hımtu ozanın otaına. Bu kadar çok sevdiğinin beşikte olarak diktiği ağacı bu Jan. Önemli resmini çekelim dedik. Döblne bir mermer koymuştu. 1926. Altında kısa bir şiir November 6, 1926. Ağaç büyümüş, kocaman olmuş. Dalları kaplamış yer günelece. Bir de büstü var altında Tagor'un

Ardımızda güne; bu gün battı; iyice güzelleştirilmiş bir tabiat ile, açık sözlü, açık yürekli bir dost bıraktık. Yolun bir kusuru yok. Hız iyi. Judit, şimdi de resim sanatı üstüne konuşuyor. Balin bir fıkraya anlatıyor. Bir İngiliz bebek, dört yaşına gelmiş, ağzını açıp bir kelime konuşmuyor. Ana babası dilsiz olacak bu oğlan deyip üzülüyorlar. Doktor doktor yeliyorlar. fayda yok. Birakıyorlar çocuğu kendi haline. Çok da seviyorlar onu... Beş yaşına basınca bir eğlence yapıyorlar arkadaşlarıyla. Pişirmişler, tasırmışlar, pasta ne almışlar. Pastadan biraz alınca, «Mami, bu pasta kötü!» diye bağırtırmış «dilsiz» oğlan. Kadın, zıplayıp çanak tabak kırmış sevincinden: «Oğlum, konuşuyorsun oğlum! Ama gimdiye kadar niye konuşmadın, niye üzdün bizi?», Ana, demiş oğlan, şimdiye kadar her şey iyiydi. «okey», di, onun için konuşmadım... Şoför Balin, usta bir fıkracı galiba. Hiç fıkraya anlatır gibi yapmadan usul usul koyuyor. Akım Ernő Urban'ın gidiyor. «Yazarm görevi nedir? Yazarm başıyıp çağırılmak, ağlamalı» diyor. İşlerin iyi gitmediği dönemlerde inadına yapmalydı yazarm bunu. Balin'in fıkrasıyla yazarm görevi arasında bir ilinti, kafamda

Güneş battı bauyor. «Çapa» diye bir gazinoda duruyoruz yolda. Kahve söylüyoruz. «Çapa» yı balık resimleriyle yazmışlar. Çapa, büyük balık demekmiş Ernő Urban'ın dosyasındaki toplumcu müddür. Öteki müddürler. Dosyayı dolduran bir sürü bürokrat. Gün çok iyi başlamış, iyi bitmiş. Hatırla neşelendiğimiz olmuştur yer yer. Ama dosyalar, dosyaların içi neşe meşe komuyordu insanda. «Gazininonun adı...» dedim. «Ve galiba her yerde büyük balık küçük balıkları yutuyor, ha?», Balin güldü. «Yok!» dedi. «Bu balık başka balık...» Kahveleri içip kalktık. Güzel güneş battı. Tuna ardı topraklarda. Az sonra tepelerden birinin başından başkent in ışıkları göründü. Göğlerin yıldızından çok ışıktı. Başkent, bin renkli bir çiçek tarlası gibiydi uzaktan...

Gelecek yazı: «GENİŞ VE DERİN TOPRAKLAR»

ŞİDDETLİ
BAS
AĞRILARINA
KARŞI
GRİPİN
Basarı ile kullanılır!
GRİPİN
KININLI GRİPİN GRİPİN
GRİPİN 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

EDEBİYATÇININ EDEBİYATÇIYA EDEBİYATI

Demirtaş Ceyhun

Demirtaş Ceyhun, edebiyatımızın ve sanatımızın niçin dar bir çerçeveye içine sıkıştığını inceleyerek, bu dar çerçeveden kurtulmak için çözüm yolları öneriyor. Ceyhun'un düşüncelerinin ilgi uyandıracağını sanıyoruz.

Edebiyatımızın şu son günlerdeki büyük suskunluğu doğrusu beni korkutmağa başladı. Ferit Edgü, bir kaç sayı önce Yeni Utuklarda «Ben sanatın vazgeçilmez bir şey olduğuna inanmıyorum. Yarının dünyasında o belki tümüyle ortada kalmayacak, ya da başka bir kâh altında gösterecektir kendini» diyordu. Acaba öyle mi? Aslında böyle bir düşünce de, sanatın süresiz mi, yoksa süreli mi bir kalıcılığı olmalı sorununu çıkarır karşımıza. Bugünün insanıyla hiç bir şekilde bağ kuramayan «Mısır Piramitleri» olumsuzluğundaki örneklerle beğenilemeye çalıştığımız sanatın ölümsüzlüğü tipindeki bir sav ise, ayrı bir tartışma konusu olduğu gibi, biraz da sanatın aktüel olmayan bir problemi. Burada asıl sözünü etmek istediğim konu, Edgü'nün cümlesinde de buram buram tüten sanatın günümüzle ilgili (actual) problemleridir. Söz sanatlarının ve güzel sanatların bugün geçirmekte oldukları büyük kriz, acaba Edgü'nün bir kâhin edasıyla bildirdiği sanatın ortada kalkacağı varlıkların bir belirtisi midir? Bence değil.

Edgü, «yarının dünyası» derken, bugünkü uvarlığın maksimumuna varmış, «yarının dünyasının» eşliğindeki ülkeleri düşünmüş olsa gerek. (Ki, ben o gelişmiş ülkelerin bile bugün böyle bir kâhinde olduklarını sanmıyorum.) Hele bizim gibi romanla, oyunla, resimle, yontuyla tanıştı dahi yüz yıl bile olmamış böyle her bakımdan az gelişmiş, voksal ülkeler için sanatın gereksizliğini düşünmek

saçmalık olur gibime geliyor. Aslında da inanmıyorum ülkemiz gerçekleri içinde sanatın bir fantazi olduğunu düşünebilenlerin bulunabileceğine. Ülkemizdeki son toplumsal gelişmeleri kalın çizgilerle şöyle bir çiziversek, göreceğiz ki, tanıştığımız günden bu yana sanata en muhtaç olduğumuz günler, bu günlerdir. Toplumca bir felsefenin, toplumcu bir politikanın, toplumcu bir düşününün bugün üç yüz bin kişiye yakın bir taraftar bulması, bence sanatımızın son yirmi yıllık başanlı uğraşısı sayesindedir. Yeni yeni batıl anlamda bir özgürlük anlayışı tartışılabilirse bugünkü ortamda, unutmavalım ki o ortamın yaratıcısı cilekes sanatımızdır.

KRİZ

Edebiyatımızın, hatta bütün sanatlarımızın bugün büyük bir kriz geçirmekte olduklarını hiç birimiz yadsıyamıyoruz. Öyle ki, bir iki kişinin kişisel uğraşılardan öte bir varlıkları olmayan sinema ve mimarlığımız dışındaki bütün öteki sanatlarımız, her yönden çok dar bir çember içine sıkışmış kalmışlardır. Asıl toplum hizmetinde olmaları gereken bu günlerde, mutlu azınlık diyerek tanımlamaktan bile utanılacak bir «snop burjuvazinin» malı edilmişlerdir. Edebiyatımız halen, sekiz yüz bin kişilik bir vazar-okur (okur-yazar değil) grubuna seslenebilmektedir. Resmimiz de böyledir. Müziğimiz de böyledir. Yeni edebiyatımız, «edebiyatçının edebiyatçıya edebiyatı», res-

mimiz, «ressamın ressama resmi» şeklinde tanımlanabilir ve bir haksızlık yapılmış olmaz.

Oysa, yılda bir milyon kişiye yakın bir hızla artmakta olan nüfusumuzla birlikte okur-yazar sayımız da «diplomalı» sayımız da artmaktadır. Ama buna karşılık, gelişen sinema, radyo ve reklâmcılık gibi olanaklara rağmen, kitap ve dergi satışlarımızda en küçük bir çoşalma yok. (Hatta bir düşüş olduğunu bile iddia edebilirim. Varlık dergisi bundan on yıl önce vedî, sekiz bin satardı, bugün öyle mi? Mavi'nin, Pazar Postası'nın satışlarını kesin olarak bilmiyorum ama, Yeni Dergi'nin satışından çok olduğunu söyleyebilirim. Yeditebe bu kadar sessiz miydi? Yeni ufuklar, bugün-künden az değil de, çok basıldı sanırım.) Günümüzün geniş olanaklarının varlığıyla dünyanın öbür ucundaki insandan bile dakikası dakikasına haber alabiliğimiz bir devirde, Nobel ödülünü kabul etmemek büyük olavlar varatan ünlü vazar Jean-Paul Sartre'in kâhları bugün vurdumuzda bes, altı bin satırsa seviniriz. Ne acı. Oysa, bundan on yıl önce ilk kez Türkçe basıldığında da dört, beş bin satmıştı Sartre'in kitabı. Yani, yıllarca yasaklanmış Nazım Hikmet'in kitaplarının bugün ancak on bin basılabileceği, büyük romancı Şolokhov'un Nobel kazandıktan sonra sekiz on bin satılabileceği hiç te övle övünülecek bir sonuç değildir tarafsız olarak düşünürsek. Üstelikte, bir zamanlar ilk basılışlarında dört beş bin satan verli hikâye roman, şiir kitapları bugün artık hiç basılmaz oldular dersek ileri gitmiş olmayız. (Memet Fuat'ın, belirli bir kaç sayışın, bazı editörlerin özel olarak yakınlarını kitaplarını yayınlamaları ise birer ayrıntıdır, genel durumu bozmaz.)

Yani bugün, sanki bütün savaşları kazanıp dönmüşcesine, Edgü'nün deyimiyle görevini tamamlamışcasına yorgun bir sanat ortamımız var. Ama, sanatçılarımız mı daha savaşın başında bir aldanişla yoreun kahraman kesilmişler, yoksa sanat dışı aydınlarımız, sanatın yetiştiği aydınlarımız mı omuzlarına basarak vükseldikleri sanatçılarımızı yanlış bir inanışla görevlerini tamamladılar sayarak ölü noktaya itip, yoreun savaşçı durumuna sokmuşlar? İşte asıl tartışılması gerekli nokta bu bence.

NEDENLER

Krizin yaratıcı nedenlerini iki ana bölüme inceleyebiliriz:

- a) Sanatçının sanatçı kişiliğine değgin nedenler,
- b) Sanatçının dışındaki nedenler.

a) Bugüne kadar bence haksız olarak, birinci nedenden dolayı hep sanatçılar suçlanmışlar. Sanatçıların bu krizde bir payları olmadığını söylemek istemiyorum, ama tek suçlu da sanatçılar olmasa gerektir. Üstelikte bugün görülüyor ki, yıllardır yapılagelen tek yönlü bu suçlama, edebiyatımızdaki duraklama ve gerilemeleri ortadan kaldırmak şöyle dursun, aksine hızlandırarak bugünkü krizi yaratmıştır. Artık bu durumdan kurtuluşun çareleri aranırken, sanatçının sanatçı kişiliğiyle ilgili nedenlerden çok, sanatçının dışındaki nedenler incelenmelidir. Sunu da belirtmek isterim, sanatçı bugün sadece sanatını yapan, ortacaş zihniyatında soyut bir kişi değildir. Yaşamın (eserini) kendinden ötede gördüğü işlemleri de vakından izlemek ve denetlemek zorundadır.

b) İkinci bölümdeki nedenler de iki gruba ayrılabilir.

SES

Muğla ovasında bir acı tütün
Fırat'ın orada yılanlı sıcak
Gelip yürürler yan yana bir gün
Gelmez diyenler şaşıp kalacak.

Eninde sonunda sese uyulur
Düşülür yollara önlenmez ki
Bir sabah vakti egemen olur
Kırar halk yazgısını yazan kalemleri.

Mehmet Karabulut

1 — Sanat ve sanatçının, politika ve politikacılarla ilişkileri:

Bu konuda bir şey söylemeden, politika kelimesinin anlamı üzerinde de ortaklaşa bir yargıya varmalıyız. Bugün biz politika kelimesine iki ayrı anlam yüklemekteyiz. Birincisi, asıl, yunancadaki anlam, ikincisi ise sadece bizde var olan, kötü örneklerle süslü anlamdır. Birinci anlamını «siyasa» kelimesiyle anlatıyorum, ikinci anlamına politika diyoruz.

Edebiyat, sanat elbette siyasa ile yakından ilgilidir. 27 Mayıs devriminin hemen ardından yazılan yazılarda, bu hareketin siyasal olmadığı, sadece yönetimlerimizin edebiyatın yaratıcı gücünden doğmadığını, aksine devrimlerin birer edebiyat varattıklarını örnekleriyle savunmuşum. Gene o günlerde ısrarla söylenen bir düşünül de şuydu: sanat siyasal savaşmalarda öne geçer, yönetsel uğraşılarda, politikada değil denilirdi ve sanattan, siyasallığı uğruna yönetime baş kaldırmasını, yani politikayla uğraşmasını istemeyenin, onun gerekirci (determinist) akışında bir kargaşalığın (anarşi) doğmasına sebep olmaktan başka bir fayda getiremeyeceği de üzerine basılarak belirtilirdi. (Bak: Yelken der. Sayı - 45, 46 «27 Mayıs İnkilâbı ve Edebiyatımız», «Toplumculuk değil, toplumcu Türklük» adlı yazılar.) Nitekim olavlar, bu varlıkları doğruladılar. Son beş yıllık yönetsel savasa, politikaya, edebiyatçılarımızın bütün güçleriyle nasıl katıldıklarını, hepimiz vakından bilmekteyiz. Ve bu kötü politika ile uğraş, edebiyatımızın normal akışında gerçekleşen bir karesalılık varatarak, bu krize büyük oranda sebep olmuştur. Tekrar belirtmek isterim, sanatın sivasavla uğraşması hende de onun doğal ödevlerindedir. Ama sunu da unutmamalı ki, bir söz sanatı olan edebiyat, kendi ödevinin ötesindeki sovet özgürlük düzenleriyle vakından ilgili olduğundan, günlük yönetimleri dikkatlice izleme ve sivasavla olan ilişkilerinin de belirtilerini, yönetsel durumların özgürlük ordinatına göre çizdiği parabol olarak artırıp, azaltmağa zorunludur. Ve bu günlük yönetsel izleme, ona göre kendine biçimler verme, ne kişilikliktir ve ezezliktir, ne de bu krizin ana nedeni olarak suçlamaya veter bir kanıttır. Öyleyse, sanatçı: günümüz gerçeklerini gereğince yansıtır, yansıtamama açısından denetlivermeyeceğiz gibi, bu gerçekleri yansıtmamayı da krizin ana nedeni olarak gösteremeyeceğiz.

2 — Sanatın, gününün olanaklarıyla ilişkileri:

Bugün dünya edebiyatının, resminin, yontusunun v.b. bu krizli döneme girdiğini de vadsıyıyorum. Ama buna karşılık, halklarla en çok haşır neşir olan, büyük bir gelişme gösteren (tabii bizde değil) sanatlar da mimarlık ve sinemadır. Bu gerçek bile, problemin asıl can altı noktasını hemen gösteriyor. Gününün bütün olanaklarından yeterince yararlanan sanatlar, insanlarla başlarını koparmıyorlar, hızla gelişiyorlar. Nedir bu günümüzün çaçıl olanakları? Yeni ekonomi anlayışları, sosyolojik-psikolojik yeni ilkeler, teoremler, kanıtlar, büyük aşamalar geçirmiş kâhçilik, ciltçilik, renkli-renksiz, resimli-resimsiz baskıcılık gibi teknikler, «mise en page» anlayışındaki evrim, yaygın, reklâmcılık, haberleşme, yeni dil olanakları, v.b. mimarlık ve sinema, bütün bu soyut ve somut olanaklardan yeterince yararlandığı halde öteki sanatlar bugün hâlâ geçmiş yılların teknik ve düşünülerine bağnazcasına bağlı kaldıklarından krizli döneme girmişlerdir. Fakat halen batıda, bu krizden kurtulmak için hem kuramsal, hem de günün çaçıl olanaklarından yararlanabilmek için büyük çabalar sarfedildiği de bir gerçektir.

lan, büyük bir gelişme gösteren (tabii bizde değil) sanatlar da mimarlık ve sinemadır. Bu gerçek bile, problemin asıl can altı noktasını hemen gösteriyor. Gününün bütün olanaklarından yeterince yararlanan sanatlar, insanlarla başlarını koparmıyorlar, hızla gelişiyorlar. Nedir bu günümüzün çaçıl olanakları? Yeni ekonomi anlayışları, sosyolojik-psikolojik yeni ilkeler, teoremler, kanıtlar, büyük aşamalar geçirmiş kâhçilik, ciltçilik, renkli-renksiz, resimli-resimsiz baskıcılık gibi teknikler, «mise en page» anlayışındaki evrim, yaygın, reklâmcılık, haberleşme, yeni dil olanakları, v.b. mimarlık ve sinema, bütün bu soyut ve somut olanaklardan yeterince yararlandığı halde öteki sanatlar bugün hâlâ geçmiş yılların teknik ve düşünülerine bağnazcasına bağlı kaldıklarından krizli döneme girmişlerdir. Fakat halen batıda, bu krizden kurtulmak için hem kuramsal, hem de günün çaçıl olanaklarından yararlanabilmek için büyük çabalar sarfedildiği de bir gerçektir.

SONUÇ

Edebiyatımızın, ya da bütün sanatlarımızın bu ölümsüzlüğünden kurtulması, dar çembereğini kırarak halkın malı olması nasıl sağlanır? İşte ana sorun bu. Bu sorunu çözmek yerine, bir dolu somut örneklerle karşıtımda duran gerçekleri görmezlikten gelerek sanatçıları suçlamak ise, bence intiharın bilimle ilgili bir şeklidir. Ve bu türü bir suçlama, göstermelik bir sorumluluğu arama çabasının telâş kargaşalığını yaratmaktan öte bir fayda sağlamaz. Aslında da, bu büyük ulusal suçun sorumluluğu politikacılarıyla, ekonomistleriyle, sosyoloğularla, eğitimcileriyle ve sanatçısıyla bütün aydınlarımızdır.

Yani, sanatlarımızın, toplumumuzun geleceği yönünden son derece tehlikeli bu krizden kurtulması, her ne kadar sanatçının kişiliğine değgin kuramsal nedenlerle ilgiliyse de, bence asıl siyasallığının yanlış yorumlanmaması... ve günün çaçıl olanaklarından yeterince yararlanabilmesi için yardımcı olunmasına bağlıdır. Politikacı ona yanlış görevler vermemelidir. Editör, çeviri kitap spekülasyonundan artık vazgeçip, sanatçıyı, parasının egemenliğindeki çaçıl olanaklarla tanıştırmalıdır.

Tekrar ediyorum, bu genel krizin daha çok ikinci nedenlerden doğduğu ve asıl bu nedenlerin irdelenmesi, tartışılması gerektiği kanısındayım. Ancak bövlvesine cabalar edebiyatımıza, öteki sanatlarımıza bir canlılık verebilir.

Abdülhak Hamit'in dediği gibi:

«Yağın nesi varsa kâinatın,
Lâkin şu derin sükût dînsin.»

SAİT FAİK

Varlık Yayınları arasında bütün eserleri seri halinde çıkarıyor. Şimdiye kadar çıkanlar:

1. Semaver - Kumpanya
2. Sarıç - Kayıp Aranyor
3. Şahmerdan - Havada Bulut
4. Lüzumsuz Adam - Az Şekerli
5. Mahalle Kahvesi - Tüneldeki Çocuk
6. Son Kuşlar - Mahkeme Kapısı
7. Havuz Başı - Alemdağda Var Bir Yılan.

Gelecek ay başında çıkacak olan Birtakım İnsanlar - Şimdi Sevişme Vakti adlı 8. ciltte tamamlanacak olan bu serinin her cildi 6 lira fiyatla satılmaktadır.

SABAHATTİN ALİ

Varlık Yayınları arasında bütün eserleri seri halinde çıkarıyor. Şimdiye kadar çıkanlar:

1. Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr
2. Kağıt - Ses
3. Kuyucaklı Yusuf (hazırlanıyor)

Yedi ciltte tamamlanacak olan bu serinin her cildi 6 lira fiyatla satılmaktadır.

Yakında Abdülhak Şinasi Hisar'ın bütün eserleri de bir seri halinde yayınlanacaktır.

VARLIK YAYINEVİ (Cağaloğlu Yokuşu, 40)

(YÖN 145)

«SOSYALİZM VE İSLAMİYET» ÜZERİNE...

Niyazi Berkes

Fikirleri çıkartmadan çıkarmak, tutarlı sonuçlarına varmak dururken onları yanlış çıkarmaklar içine sokmak düşün hayatımıza özgü bir şey galiba Millî yeticilik ve batıcılık anlayışının gelişimi üzerine yaptığım eleştirmeyi batılılaşma savunucuları yanlış anladılar, sonuçlarını onun temeli olan fikirlerle tutarlı olmayan yönleri çözdüler. Şimdi bu eleştirmeye karşı değil de ona uygun yanda o anlara geldi sıra. Ben batılılık kavramını eleştirirken bir dost yazar kalkmış, «çok doğru, biz batılı değil, doğuluyuz» diyor. Benim Batı kavramı üzerine söylediklerimin ayne ve belki daha şiddetle Doğu ve doğululuk kavramlarına da uygulanması gerekeceğini görmüyorum.

YÖN'ün 134 üncü sayısına alınan ve aslında Kim dergisinde «Sosyalizm ve İslamiyet» adlı eser dolayısıyla çıkmış olan bir eleştirmede bu eserdeki fikirleri öflemli karşılayan eleştirmecinin, benim yazılarında da aynı temele dayandığını yazdığını görünce bu yazıyı yazmanın artık farz olduğunu anladım. Çünkü Biz ve Sosyalizm konusunu ele alanların, bu eleştirmecinin sözünü ettiği temelde yürüyorlar sanırken Roger Garaudy'nin kitabındaki fikirlerle bu temedeki fikirler arasında bizim açımızdan çok önemli olan farklar bulunduğunu görmekteyiz. Başka milletlerin yazarlarının ne dedikini, kendimizin ne dediğimizi iyi düşünüp tartışmadan dogmatik sonuçlar çıkarma yolunu tutmakla kendi sorunlarımızı bağimsiz bir düşün çerçevesi içinde anlayamayız ve çözümlenemeyiz. Kendi toplumumuzun sorunlarını ya Arab'a ya da Avrupalı'ya dayanmadan veya danışmadan düşünmek yetkisine hâlâ geleceğiz.

Roger Garaudy'nin kitabındaki fikirlerle aynı yanda olmadığını açıklamak zorundayım. Nedenleri şunlar: (1) Garaudy'nin Araplar (daha doğrusu Cezayirli) hakkında beslediği iyi ve asil düşüncelerin etkisi ile Araplar ve İslamla sosyalizm arasındaki ilişkiler hakkında yazdıkları bize uymaz. (2) Bize uymakla kalmaz, onlar aynı zamanda İslam hakkında yetersiz bilgilere dayanıyor. Garaudy tipik bir Avrupalı olarak İslam'ı diye monolitik, tek yanlı bir şey anlıyor. Onun sağına soluna, altına üstüne, evveline ahırına bakmadan her yanını bir çuvala sokarak hükümler veriyor. Birçok Avrupalılar, özellikle bunların Avrupa medeniyetinden bıkmış olanları, Avrupa dışındaki «yerli»lerin dinlerinin bütün meseleleri çözümlenmiş olan bir mutlak hakikat, Batı'nın bulamadığı bir iksir bulunduğunu sanırlar. Sosyalisti bile böyle. «Bu yerlilerin mutlak hakikati dururken Avrupa sosyalizmine ne hacet var?» diyorlar. Dillerini şöyle bir karıştırınca bir Hıristiyan olarak düşündükleri zamanki kadar da boş ve saçma bir şey olmadığını görüyorlar. O zaman romantizm başlıyor. «Aman efendim, onların bu güzel dinleri, hoş gelenekleri dururken neden bizim kötü yanlarımızı alınsın, yazık değil mi?» gibi de akla çok yatan bir sonuca varıyorlar. «Bakın bizim Marx'ımız varsa, onların da İbn Khaldun gibi köca bir tarih filozofları var» gibi hükümler birbirini arkasına dizilmeye başlıyor. İşin kötüsü, Hintli mi olur, Arap mı olur, Türk mü olur, hangisine rastlarsa bunu Avrupalı söyledi diye bunları kendi tezleri hâline getirirler. Mesela, Hint - Pakistan İslam şairi Muhammed İkbâl'in belli başlı fikirleri bu şekilde İslam'la, Arap dilinin kudretine vurulan İngiliz şarkıyatçılarından alınmıştır. (3) Fakat en önemli nokta: benim batıcılığı eleştirmemde aldığım temel İslam'lık değil, değişim ve oluşum hâlinde olan «ulusal varlık» olduğudur. (Onun için ulusal gelenektir de demiyorum). İslam'lık bu dâvanın süresi içinde ancak bir parçadır.

Garaudy'nin yazdıkları ile bizim yazdıklarımızın aynı temele dayandığını söyleyemem. Düşüştüğü yanılma İslam'lığın, eğer sosyalizmle akrabalığı olan bir yanını aramak lâzımsa, onu İslam'lığın ortodoks şeklinin tâ baştan red ve tekrâr ettiği Batınlıkta aramak gerektiğini bilmemeleridir. Eğer bunun halk kütüphanelerinin inkılâpçı hareketleri ile olan ilişkisini, özellikle bunun bizim kendi tarihimizdeki önemini incelemiş veya inceleyenlerden öğrenmiş olsalardı gelişmiş İbn Rusd, İbn Khaldun almakla, bunları Simavnaî Dedrâddîni Türk sahnesinde temsil ettiği anlayışla karıştırıp çorbaya çevirmemek gerekirdi. Biz, benim tenkit ettiğim batılılaşmakta o hâle gelmişiz ki İslam tarihi hakkında

bile ille bir Avrupalı bir şey söylemedikçe, söylediği şey her zaman doğru mudur diye aramadan kendiliğimize hiç bir şey öğrenmeye yanaşmıyoruz. (Bundan, Avrupalıların bilimsel çalışmalarının ve buluşlarının çok yüksek değeri olduğunu kabul etmiyorum gibi bir yampırı ve sapık sonuç daha çıkarılmıyacağını ümit ediyorum). Bu, yalnız din alanında böyle değil, milliyetçilik alanında da öyle. Bizim fakir fakura çocuklarına yutturulan Irkçılık, Turancılık gibi fikirler de baştan başa bu çeşit Avrupalılardan aşırılmış şeylerdir.

İkinci hata, Garaudy'nin Cezayirli-ler dolayısıyla ve iyi niyetle yazdığı yazıdaki hatalara dayanan görüşlerinin aynı, bizim geçmişimizde batılılaşmaya karşı giden İslamcı okulun yazarlarının vaktiyle yazmış olduklarını bilmekten ileri geliyor. Bizde bu mahiyette fikirlerle dolu binlerce sahife yazılmıştır. «Türkiyede Lâikliğin Gelişimi» adlı kitabında bunlar bütün ayrıntıları ile tartışılmıştır.

Üçüncü hata şurada doğuyor: Araplar için ulusal varlık meselesi aynı zamanda İslam'lık meselesidir. Bunda en büyük rolü dil oynuyor. Bugün Arap milliyetçiliği hakkında gelişmiş olan okullar içinde (vaktiyle bizde yetiştiği için farklı fikirler taşıyan Sâti Bey, simdiki adıyla Sâti al-Husari yani Hasircioğlu müstesna) hemen bütün Arap nasyonalist ideologları, içlerinde epey Hıristiyan Arap da bulunduğu hâlde, Arap milliyetçiliği ile İslam'lığa bir tutma eğilimindedirler (Sâti al-Husari'nin lâik milliyetçilik fikirleri ancak son zamanlarda Mısırda etkili olmaktadır, fakat bu fikirler, Kahirede kendisi ile yaptığım bir görüşmede aksini iddia etmesine rağmen, vaktiyle muarız olduğu Ziya Gökalp'ın fikirlerinin farkına varmadan aktarılmasından ileri gelmektedir). Halbuki, Türk milliyetçiliği ile İslam'lığa bir tutma yolundaki bütün çabalar bizde hiç başarı kazanamamıştır. Bu yolda inad edenleri, siyasî gelişme tarihimiz tafsilye uğratmıştır.

«Batıcılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler» adlı kitabında İslam'lığın bir yandan Arap milliyetçiliği ve modernleşmesi ile, diğer yandan Türk milliyetçiliği ve modernleşmesi sorunları ile ilişkilerinin çok farklı oluşu yüzünden ötürüdür ki Atatürk'ün tarih tezi dolayısıyla bununla ilgili sorunlar tartışılmış bunların bizde çözümlenmediği, içimizde bir yara gibi kaldığı noktaları üzerinde uzun uzadıya durulmuştur.

Garaudy'nin tercümesi ile ilgili ve genel olarak yazacakları bunlar. Yukarıdaki bazı iddiaları desteklemez bırakmamak için kitapta eleştirilecek belli başlı noktalara da işaret etmek isterim.

I. Kitabın birinci bölümünde yazar, İslam peygamberini ve eserini neredeyse sosyalist emek ve mülkiyet görüşünün öncüsü yapıyor. Gerek Hıristiyanlar ve gerek İslamlar arasında sosyalizmi din kitaplarından çıkarma deneyleri başarı kazanamamıştır. Din kitaplarının öğretileri sosyalizmin öğretileri olamaz. Tersine, bunların öğretileri sosyalizmin kaldırılmasına çalıştığı şeyleri tanrı, ahlak, öteki dünya gibi müeyyidelerle çözümlenmeye çalıştığından dolayısıyla bunları örtbas etmeye, hattâ pekinleştirmeye yarar. Evet, Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslam'lıkta da iyilik, kardeşlik, adalet öğülür, istismarcılık kötülenir. Üstelik İslam'lıkta Hıristiyanlıktan farklı olarak insan aslında günahlı sayılmaz, yani dünyanın eşitsizlikleri tanrının bu günaha karşı verdiği ve kabul edilmesi gereken bir ceza olarak görülmez. Ama onda da efendi efendi, esir esir, zengin zengin, fakir de fakir olarak kalır. Müslüman olmak bunda mutlaka farklı bir sonuç yaratmaz. Kölesini azat

eden veya uşağına iyi bakan adam öğülür, sırf kendini öteki dünyada kurtaracak kişisel bir iş yaptığandan. Devlet hakkında Kur'an'da bir şey yok. Servet, kazanç, mübadele, faiz hakkında Kur'anın öğrettikleri değil bir ekonomik anlayışa, hukuki bir anlayışa bile dayanmaz. Sonradan fıkıh bilginleri bunlara hukuki bir temel bulabilmek için neler çektiler. Bunlar ilâhî müeyyideler dayanan güzel, mübarek, peygambere sözlerdir. (Biz bugün kalkıp da neden Peygamber sosyalist düşünürlerin söylediklerini söylemediği gibi saçma bir kınamada bulunursak sadece gülünç oluruz). Ama ne yazık ki dinin öğretilerinin zamanına göre ileri olsa bile toplumda meydana getirdiği sonuç pürüten ve militarist bir Arap merkantilizmi hâkimiyeti dayanan sınıflı ve istismarcı bir düşün yaratmak olmuştur. Bundan ötürüdür ki hemen hemen ta baştan itibaren aşağı sınıflar arasında buna karşı isyan veya ihtilâl hareketleri ve Kur'anın öğretilerini başka şekilde yorumlama eğilimleri başlamıştır. İslam tarihi İslam'lığın birinci anlayışı ile ikinci anlayışı arasında sürekli bir mücadelenin tarihidir. Bu mücadele kendini çok çeşitli şekillerde ve çok çeşitli alanlarda göstermiştir. Bu mücadelenin yaptığı ve bizi hâlâ yandıran en önemli değişiklik, İslam'lığın ikinci anlayışının batı olduğu, İslam'lığın doğru olanına birinci anlayışın temsil ettiği şekil olduğu tezinin üstün gelmesidir. Bu tezin üstün gelmesi ile İslam'lık sosyalizm ile ilişkisini ebediyen kaybetmiştir. İslam tarihi ilerledikçe, ister sünnî, ister şii şekilde olsun (İranda şii devlet dini hâline gelince aslında inkılâpçı karakterini kaybederek şii ortodoksisi şeklini almıştır) kuvvetlenmiş, her çeşit Batınlı akımı ezilip yokedilmiştir. İslam milletlerin (teknolojiden edebiyata kadar) gerilemeleri o zamandan itibaren başlamıştır. Bu tarihin içinde Arap ve Müslüman Avrupalı Hıristiyan gericiğini hâkimiyeti altında olduğu dönemlerde parlak bir dünya olmuştur. Ama bunların hepsi İslam'lığa ikinci şekilde anlayışta olanların eseri olmuştur. İslam teknolojisine dâima Batınlığa eğilimli olan esnaf ve işçi loncalarının, İslam bilimi Garaudy'nin başka şeylerle karıştığı ansiklopedistlerden (İbvan-issafa) tutun İran ve Türk bilimcilerine varıncaya kadar, İslam ortodoksisinin küfür ve ilbatla tel'ini ettiği adamların eseri olmuştur. İslam felsefesi de öyle. Garaudy'nin doğru olarak büyüttüğü İbn Rusd, Avrupa düşününde devrim yapan bir etkiye bulunduğu hâlde, İslam dünyasının düşün tarihini kendinden sonraki dönemlerinde, Gazali gibi çekitiği ağırlığı ile İslam düşünüşü üzerine oturan otoritelerin üstünlüğü yanında etkisiz kalmıştır.

II. Garaudy'nin ikinci bölümü İslam uygarlığı ve bilim ele alıyor. Yukarıda söyledik, bunların çoğunu Peygamberlerle veya onun kitabı ile ilişkisi yoktur. İslam uygarlığı gibi kompleks, dal budak salmış köca bir uygarlığı bir kitabın öğreticileriyle yorumlamak güçtür. Klâsik Yunan, Roma ve Helenistik yapıt ve düşününün, Batınlı fikirlerin ve çoğu Arap olmayan hükümdarların ameli maksatları bilim adamlarının patronluğunu yapmalarının, İslam dünyasının endüstrisinin gereklerinin yaratıldığı şeylerdir. Bu medeniyet bugün bizim düşünebileceğimizden fazla dünyevi ve lâik bir medeniyetti. Araplar, İranlılar, Türkler ve İslam'lığa girmiş diğer milletler bununla gerçekten iftihar edebilirler. Ama bunları İslam dini meydana getirdi demek bilimsel tarih görüşüne avkırı, çok iptidai ve beceriksiz bir iddiadır. Tersine, bu dini vukarıda anlattığımız anlamında temsil edenler bu bu uygarlığın yayıldığı he-

men her diyarda bu başarıların dinle uyumsuz olduğunda dâima direnmişlerdir.

III. Kitabın üçüncü bölümü (Emperyalizm Karşısında İslamiyet) bizi Cezayirliyle karşılaştıran dâvalar olduğunu dolayısıyla gösteriyor. İslam ulemasının veya tarihçilerinin emperyalizme karşı savaş tarihindeki yerleri, Garaudy'nin şimdi birdenbire keşfettiğini sandığı kadar başarılı ve şerefli olmamıştır. Ancak yirminci yüzyılda Araplar arasında (bizdeki milliyetçiliğe tekebül eden) bir müslüman milliyetçiliği geliştirendir ki İslam'lığa dayanarak emperyalizme karşı gelen yazar ve düşünürler çıkmıştır. Fakat bu yüzyıl boyunca Kahire'nin, Tunusun, Cezayirin medreseleri ve uleması İngiliz ve Fransız emperyalizminin zaman zaman kuvvetli destekçileri olmuşlardır. Garaudy'nin bazı Avrupalı şarkiyatçıların uydurduğu ve Afganî Cemaleddin'in bir İslam rönesansı veya reformasyonu yarattığı volundaki efsanevi tekrarlama-sına rağmen, bu zatın emperyalizmin ne olduğunu bilmekten ileri gelen deli dolu hareketleri hiç bir memlekette emperyalizme karşı tutarlı hiç bir hareket yaratamamış, onun en ünlü tilmizi Muhammed Abdüh nihayet Mısırda Lord Cromer'in kanadı altında İngiliz himayesini kabul eden bir din reformculuğundan ileri geçememiştir. Senusilik müsterna, bunların hiç biri yabancı istilasına karşı bir kuvvet olamamıştır.

IV. Garaudy'nin dördüncü bölümündeki «Sosyalizm Evet, Yabancı Değerler Hayır» başlığı altındaki fikirleri «Cezayir için Belki Evet, Türkiye için Hayır» başlığı altında karşılık vererek, yazdıklarının yanlışlığını değil, bizim için yerstizliğini söylemekle yetineceğim.

V. Kitabın beşinci bölümü olan «Descartes ve Montesquieu'nün Öncüsü ve İslamın Marx'ı: İbn Khaldun» başına gelince, tahsil görmüş bir Avrupalının bu kadar saçma şeyler yazabileceğini tahmin edemedim. Bunu eğer benim bir öğrencim yazmış olsaydı imtihanda tereddütsüz döndürürdüm. Böyle bilgisizliklere dayanan temelsiz öğünmelere bizde Abdülhamidin zamanında başvurulurdu, ama bugün? İbn Khaldun'un ne Descartes ne de Marx ile bir ilgisi veya onlara benzeyişi yoktur. Fransız yazarının Descartes'i olmasını bilmesi gerekirdi. İbn Khaldun'undan ve hata Araplardan daha iyi bilmesi gereken Türkler için bu kadar kötü ve yanlış İbn Khaldun bilgisini (bu düşünürün adını bizdeki yanlış şekillerle bilerek yazmıyorum) mazur görmek güçtür, çünkü onun «Mukaddime» yani Tarihe Giriş adlı eseri bizde tâ kâtip Çelebi zamanından beri bilinmekte olduğu gibi, Osmanlı devletinin çöküş yıllarından itibaren yeniden bu esere karşı ilgilenilmiş, onsekizinci yüzyıl sonuna doğru Türkçeye çevrilmiş, ondo-kuzuncu yüzyılda bu çeviri Cevdet Paşa tarafından tamamlanmış ve eski harflerle basılmış, en son olarak ta Millî Eğitim Bakanlığının Klâsik serisinde yeni bir çevirisi yeni harflerle çıkmıştır. (Araplar Avrupalıların keşfinden sonra onunla ilgilenmeye ve eserin yeni başkalarını yapmağa başlamışlardır). Montesquieu'ye benzetmeye gelince, iki düşünür arasındaki benzerlikler çoktan beri bilinen bir şeydir, fakat bunun sosyalizmle bir ilişkisi görebilmek için çok lâçka olmuş bir muhayyeye sahip olmak lâzımdır. İbn Khaldun, Montesquieu arasında bir düşünürdür, burada konuşamaz olamayacak önemli fikirler ve gözlemleri vardır, dünya düşün tarihinde birinci safta gelen bir veri olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak politik doktrinde vahye dayanan devlet düzenini ideal devlet düzeni saymaktan kendisi kurtarmayan bir düşünürün bugünün sosyalizmine vereceği bir şey yoktur.

Garaudy'nin kitabını çevirenler bu sorunları tartışmak fırsatını, sözünü ettiğimiz zorunluğuna bize dolayısıyla hatırlatmış olmakla bir hizmet yapmışlardır. İyi niyet ve emeklerini küçültme gibi bir düşünceden uzak olduğumuza inanacaklarını umarım. Burada tartıştığımız ve bütününü ile ele alamadığımız meselelerimizi düşünmek için birçok okurlara bir münebbih rolünü oynayacak olan bu kitabı sağlık veririz. Onun söylediklerine gözü kapalı kapılmamak şartıyla.